

Financiële Maandstatistiek

Jaargang 9 - november 2003

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2002–2003	= 2002 tot en met 2003
2002/2003	= het gemiddelde over de jaren 2002 tot en met 2003
2002/'03	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2002 en eindigend in 2003
1992/'93–2002/'03	= boekjaar enz. 1992/'93 tot en met 2002/'03

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2003.
Bronvermelding is verplicht.
Verveelvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn excl. administratie- en
verzendkosten.

Abonnementsprijs: € 94,80

Prijs per los nummer: € 12,80

Kengetal: O-1

ISSN 1381-6780

CSB-productnummer: 051020311

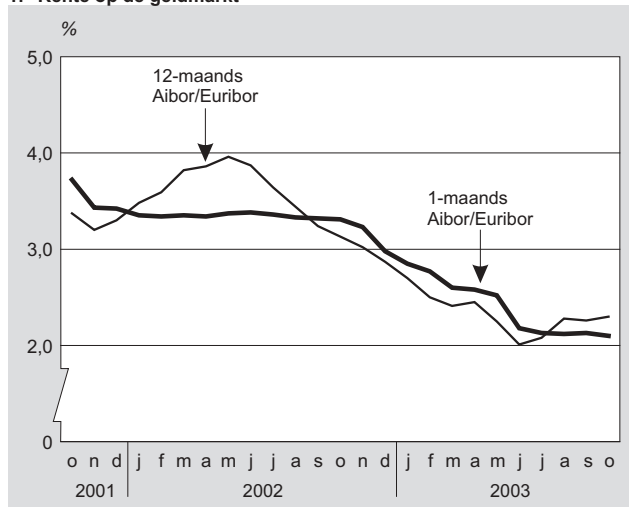
Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

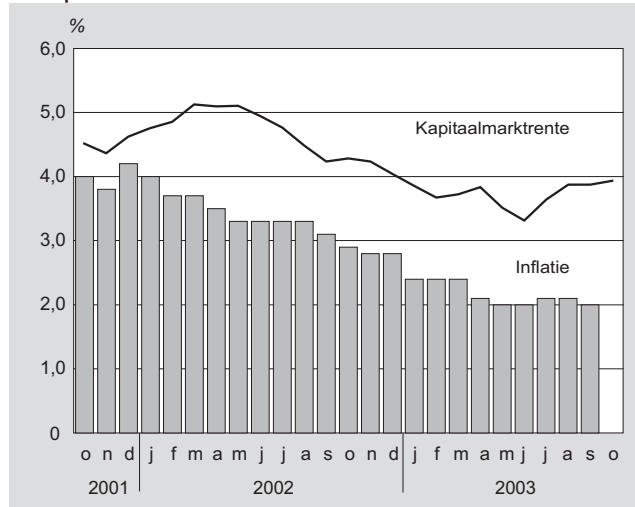
Grafieken	4
In dit nummer	5
Persberichten	6
Artikelen	
Seizoengecorrigeerde stortingen en terugbetalingen op spaartegoeden	8
Gemengde verwachtingen institutionele beleggers over vastgoed	12
Grootste deel lastenverlichting via Zalmstip	18
Gemeentelijke uitgaven aan kunst, cultuur, sport en recreatie in 2001 sterk gestegen	21
Overheidsuitgaven voor wegen en vaarwegen fors hoger	25
Provincies geven ruim 4 miljard euro uit in 2001	27
Tabellen	
Financiële kerncijfers	32
Banken	34
Sparen en lenen	36
Geldmarkt	40
Kapitaalmarkt	42
Effectenbeurs	45
Verzekeraars en pensioenfondsen	52
In de voorgaande 12 maanden	55
Trefwoordenregister	56
Andere CBS-publicaties	57

Grafieken

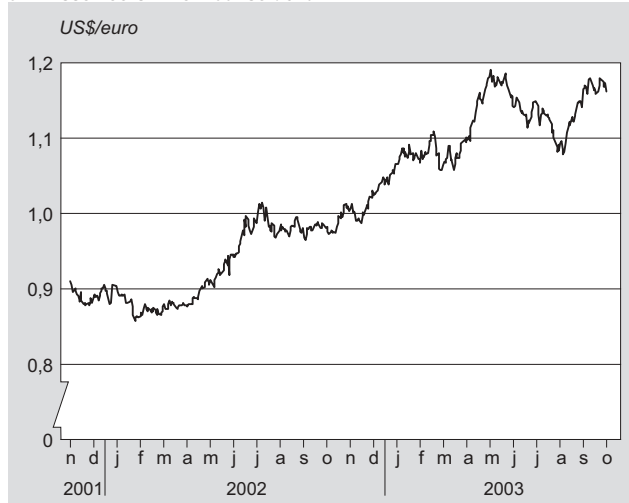
1. Rente op de geldmarkt

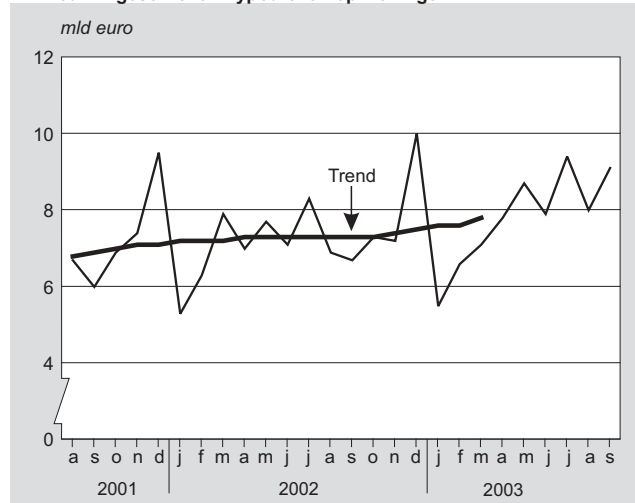
2. Kapitaalmarktrente en inflatie

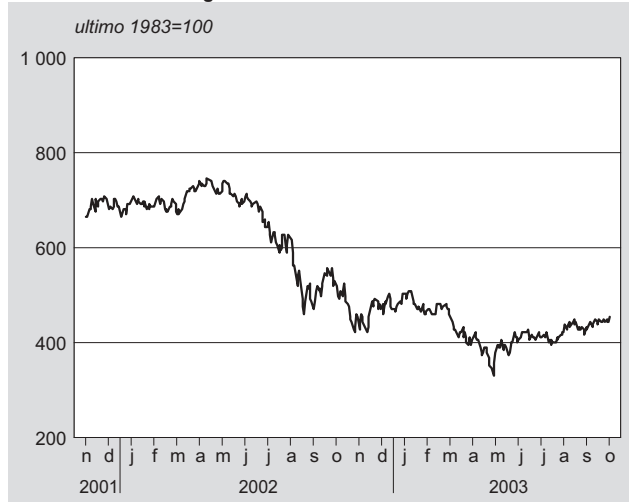
3. Wisselkoers Amerikaanse dollar

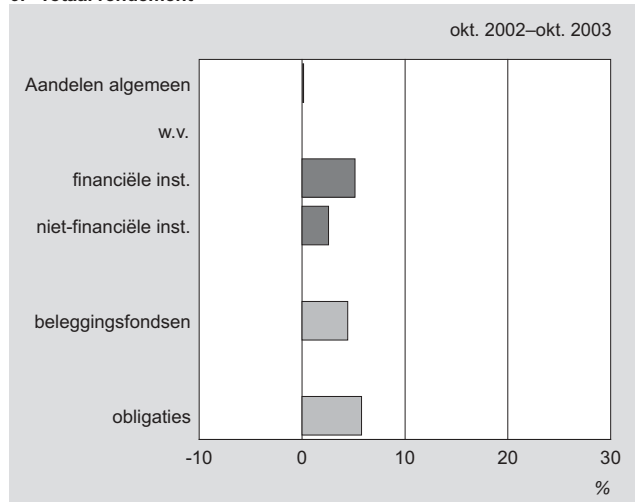
4. Nieuw ingeschreven hypotheeklen op woningen

5. CBS-koersindex algemeen

6. Totaal rendement

Seizoengecorrigeerde stortingen en terugbetalingen op spaartegoeden

8

Het CBS publiceert maandelijks over stortingen en terugbetalingen op spaartegoeden. Zoals vele maandcijfers kennen ook deze reeksen een seizoenpatroon, dat wil zeggen dat het niveau van de uitkomsten mede afhankelijk is van 'de tijd van het jaar'. Met behulp van een seizoencorrectie kan dit jaarlijkse seizoenpatroon uit de reeks verwijderd worden. Hierdoor kan de onderliggende ontwikkeling beter worden geanalyseerd. Dit artikel belicht eerst de seizoencorrectie van de reeks stortingen op spaartegoeden in de periode 1991–2002. Daarna wordt de seizoencorrectie van de reeks terugbetalingen op spaartegoeden in deze periode gepresenteerd. Tot slot worden beide seizoenpatronen met elkaar vergeleken en de lange termijn ontwikkeling besproken.

Gemengde verwachtingen institutionele beleggers over vastgoed

12

De Stichting Leerstoel Marktbeleid en Marktonderzoek aan de Universiteit van Amsterdam heeft in opdracht van Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V. het vastgoedbeleggingsbeleid 2003 van institutionele beleggers onderzocht. Daaruit blijkt dat deze beleggers de komende jaren meer willen beleggen in indirect vastgoed, maar minder in direct vastgoed. De plannen uit genoemd onderzoek worden in dit artikel besproken en aangevuld met de feitelijke ontwikkelingen die zijn ontleend aan CBS-statistieken. Daaruit blijkt dat de aan- en verkopen in vastgoedbeleggingen de afgelopen jaren op een hoog peil liggen.

Grootste deel lastenverlichting via Zalsnjp

18

In 2001 hebben de Nederlandse gemeenten 5,4 miljard euro ontvangen van hun burgers. Deze eigen inkomsten worden met name verkregen uit de opbrengsten OZB. Via de OZB is ook het grootste deel aan lastenverlichting teruggegeven aan de burger. De meeste kwijtschelding werd verleend over de inkomsten uit de reinigingsrechten/afvalstoffenheffing. Opvallend voor het jaar 2001 was de stabilisering van de opbrengsten van de secretarieleges door invoering van de Nieuwe Generatie Reisdocumenten en de hieraan verbonden maximum tarifierings. Daarnaast zijn de opbrengsten uit marktgelden in dat jaar sterk beïnvloed door de MKZ-crisis.

Gemeentelijke uitgaven aan kunst, cultuur, sport en recreatie in 2001 sterk gestegen

21

De kosten op het gebied van kunst, cultuurbeheer en -verspreiding, sport en recreatie kwamen in 2001 voor de totale overheid op 4,5 miljard euro. Bijna tweederde hiervan is besteed door de Nederlandse gemeenten. De Rijksoverheid nam 31 procent voor haar rekening. De kosten van het Rijk zijn voor het grootste deel besteed aan media. De kosten van de gemeenten vooral aan openbaar groen en sportaccommodaties. Beide activiteiten omvatten bijna de helft van de totale kosten van gemeenten op deze uitgavencategorieën. De gemeentelijke kosten zijn in 2001 verhoudingsgewijs meer toegenomen dan in het voorgaande jaar. De Cultuurnota 2001–2004 heeft onder meer bijgedragen aan de grotere toename. Ook zijn er extra middelen vrijgekomen vanuit het UNA-fonds, waarmee extra uitgaven zijn gerealiseerd.

Overheidsuitgaven voor wegen en vaarwegen fors hoger

25

De overheid heeft in 2001 ruim 6,4 miljard euro uitgegeven aan wegen en vaarwegen; een stijging van ruim 10 procent ten opzichte van 2000. Van deze uitgaven was verreweg het grootste deel, ruim 5,8 miljard euro bestemd voor landwegen. Slechts 9 procent van de bestedingen ging naar scheepvaartwegen. De stijging van de uitgaven in 2001 deed zich het sterkst voor bij de investeringen in landwegen. Vooral bij het Rijk en de provincies zijn deze fors toegenomen, respectievelijk met 30 procent en 29 procent. Daarnaast zijn de kosten van onderhoud van landwegen met bijna 10 procent gegroeid. De uitgaven voor vaarwegen kwamen in 2001 uit op 0,6 miljard euro, ruim 3 procent meer dan in het voorgaande jaar.

Provincies geven ruim 4 miljard euro uit in 2001

27

De lopende uitgaven van provincies bedroegen in 2001 4,2 miljard euro; dit betekent een stijging van ruim 14 procent ten opzichte van het voorgaande jaar. Bijna 30 procent van de uitgaven was bestemd voor het regionale verkeers- en vervoersbeleid, ruim een vijfde werd besteed aan welzijnszorg. Bijdragen van het Rijk waren de belangrijkste inkomstenbron (1,9 miljard euro). Tussen de provincies waren grote verschillen in de uitgaven en inkomsten per inwoner. Het overschot op de lopende en kapitaalrekening van provincies bedroeg in 2001 42 miljoen euro.

Consumptieve bestedingen ook in juli lager

In juli 2003 is het volume van de binnenlandse consumptieve bestedingen door huishoudens 1,6 procent kleiner dan in dezelfde maand een jaar eerder. Ook in de voorgaande maanden werd al minder geconsumeerd dan een jaar eerder. Er is wel meer besteed aan voedings- en genotmiddelen dan in juli 2002. Bij alle andere consumptiecategorieën is het volume van de bestedingen in juli 2003 kleiner dan in juli 2002.

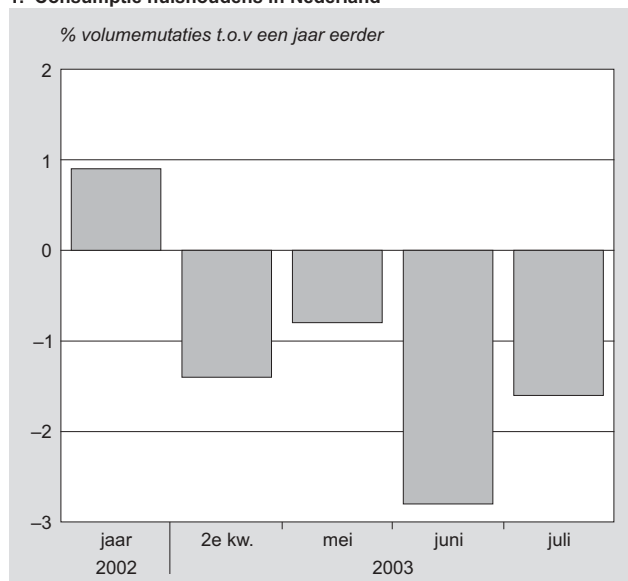
Vooral minder besteed aan duurzame goederen

De sterkste volumedaling in juli heeft zich voorgedaan bij de bestedingen aan duurzame goederen (-5,0 procent). Er is met name minder besteed aan woninginrichting, maar ook de, voor prijsverandering gecorrigeerde, uitgaven aan kleding, schoenen, huishoudelijke apparaten en doe-het-zelf-artikelen zijn lager dan een jaar eerder. Het volume van de bestedingen aan voedings- en genotmiddelen is 1,8 procent groter dan in juli 2002. Aan voedings- en genotmiddelen, duurzame goederen en overige goederen tezamen is in juli dit jaar per saldo 2,9 procent minder besteed dan in juli 2002.

Consumptie van diensten ook lager

Ook de bestedingen aan diensten zijn in juli 2003 afgenomen ten opzichte van juli 2002. Het volume is 0,4 procent kleiner. De bestedingen aan diensten kenden eind jaren negentig een hoge volumegroei, met een top in 1999. Daarna zijn de groeicijfers geleidelijk teruggelopen. In het eerste kwartaal van 2003 werd, voor prijsverandering gecorrigeerd, voor het eerst minder besteed dan in dezelfde periode een jaar eerder (-0,3 procent). De daling hield aan in het tweede kwartaal. Toen was het volume 0,5 procent kleiner dan een jaar eerder. De consumptie categorie diensten omvat bijna de helft van de binnenlandse consumptieve bestedingen. Het gaat onder meer om uitgaven voor huisvesting, medische en maatschappelijke zorg, cultuur, recreatie en vervoer. Ook bestedingen bij de horeca en aan telecommunicatie worden tot de dienstenconsumptie gerekend.

1. Consumptie huishoudens in Nederland

Consumentenvertrouwen blijft stabiel

Het consumentenvertrouwen is, gecorrigeerd voor seizoeninvloeden, in oktober per saldo vrijwel hetzelfde gebleven als in september. Dit blijkt uit het Consumenten Conjunctuuronderzoek van het CBS. De koopbereidheid is nauwelijks veranderd en blijft laag. Het oordeel van consumenten over het economisch klimaat is iets negatiever geworden. Al het hele jaar is het consumentenvertrouwen min of meer stabiel op een zeer laag niveau.

Koopbereidheid van de consumenten blijft laag

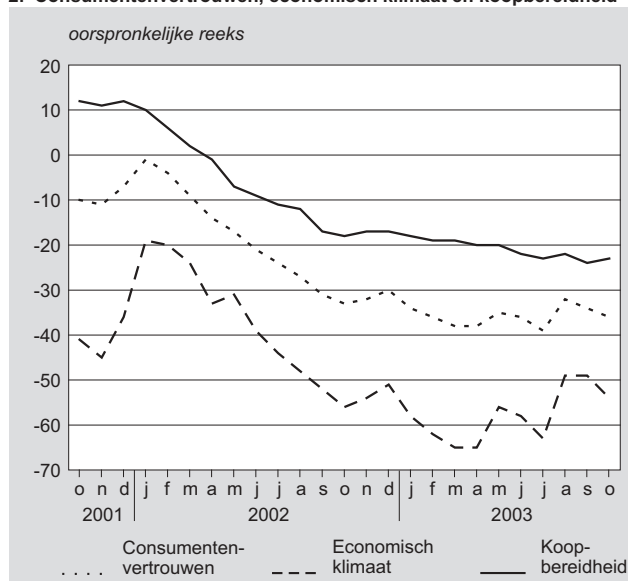
De koopbereidheid van consumenten, één van de twee onderdelen van de vertrouwensindex, is in oktober per saldo nauwelijks veranderd ten opzichte van september. De koopbereidheid is gebaseerd op het oordeel over de financiële situatie van het eigen huishouden en het doen van grote aankopen.

Consumenten zijn in oktober, na correctie voor seizoeneffecten, iets negatiever geworden over de ontwikkeling van de financiële positie van hun eigen huishouden in het afgelopen jaar. Daar staat tegenover dat consumenten iets minder somber zijn over hun eigen financiële situatie in de komende twaalf maanden. Ze zijn ook wat positiever geworden over het doen van grote aankopen. Sinds februari zijn ze niet meer zo positief geweest over het kopen van goederen zoals computers, televisies en koelkasten.

Oordeel economisch klimaat iets negatiever

Het oordeel van consumenten over het economisch klimaat is in oktober iets negatiever dan in september. Zowel het oordeel over de afgelopen twaalf maanden als over de komende twaalf maanden is licht negatiever. Desondanks zijn consumenten nog wel positiever dan in juli.

2. Consumentenvertrouwen, economisch klimaat en koopbereidheid

Producentenvertrouwen neemt opnieuw toe

Het producentenvertrouwen is in oktober toegenomen. De stemmingsindicator van de ondernemers in de industrie is gestegen naar -3,0. Uit de conjunctuurtest in de industrie van het CBS blijkt verder dat de omvang van de orderportefeuille in de industrie voor het eerst sinds april van dit jaar iets is toegenomen. De zakelijke dienstverleners hebben daarentegen in het derde kwartaal opnieuw minder opdrachten ontvangen.

Producentenvertrouwen op hoogste niveau dit jaar

Het producentenvertrouwen komt in oktober uit op -3,0, een verbetering met 1,8 punten in vergelijking met september. Dit is het hoogste niveau dit jaar. De verbetering is het gevolg van een gunstiger oordeel van de ondernemers over de voorraden eindproduct en de omvang van de orderportefeuille. In september ontvingen zij iets meer orders dan in de voorgaande maand. Over de verwachte bedrijvigheid zijn de ondernemers in de industrie iets minder optimistisch dan in september.

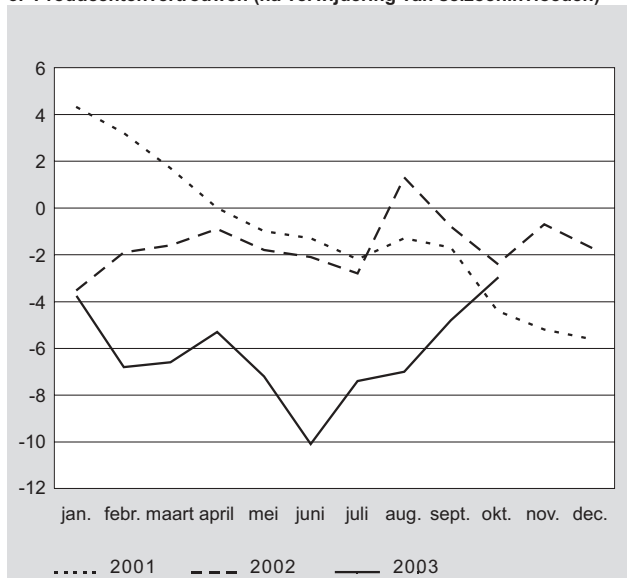
Hogere bezettingsgraad

De bezettingsgraad van de machines en installaties van de Nederlandse industrie is iets gestegen en ligt begin oktober op 81,4 procent. De concurrentiepositie van de Nederlandse industrie is volgens de ondernemers in het derde kwartaal slechter geworden. Dit is met name het geval op de buitenlandse markt binnen de Europese Unie. Eén op de vier ondernemers ondervindt productiebelemmeringen. Gebrek aan vraag naar industriële producten is daar volgens de meeste ondernemers de oorzaak van. Uit gegevens die eerder deze maand door het CBS zijn gepubliceerd, bleek dat de Nederlandse industrie in de eerste acht maanden van dit jaar minder heeft omgezet en geproduceerd dan in dezelfde periode een jaar eerder.

Zakelijke dienstverleners negatief over economisch klimaat

De helft van de zakelijke dienstverleners oordeelt negatief over het huidige economische klimaat voor hun onderneming. In het derde kwartaal hebben zij omzet en orders opnieuw zien teruglopen. De terugloop van de omzet is mede het gevolg van lagere prijzen. Over omzet en orders in het vierde kwartaal zijn de ondernemers optimistischer.

3. Producentenvertrouwen (na verwijdering van seizoeninvloeden)

Inflatie in september 2,0 procent

De inflatie in Nederland is in september 2003 uitgekomen op 2,0 procent. Dat is een lichte daling ten opzichte van augustus. De daling wordt vooral veroorzaakt door lagere prijzen voor autobrandstoffen. Dit blijkt uit het nieuwe consumentenprijsindexcijfer van het CBS. De Nederlandse inflatie volgens de Europees geharmoniseerde index is in september gedaald naar 2,0 procent. Voor het eerst sinds mei 2000 ligt de inflatie in Nederland beneden het gemiddelde van de Eurozone.

Inflatie afgelopen halfjaar vrijwel stabiel

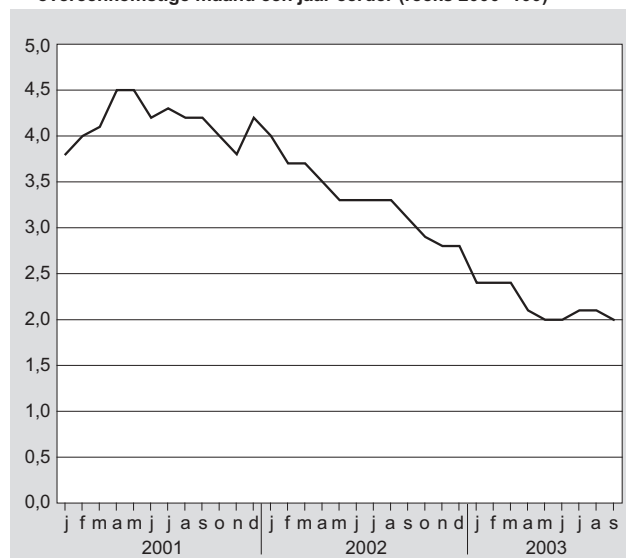
In de maanden april tot en met september 2003 is de inflatie vrijwel stabiel met uitkomsten van 2,0 of 2,1 procent. Vanaf april 2001 (toen de inflatie een hoogtepunt bereikte) tot april 2003 daalde de inflatie met gemiddeld 0,1 procentpunt per maand. De gemiddelde prijsstijging tussen september 2002 en september 2003 bedraagt 2,0 procent. Bovengemiddelde prijsstijgingen werden onder andere gemeten voor consumptiegebonden belastingen en overheidsdiensten, huisvesting, gas, alcohol en tabak. Van de voedingsmiddelen werden vooral eieren, verse groenten en aardappelen fors duurder.

In de afgelopen twaalf maanden werden audio- en videoapparatuur, computers en software fors in prijs verlaagd. Ook kleding en autobrandstoffen werden goedkoper.

Inflatie in Nederland beneden gemiddelde Eurozone

De Nederlandse inflatie volgens de Europees geharmoniseerde index is van augustus op september gedaald van 2,2 naar 2,0 procent. De inflatie in Nederland komt daarmee 0,1 procent onder het gemiddelde in de Eurozone. Vanaf de start van de geharmoniseerde consumentenprijsindex in 1997 is de inflatie in Nederland alleen in het voorjaar van 1997 en in het voorjaar van 2000 lager geweest dan het gemiddelde in de Eurozone. Sinds mei 2000 was de inflatie in Nederland steeds hoger dan het gemiddelde van de Eurozone. Het verschil was het grootst in 2001 toen de inflatie in Nederland gemiddeld 2,8 procentpunten boven het gemiddelde van de Eurozone uitging. Binnen de Eurozone is de inflatie het laagst in Duitsland, Finland, Oostenrijk en België. Nederland staat op de vijfde plaats. In de overige zeven landen is de inflatie hoger.

4. Procentuele verandering CPI – Alle huishoudens t.o.v. de overeenkomstige maand een jaar eerder (reeks 2000=100)

Seizoengecorrigeerde stortingen en terugbetalingen op spaartegoeden

J.G.B. van Koeverden Brouwer en drs. A.J. de Boo ¹⁾

Het CBS publiceert maandelijks over stortingen en terugbetalingen op spaartegoeden. Zoals vele maandcijfers kennen ook deze reeksen een seizoenpatroon, dat wil zeggen dat het niveau van de uitkomsten mede afhankelijk is van 'de tijd van het jaar'. Met behulp van een seizoencorrectie kan dit jaarlijkse seizoenpatroon uit de reeks verwijderd worden. Hierdoor kan de onderliggende ontwikkeling beter worden geanalyseerd. Dit artikel belicht eerst de seizoencorrectie van de reeks stortingen op spaartegoeden in de periode 1991–2002. Daarna wordt de seizoencorrectie van de reeks terugbetalingen op spaartegoeden in deze periode gepresenteerd. Tot slot worden beide seizoenpatronen met elkaar vergeleken en de lange termijn ontwikkeling besproken.

Kalender- en incidentele effecten bij stortingen

Over een langere periode bekeken is er op het eerste gezicht in de maandcijfers voor stortingen op spaartegoeden (van de statistiek Spaartegoeden) geen duidelijk seizoenpatroon te herkennen (zie figuur 1). Wel is te zien dat tot ongeveer 1998 het niveau van de stortingen niet veel verandert, hierna stijgen de stortingen tot ongeveer 2001, waarna in 2002 een sterke daling optreedt.

Voor de analist zijn op basis van de laatst gepubliceerde uitkomsten de onderliggende ontwikkelingen vaak moeilijk te bepalen omdat incidenten, kalender- en seizoenspatronen (zie figuur 2) het zicht hierop belemmeren. Door middel van een analyse van deze factoren kan dit worden verbeterd.

Uit de analyse van de reeks stortingen op incidentele vertekeningen blijkt dat er een correctie moet plaatsvinden voor een reeksbreuk in januari 1997, een reeksbreuk in januari 1998 en een uitschieter in januari 2001. De twee reeksbreuken kunnen worden

Seizoencorrectie

De seizoencorrectie die in dit artikel wordt gepresenteerd, is met het programma X-12-regARIMA ²⁾ in twee stappen uitgevoerd. Ten eerste werden de reeksen met behulp van een model geschat en gecorrigeerd voor kalender- en incidentele effecten die wel invloed hebben op het niveau van de reeks, maar niet in het seizoenpatroon thuishoren. Effecten die hieronder vallen zijn de invloed van feestdagen, het aantal wekdagen in een bepaalde maand en de maandlengte. Ook voor de effecten van reeksbreuken en uitschieters, dit zijn permanente of tijdelijke veranderingen in het niveau van de reeks, is gecorrigeerd.

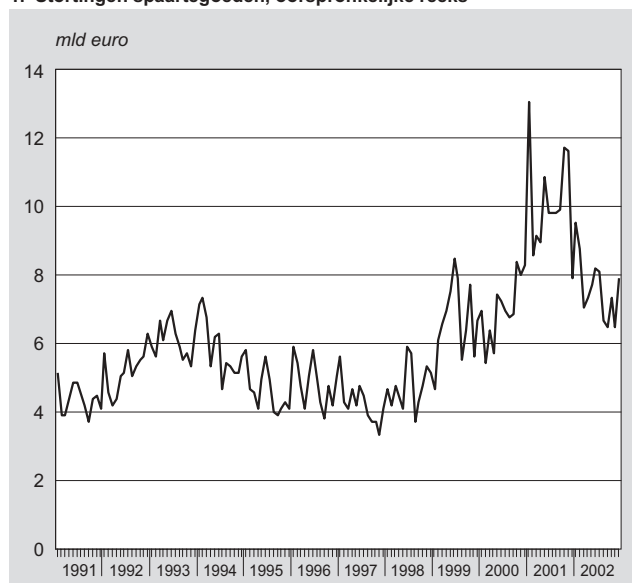
In de tweede stap werden de voor kalender- en incidentele effecten gecorrigeerde reeksen in drie delen gesplitst: een trendcomponent, een seizoencomponent en een restcomponent. Na verwijdering van de seizoencomponent resteerde vervolgens de seizoengecorrigeerde reeks.

Het programma X-12-regARIMA produceert een aantal kengedaten waaruit kan worden afgeleid of de seizoencorrectie goed verlopen is. Belangrijk hiervoor is de grootte van de trend- en de restcomponent. Zijn deze klein dan wordt de voor kalender- en uitschieters aangepaste reeks in voldoende mate door de seizoencomponent verklaard.

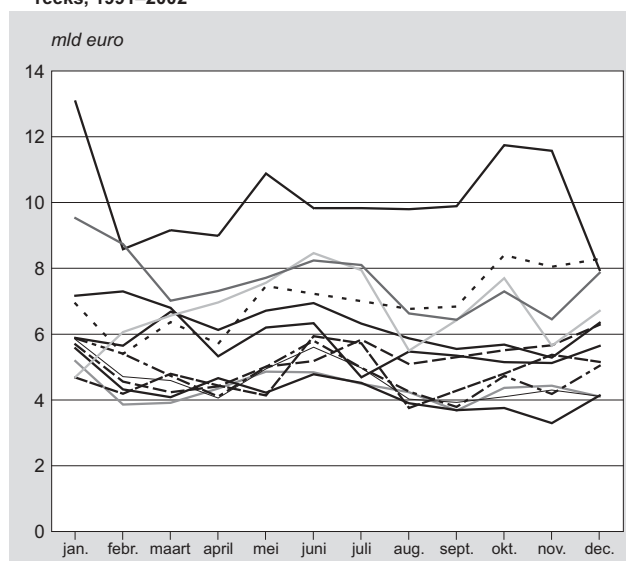
verklaard door respectievelijk een wijziging in het aantal rapportageplichtige instellingen en een wijziging in de definitie van spaartegoeden. De uitschieter in januari 2001 is een gevolg van de invoering van het nieuwe belastingstelsel.

De analyse van kalenderinvloeden, is gebaseerd op het werkdageneffect, het lengte-van-de-maandeffect en het effect van de Nederlandse feestdagen. Deze zogenaamde gemiddelde daganalyse laat zien dat er in maanden met een extra donderdag

1. Stortingen spaartegoeden, oorspronkelijke reeks

2. Maandpatroon stortingen op spaartegoeden; oorspronkelijke reeks, 1991–2002

Tabel 1
Ontwikkeling stortingen op spaartegoeden, 2002

	Oorspronkelijke reeks		Gemiddelde dag reeks		Seizoengecorrigeerde reeks	
	<i>mln euro</i>	% ¹⁾	<i>mln euro</i>	% ¹⁾	<i>mln euro</i>	% ²⁾
januari	9 524	-27,1	12 627	15,0	10 449	-8,1
februari	8 734	1,8	8 989	1,8	9 330	-10,7
maart	7 013	-23,4	8 402	-8,8	8 618	-7,6
april	7 308	-18,7	7 725	-18,3	8 018	-7,0
mei	7 708	-29,2	8 950	-16,8	8 033	0,2
juni	8 236	-16,2	9 020	-14,2	8 243	2,6
juli	8 099	-17,6	8 077	-17,8	7 835	-4,9
augustus	6 623	-32,4	6 662	-29,2	7 275	-7,1
september	6 434	-34,9	6 418	-37,5	7 349	1,0
oktober	7 298	-37,9	7 025	-40,0	7 448	1,3
november	6 444	-44,3	6 711	-39,9	7 601	2,1
december	7 862	-1,1	8 283	-29,8	7 972	4,9

¹⁾ Ten opzicht van de overeenkomstige maand een jaar eerder.

²⁾ Ten opzichte van een maand eerder.

bijna 4 procent meer en in maanden met een extra zondag bijna 5 procent minder wordt gespaard. De overige weekdays hebben geen significant spaareffect. Opvallend is dat er in de maand februari van de schrikkeljaren 1992, 1996 en 2000 bijna 12 procent meer werd gespaard. Ook feestdagen blijken van invloed te zijn op het spaargedrag: per feestdag wordt er bijna 3 procent minder gespaard.

Seizoenpatroon bij stortingen spaartegoeden

In figuur 3 met de reeks die aangepast is voor kalender- en incidentele invloeden, is het seizoenpatroon nu goed te zien. Januari blijkt de spaarmaand. Deze positieve seizoeninvloed is te verklaren door de uitbetaling van de dertiende maand. Ook de beperkte positieve uitslag in december zou hierdoor verklaard kunnen worden. De terugval in februari weerspiegelt de wintersportvakantie van veel Nederlanders. Het uitbetalen van het vakantiegeld is te zien in de besparingen van mei en juni. De extra uitgaven voor de vakantie zelf lijken door te werken tot in september. In het spaargedrag van november zijn de naderende feestdagen al te zien.

Door de oorspronkelijke data te corrigeren voor incidentele, kalender- en seizoeninvloeden ontstaat een seizoen gecorrigeerde reeks (figuur 4) waarin de onderliggende ontwikkeling ingebed is. Verge-

leken met figuur 1 is duidelijk te zien dat de onderliggende ontwikkeling bij stortingen gelijkmatig verloopt. Ook is eenduidig de omslag in 2001 te zien.

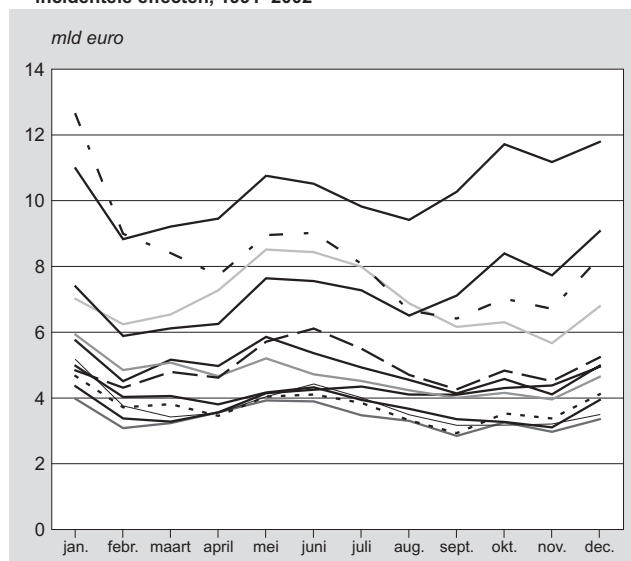
Analyse spaarstortingen 2002

Nadat de gemiddelde dag- (exclusief incidentele en kalendereffecten) en seizoen gecorrigeerde reeksen zijn berekend kunnen deze vergeleken worden met de oorspronkelijke reeks. Voor 2002 staan deze drie reeksen in tabel 1. Duidelijk blijkt dat door het verwijderen van incidentele en kalendereffecten en de seizoeninvloeden een ander beeld ontstaat van de onderliggende ontwikkeling. Na verwijdering van het seizoenpatroon kan ook de maand op maand ontwikkeling goed worden vastgesteld. Duidelijk is te zien dat het effect van de omslag in 2001 zich in de groeicijfers verplaatst van augustus–november 2002 bij de oorspronkelijke en de gemiddelde dag reeks naar begin 2002 bij de seizoen gecorrigeerde reeks.

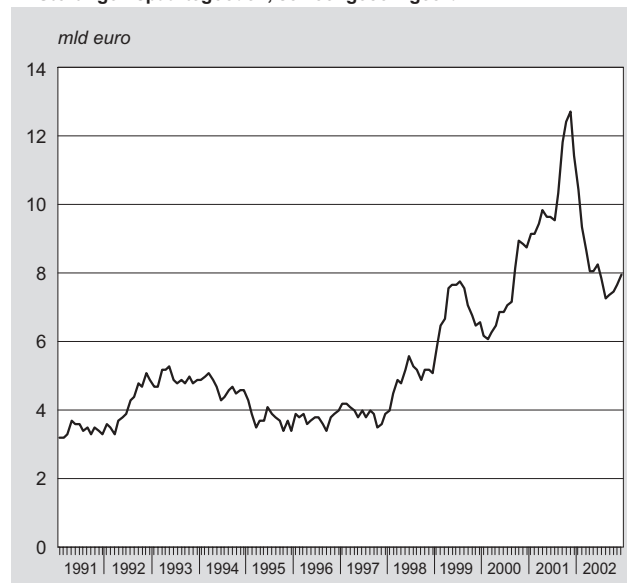
Kalender- en incidentele effecten bij terugbetalingen

Naast de stortingen zijn de terugbetalingen de belangrijkste factor die de hoogte van de spaartegoeden bepalen ³⁾. De eerste stap

3. Maandpatroon stortingen op spaartegoeden; excl. kalender- en incidentele effecten, 1991–2002

4. Stortingen spaartegoeden, seizoen gecorrigeerd

Tabel 2
Ontwikkeling terugbetalingen op spaartegoeden, 2002

	Oorspronkelijke reeks		Gemiddelde dag reeks		Seizoengecorrigeerde reeks	
	<i>mln euro</i>	% ¹⁾	<i>mln euro</i>	% ¹⁾	<i>mln euro</i>	% ²⁾
januari	8 133	-20,9	7 784	-8,9	7 310	6,4
februari	8 242	13,0	6 546	-10,3	7 006	-4,2
maart	6 623	-13,0	6 930	-8,4	6 623	-5,5
april	6 609	-10,5	6 570	-12,8	6 743	1,8
mei	5 749	-36,2	5 765	-33,2	5 974	-11,4
juni	6 536	-19,1	6 557	-20,7	6 436	7,7
juli	6 979	-17,9	6 878	-20,3	6 516	1,2
augustus	6 188	-30,1	6 146	-30,8	6 700	2,8
september	5 585	-34,8	5 698	-33,7	6 109	-8,8
oktober	6 934	-37,5	6 636	-19,6	6 647	8,8
november	6 837	-41,7	7 002	-8,2	7 082	6,5
december	7 791	3,0	7 912	4,5	7 164	1,2

¹⁾ Ten opzicht van de overeenkomstige maand een jaar eerder.

²⁾ Ten opzichte van een maand eerder.

van de seizoenanalyse (verwijderen van kalender en incidentele effecten) van de terugbetalingen op spaartegoeden toont dat er gecorrigeerd moet worden voor een reeksbreuk in januari 1998, een uitschieter in januari 2001, het werkdageneffect en het effect van de Nederlandse feestdagen. Anders dan bij de stortingen behoeft er bij de terugbetalingen niet gecorrigeerd te worden voor het lengte-van-de-maand effect. Het werkdageneffect wijst erop dat een extra donderdag leidt tot ongeveer 3 procent meer onttrekkingen, terwijl er bij een extra vrijdag 4 procent minder wordt terugbetaald.

Seizoenpatroon bij terugbetalingen

Nadat de kalender- en incidentele effecten uit de reeks terugbetalingen zijn verwijderd, is de gecorrigeerde reeks in een trend-, seizoen- en restcomponent gesplitst. Vergeleken met de spaarstortingen zijn er in de spaartegoeden meer uitbijters aanwezig. Hoewel niet voor al deze uitschieters een onderliggende verklaring kan worden gegeven, wordt door deze (technische) uitbijtercorrectie een beter beeld verkregen van het seizoenpatroon.

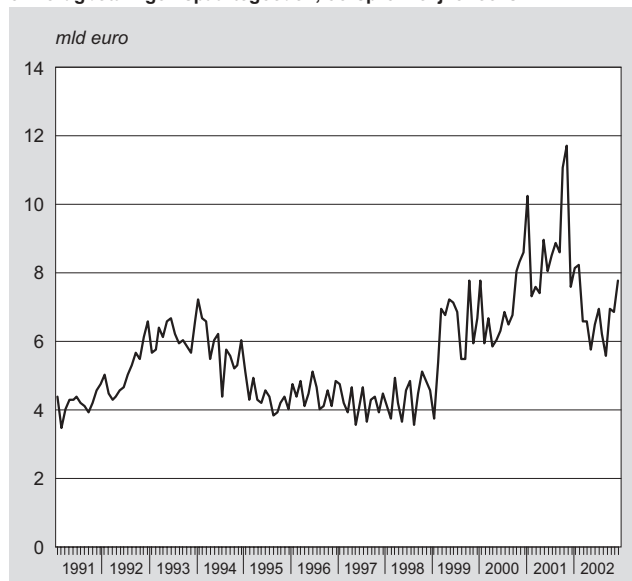
Analyse terugbetalingen 2002

Tabel 2 bevat de ontwikkeling in 2002 bij de terugbetalingen volgens de oorspronkelijke, de voor incidentele en kalendereffecten gecorrigeerde reeks (gemiddelde dag reeks) en de seizoengecorrigeerde reeks. Te zien is dat het verwijderen van uitschieters in oktober en november 2001 uit de oorspronkelijke reeks leidt tot kleinere dalingen in de overeenkomstige maanden in 2002 volgens de gemiddelde dag reeks. Uit de ontwikkeling volgens de seizoengecorrigeerde reeks blijkt dat de terugbetalingen zich grillig gedragen.

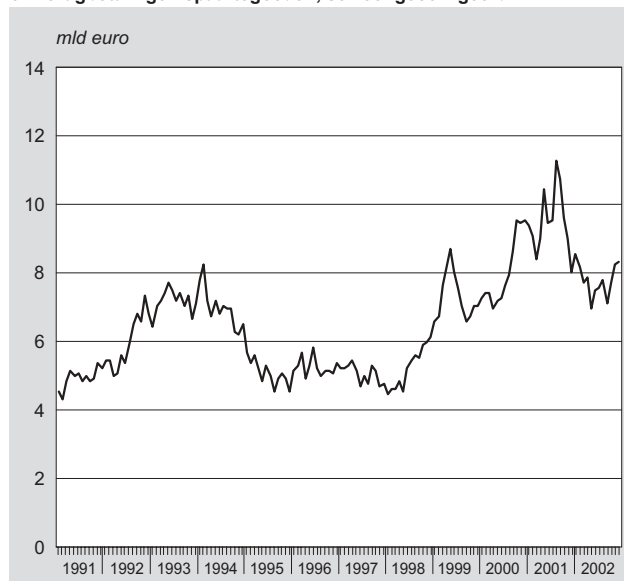
Seizoenpatronen van stortingen en onttrekkingen vergeleken

Het lijkt logisch te veronderstellen dat het seizoenpatroon van de terugbetalingen samenhangt met dat van de stortingen. Beide reeksen zijn immers een afgeleide van het inkomens- en uitgavenpatroon van de Nederlandse huishoudens. Zo mag verwacht worden dat in maanden waarin normaal (volgens het seizoenspatroon) veel gespaard wordt er weinig zal worden onttrokken aan

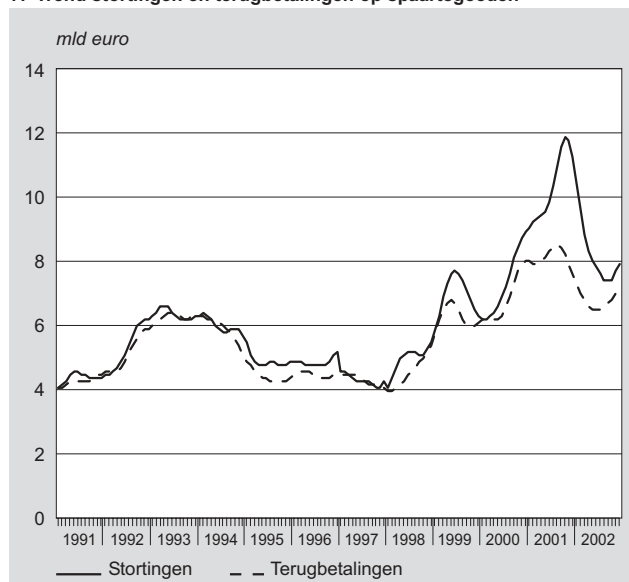
5. Terugbetalingen spaartegoeden, oorspronkelijke reeks

6. Terugbetalingen spaartegoeden, seizoengecorrigeerd

7. Trend stortingen en terugbetalingen op spaartegoeden

de spaartegoeden en omgekeerd. Vergelijking van de seizoenfactoren, die aangeven hoeveel invloed het seizoen in een bepaalde maand heeft, in de periode januari 1991 tot en met december 2002 leert evenwel dat tegengestelde seizoenfactoren voor de gehele periode 1991–2002 alleen in de maanden maart en mei worden gevonden. Daarnaast kennen de maanden oktober en

november alleen tegengestelde seizoenfactoren voor een beperkt aantal jaren, respectievelijk de perioden 1996–2002 en 1991–1994. In alle andere maanden zijn seizoenfactoren beide tegelijk groter of kleiner dan 100, wat er op duidt dat in die maanden er zowel meer wordt gespaard als meer onttrokken of zowel minder wordt gespaard als minder wordt onttrokken. Blijkbaar is de veronderstelde samenhang tussen stortingen en onttrekkingen maar beperkt geldig.

Lange termijn trend

De seizoenvrije reeksen zoals hierboven gepresenteerd in de figuren 1 en 3, kunnen tenslotte ontdaan worden van toevallige fluctuaties (de restcomponent). In figuur 7 wordt het zo gevonden trendmatige verloop van stortingen en terugbetalingen gepresenteerd. Uit het historisch verloop blijkt dat tot eind 1997 er trendmatig ongeveer evenveel werd gespaard als ontspaard. Vanaf dat punt begint hierin geleidelijk een verandering op te treden, er ontstaat een tendens om meer te sparen dan te ontsparen. Vanaf eind 2000 neemt het verschil tussen de stortingen en de onttrekkingen op spaartegoeden fors toe tot november 2001. Daarna volgt een daling.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Met dank aan R.F. Wekker voor zijn adviezen.
- ²⁾ X-12-regARIMA: software voor seizoencorrectie van het Amerikaanse Census Bureau.
- ³⁾ De derde bepalende factor is de bijgeschreven rente.

Gemengde verwachtingen institutionele beleggers over vastgoed

Drs. J.L. Gebraad

De Stichting Leerstoel Marktbeleid en Marktonderzoek aan de Universiteit van Amsterdam heeft in opdracht van Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V. het vastgoedbeleggingsbeleid 2003 van institutionele beleggers onderzocht. Daaruit blijkt dat deze beleggers de komende jaren meer willen beleggen in indirect vastgoed, maar minder in direct vastgoed. De plannen uit genoemd onderzoek worden in dit artikel besproken en aangevuld met de feitelijke ontwikkelingen die zijn ontleend aan CBS-statistieken. Daaruit blijkt dat de aan- en verkopen in vastgoedbeleggingen de afgelopen jaren op een hoog peil liggen.

Gemengde verwachtingen over vastgoed

Institutionele beleggers hebben gemengde verwachtingen over de rol van vastgoed in hun beleggingsportefeuille, zo blijkt uit het Troostwijk-onderzoek van 2003 bij vijftig pensioenfondsen, verzekeraars en vastgoedbeleggingsinstellingen. In tegenstelling tot voorgaande jaren is de groep beleggers die verwacht dat hun direct vastgoed zal afnemen groter dan de groep die een uitbreiding verwacht. Voor indirect vastgoed geldt juist dat de groep beleggers die verwacht meer te gaan beleggen aanzienlijk groter is dan de groep die minder wil gaan beleggen.

Tabel 1
Verwachtingen institutionele beleggers over beleggingen in direct vastgoed

	Minder	Gelijk	Meer
% van aantal beleggers			
2000	23	47	30
2001	17	50	33
2002	25	42	33
2003	36	46	18

Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Tabel 2
Verwachtingen institutionele beleggers over beleggingen in indirect vastgoed

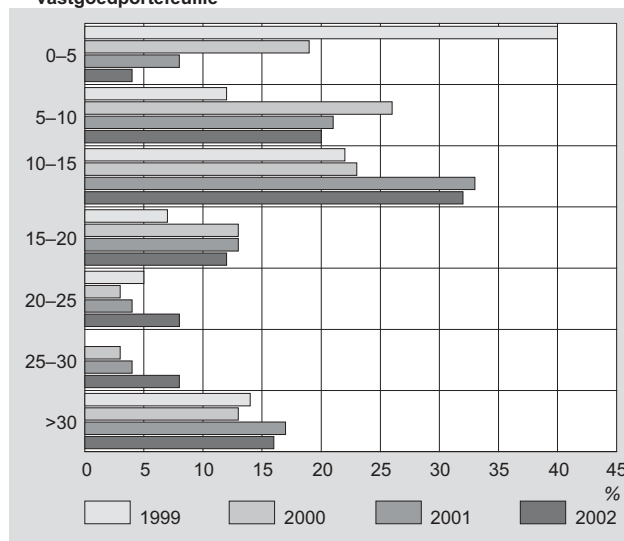
	Minder	Gelijk	Meer
% van aantal beleggers			
2000	28	32	40
2001	20	37	43
2002	32	32	36
2003	13	39	48

Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Verzekeraars en pensioenfondsen hanteren volgens het Troostwijk-onderzoek een streefpercentage van 7,2 procent voor het belang van direct vastgoed in de beleggingsportefeuille. Dit streefpercentage kwam vorig jaar met 5 procent aanzienlijk lager uit dan nu. Ook het feitelijke belang per ultimo 2002 zoals dit blijkt uit CBS-statistieken is 1 tot 2 procentpunten lager. Het huidige hoge streefpercentage lijkt niet in overeenstemming met de relatief grote groep beleggers die aangeeft minder te gaan beleggen in direct vastgoed.

De afgelopen jaren heeft zich een opmerkelijke verschuiving voorgedaan in de frequentieverdeling naar grootte. De groep pensioenfondsen en verzekeraars met een vastgoedbelang in hun beleggingsportefeuille tussen de 0 en 5 procent is gedaald van 40 procent in 1999 naar 4 procent in 2002. Deze ontwikkeling spoot ook met de mening van tweederde van de beleggers dat het pas zinvol is een direct vastgoedportefeuille te beheren als deze minimaal 0,5 miljard euro bedraagt.

1. Minder pensioenfondsen en verzekeraars met een kleine directe vastgoedportefeuille

Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Uit CBS-gegevens met realisaties blijkt dat in 2002 het belang van de vastgoedbeleggingen in de totale beleggingsportefeuille is gedaald. Deze daling doet zich met name voor in het direct vastgoed, terwijl indirect vastgoed een geringe stijging geeft. De verwachtingen zoals weergegeven in de tabellen 1 en 2 wijzen erop dat de ontwikkelingen in 2002 zich zullen doorzetten in de komende jaren.

Van direct naar indirect

De afgelopen jaren heeft zich binnen de vastgoedbeleggingen van institutionele beleggers een grote verschuiving voorgedaan van direct naar indirect vastgoed. In 1980 bestond nog slechts 4 procent van het totale vastgoed uit aandelen in vastgoedbeleggingsinstellingen. Tweeëntwintig jaar later is dit opgelopen tot 31 procent. De laatste twee jaar is de verschuiving overigens marginaal, in 2001 is er zelfs sprake van een kleine daling. De verwachtingen zoals weergegeven in de tabellen 1 en 2 wijzen voor de komende jaren op een verdere toename van indirect vastgoed.

Een belangrijk deel van indirect vastgoed wordt ingenomen door buitenlandse vastgoedbeleggingsinstellingen. In 2002 is dit deel in het totale indirect vastgoed gedaald van 61 naar 57 procent. Overigens hebben ook belangen in Nederlandse vastgoedbeleggingsinstellingen een buitenlands karakter. Zo bestaat 55 procent van het totale vastgoed van Nederlandse vastgoedbeleggingsinstellingen in 2002 uit buitenlands vastgoed.

Tabel 3
Procentuele verdeling van de beleggingen van institutionele beleggers

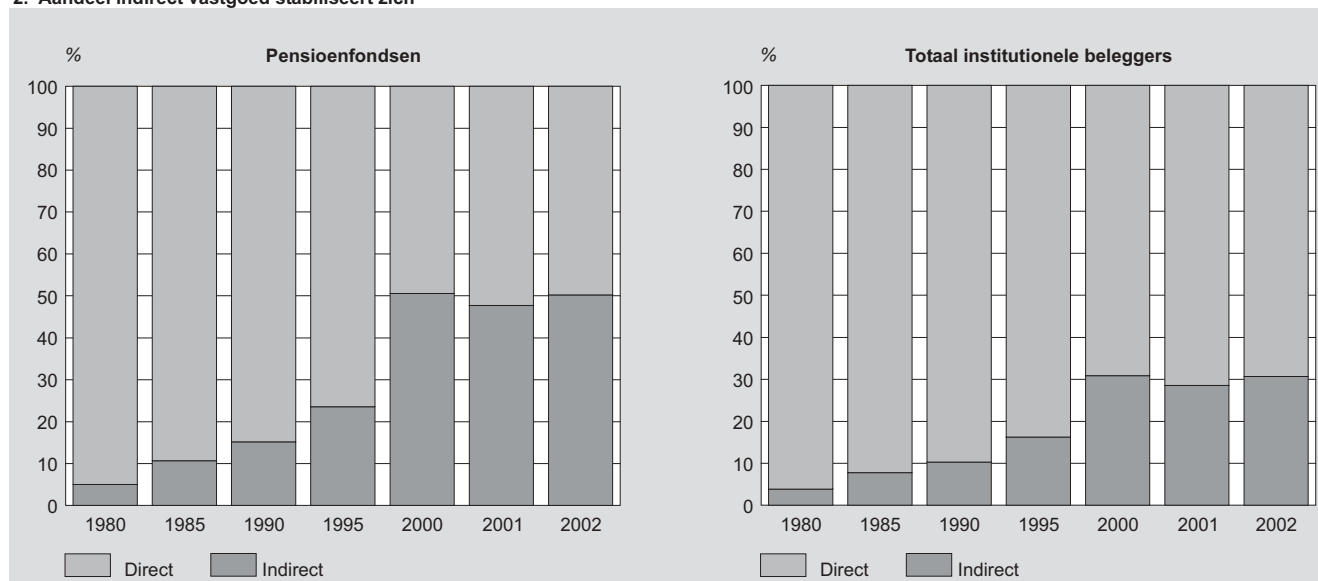
		Direct vastgoed	Indirect vastgoed	Hypo- theken	Aandelen (excl. indirect vastgoed)	Obligaties	Leningen op lange termijn	Overige beleggingen
		%						
Pensioenfondsen	1999	5,3	3,8	3,0	46,1	30,2	10,3	1,3
	2000	5,1	5,2	3,1	43,3	34,2	7,5	1,6
	2001	5,7	5,2	3,2	43,5	34,7	6,3	1,5
	2002	5,3	5,3	3,7	37,5	41,7	4,8	1,8
Verzekeraars	1999	4,4	0,5	10,9	30,9	29,4	18,5	5,5
	2000	5,1	0,8	11,7	29,6	29,4	16,2	7,2
	2001	5,6	0,9	12,2	28,2	31,6	13,7	7,8
	2002	6,0	1,0	15,3	23,8	32,5	12,7	8,7
Niet onder toezicht staande instellingen	1999	0,7	0,5	0,3	30,0	30,4	13,0	25,0
	2000	0,7	0,6	0,3	29,6	31,4	13,7	23,8
	2001	0,7	0,6	0,2	29,4	31,3	16,2	21,6
	2002	0,7	0,6	0,3	26,2	36,5	15,2	20,5
Beleggingsinstellingen	1999	20,8	3,8	0,4	55,0	13,0	1,1	5,9
	2000	28,2	3,3	0,3	51,9	10,7	0,9	4,7
	2001	31,3	2,7	0,4	45,1	13,6	3,6	3,3
	2002	30,0	2,4	0,4	40,3	17,6	6,4	2,9
Totaal	1999	6,6	2,7	5,2	42,0	28,1	12,0	3,3
	2000	7,9	3,5	5,4	39,9	29,7	9,5	3,9
	2001	8,7	3,5	5,7	38,7	31,2	8,4	3,9
	2002	8,1	3,6	7,0	33,4	36,1	7,5	4,3

Tabel 4
Vastgoedbeleggingen van institutionele beleggers

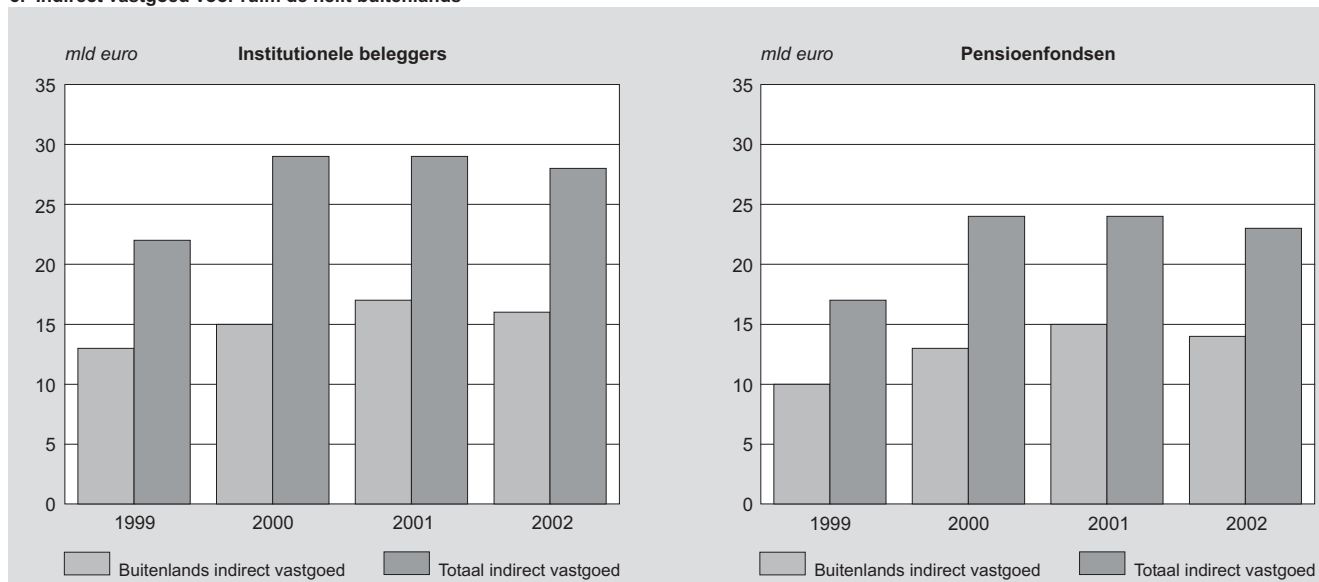
		1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002
		mld euro						
Pensioenfondsen	Direct	6,3	10,9	14,2	19,4	23,3	26,0	22,9
	Indirect	0,3	1,3	2,5	6,0	23,8	23,7	23,1
	Totaal	6,7	12,2	16,8	25,4	47,2	49,7	46,0
Verzekeraars	Direct	4,8	5,4	7,3	8,6	13,5	14,8	14,6
	Indirect	0,1	0,2	0,4	0,7	2,1	2,3	2,5
	Totaal	4,8	5,6	7,7	9,3	15,6	17,1	17,1
Niet onder toezicht staande instellingen ¹⁾	Direct	.	.	.	0,3	0,0	0,0	0,0
	Indirect	.	.	.	0,1	0,0	0,0	0,0
	Totaal	.	.	.	0,4	0,1	0,1	0,1
Beleggingsinstellingen	Direct	1,5	2,6	7,0	9,1	28,7	31,1	24,8
	Indirect	0,1	0,1	0,3	0,5	3,4	2,7	2,0
	Totaal	1,6	2,7	7,3	9,5	32,1	33,8	26,8
Totaal	Direct	12,6	18,9	28,5	37,4	65,6	71,9	62,3
	Indirect	0,5	1,6	3,3	7,3	29,4	28,7	27,6
	Totaal	13,1	20,5	31,8	44,7	95,0	100,7	89,9

¹⁾ Tot en met 1990 begrepen in de uitkomsten van de verzekeraars.

2. Aandeel indirect vastgoed stabiliseert zich

3. Indirect vastgoed voor ruim de helft buitenlands

Tabel 5
Verwachtingen institutionele beleggers over typen direct vastgoed

	Onderzoek 2002			Onderzoek 2003		
	minder	gelijk	meer	minder	gelijk	meer
% van aantal beleggers						
Kantoren	35	22	43	48	32	20
Winkels	19	33	48	4	35	61
Woningen	33	24	43	38	10	52
Bedrijfsgebouwen	25	56	19	7	60	33

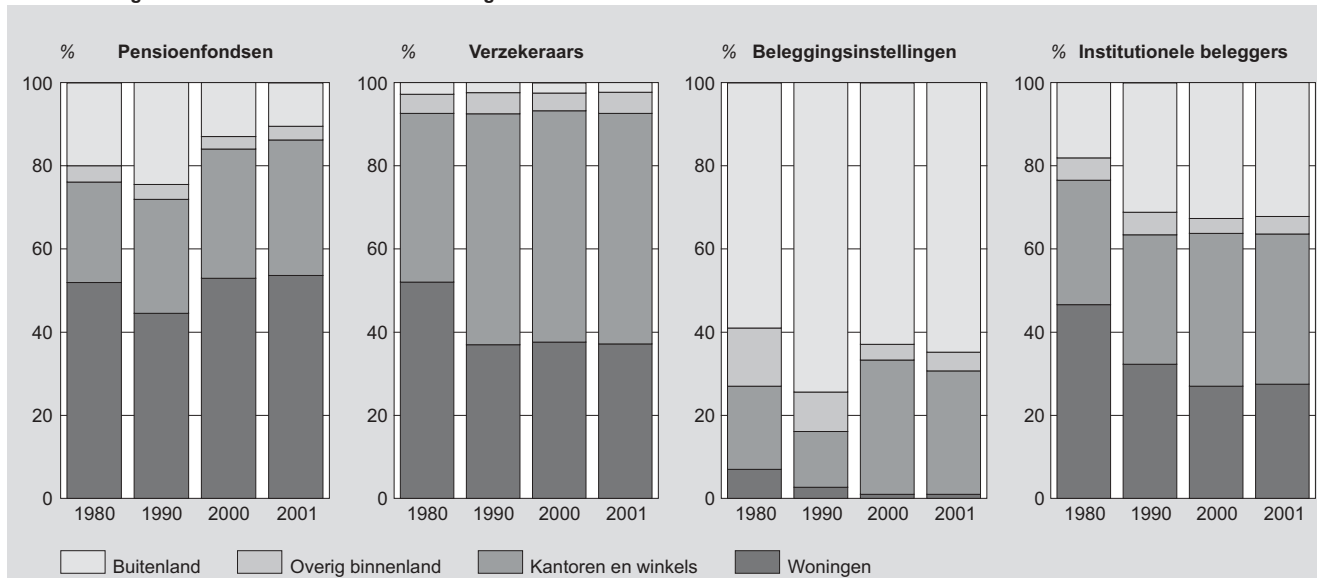
Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Tabel 6
Samenstelling directe vastgoedbeleggingen van institutionele beleggers

		1980	1985	1990	1995	2000	2001
		mld euro					
Pensioenfondsen	Woningen	3,3	5,3	6,3	8,1	12,3	13,9
	Kantoren en winkels	1,5	2,8	3,9	6,5	7,2	8,5
	Overig binnenland	0,2	0,4	0,5	0,9	0,7	0,9
	Buitenland	1,3	2,5	3,5	4,0	3,1	2,7
	Totaal	6,3	10,9	14,2	19,4	23,3	26,0
Verzekeraars	Woningen	2,5	2,5	2,7	2,9	5,1	5,5
	Kantoren en winkels	1,9	2,6	4,0	5,0	7,5	8,2
	Overig binnenland	0,2	0,2	0,4	0,5	0,6	0,7
	Buitenland	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4
	Totaal	4,8	5,4	7,3	8,6	13,5	14,8
Niet onder toezicht staande instellingen ¹⁾	Woningen	.	.	.	0,2	0,0	0,0
	Kantoren en winkels	.	.	.	0,1	0,0	0,0
	Overig binnenland	.	.	.	0,0	0,0	0,0
	Buitenland	.	.	.	0,0	0,0	0,0
	Totaal	.	.	.	0,3	0,0	0,0
Beleggingsmaatschappijen	Woningen	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3	0,3
	Kantoren en winkels	0,3	0,6	0,9	4,0	9,3	9,2
	Overig binnenland	0,2	0,2	0,7	0,2	1,1	1,4
	Buitenland	0,9	1,6	5,2	4,7	18,1	20,2
	Totaal	1,5	2,6	7,0	9,1	28,7	31,1
Totaal	Woningen	5,9	7,9	9,2	11,3	17,7	19,8
	Kantoren en winkels	3,8	6,0	8,9	15,5	24,1	26,0
	Overig binnenland	0,7	0,8	1,5	1,6	2,4	3,0
	Buitenland	2,3	4,2	8,9	9,0	21,4	23,2
	Totaal	12,6	18,9	28,5	37,4	65,6	71,9

¹⁾ Tot en met 1990 begrepen in de uitkomsten van de verzekeraars.

4. Direct vastgoed betreft vooral binnenlandse woningen en kantoren/winkels

Negatief toekomstbeeld voor kantoren

Uit het Troostwijk-onderzoek blijkt dat institutionele beleggers verwachten de komende jaren minder te gaan beleggen in kantoren. De kantorenmarkt wordt als ongunstig gezien. De belangrijkste argumenten zijn het overaanbod aan kantoorgebouwen en de economische recessie. Een groot deel van de beleggers verwacht een daling van het huurprijsniveau. Een herstel van de kantorenmarkt wordt pas verwacht na 2004. Voor de andere segmenten van direct vastgoed zijn de verwachtingen positief. Vooral winkels scoren hoog in de peiling. Belangrijke argumenten daarvoor zijn de schaarste van het aanbod van winkels op toplocaties en het stabiele rendement dat beleggingen in winkels opleveren. Het positieve beeld van de woningmarkt is vooral gebaseerd op de woningschaarste. Ook de stabiele waardeontwikkeling en de lage hypotheekrente dragen aan het positieve beeld bij. Een deel van de beleggers heeft een negatief beeld van de woningmarkt, vooral vanwege het huurbeleid van de overheid en de economische recessie.

De CBS-gegevens tonen aan dat zich de afgelopen eenentwintig jaar enkele grote verschuivingen hebben voorgedaan binnen de directe vastgoedbeleggingen. Voor het totaal van de institutionele beleggers is sprake van een relatieve daling van woningen ten gunste van buitenlands direct vastgoed en in mindere mate kantoren en winkels. De toename van buitenlands vastgoed is afkomstig van beleggingsinstellingen, bij pensioenfondsen loopt het aandeel van het buitenlands vastgoed juist terug.

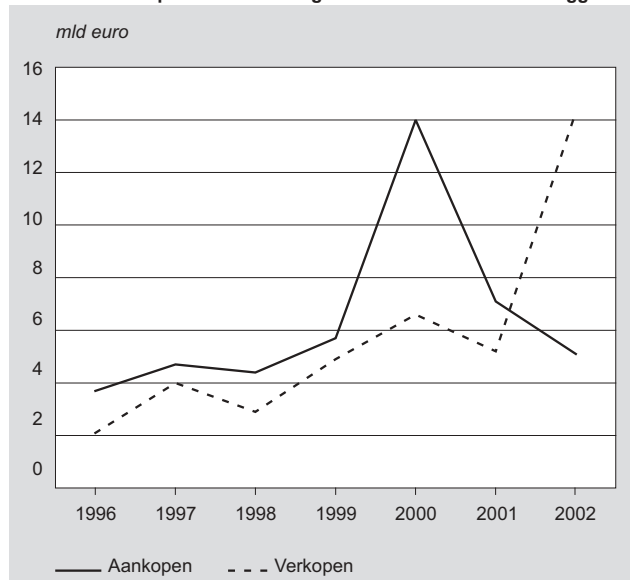
Investerings

Institutionele beleggers zijn volgens het Troostwijk-onderzoek van plan de komende drie jaar vastgoed met een waarde van 3,7 miljard euro te verkopen. Voor de verwachte investeringen in vastgoed zijn alleen uitkomsten bekend van beleggingsinstellingen. Met 1,0 miljard euro komen deze nu veel lager uit dan de 4,4 miljard euro van vorig jaar.

Tabel 7
Mutaties in directe vastgoedbeleggingen van institutionele beleggers

		Pensioen- fondsen	Verzekeraars	Niet onder toezicht staande instellingen	Beleggings- instellingen	Totaal
<i>mld euro</i>						
Stand ultimo 1999		23,5	11,2	0,0	18,0	52,8
mutaties 2000	aankopen	1,5	2,1	0,0	10,4	14,0
	verkoopen	3,6	1,2	0,0	1,9	6,6
	overig	2,0	1,3	0,0	2,2	5,5
Stand ultimo 2000		23,3	13,5	0,0	28,7	65,6
mutaties 2001	aankopen	1,5	1,3	0,0	4,2	7,1
	verkoopen	2,0	0,9	0,0	2,4	5,2
	overig	3,2	0,8	0,0	0,5	4,5
Stand ultimo 2001		26,0	14,8	0,0	31,1	71,9
mutaties 2002	aankopen	1,4	1,0	0,0	2,7	5,1
	verkoopen	4,3	1,2	0,0	8,7	14,3
	overig	-0,1	0,0	0,0	-0,3	-0,4
Stand ultimo 2002		22,9	14,6	0,0	24,8	62,3
mutaties 1e kw. 2003	aankopen	0,6	0,1	0,0	0,4	1,1
	verkoopen	0,4	1,1	0,0	0,4	1,9
	overig	0,3	-0,2	0,0	-0,2	0,0
Stand ultimo 1e kw. 2003		23,4	13,4	0,0	24,6	61,5
mutaties 2e kw. 2003	aankopen	0,1	0,1	0,0	0,5	0,7
	verkoopen	0,3	0,7	0,0	2,5	3,5
	overig	0,2	0,0	0,0	-0,2	0,0
Stand ultimo 2e kw. 2003		23,3	12,9	0,0	22,5	58,7

5. Aan- en verkopen in direct vastgoed door institutionele beleggers

De gerealiseerde aan- en verkopen volgens de CBS-gegevens liggen in de afgelopen jaren historisch gezien op een hoog peil. De realisaties zijn ook hoger dan de verwachtingen uit het Troostwijk-onderzoek. In 2002 zijn met name de verkopen met 14,3 miljard euro opvallend. Dit heeft vooral te maken met enkele grote transacties, zoals de overnames van Rodamco North America en Haslemere door buitenlandse marktpartijen.

Favoriete regio's en landen

Institutionele beleggers hebben voor hun binnenlands direct vastgoed een voorkeur voor stedelijke knooppunten, aldus het Troostwijk-onderzoek. Naast Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam zijn ook het knooppunt Arnhem/Nijmegen en de steden Eindhoven, Breda en Den Bosch favoriet.

In het buitenlands vastgoed staat de Verenigde Staten ruim bovenaan met 43 procent. Daarna volgen Frankrijk met 14 procent en België met 9 procent. Het Verenigd Koninkrijk is terug-

gevallen van 14 procent vorig jaar naar 5 procent nu. De voorkeur van pensioenfondsen en verzekeraars voor de komende jaren gaat uit naar Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, maar ook wil men meer gaan beleggen in de Verenigde Staten, Frankrijk, België, Italië en Spanje/Portugal. Vastgoedbeleggingsinstellingen verwachten de komende jaren minder in Duitsland en meer in Frankrijk, Italië, Spanje/Portugal en het Verenigd Koninkrijk te gaan beleggen.

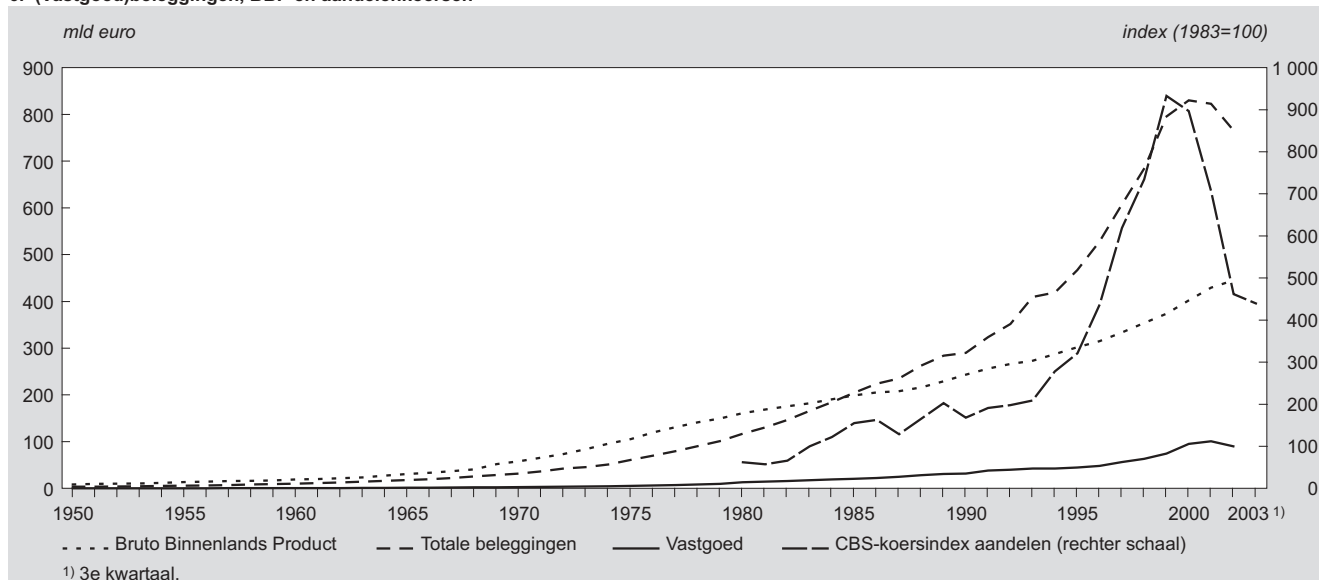
Definities

Tot direct vastgoed wordt het onroerend goed gerekend waarover de instelling zeggenschap heeft. Indirect vastgoed bestaat uit minderheidsaandelen in zowel Nederlandse (zoals Rodamco, Wereldhave, VIB) als buitenlandse vastgoedbeleggingsinstellingen. Een deel van de door beleggingsinstellingen beheerde vermogens is ingebracht door verzekeraars en pensioenfondsen. Eind 2001 bedroeg hun inbreng 24 miljard euro. Hiervan heeft 12 miljard euro betrekking op Nederlandse vastgoedbeleggingsinstellingen. Deze 12 miljard euro aan indirect vastgoed kan aanleiding geven tot een dubbeltelling wanneer gekeken wordt naar het totale vastgoedbezit van Nederlandse institutionele beleggers. De dubbeltelling bestaat dan uit de combinatie direct vastgoed van de beleggingsinstellingen en indirect vastgoed van de pensioenfondsen en verzekeraars.

Het Troostwijk-onderzoek

De uitkomsten van het in opdracht van Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V. uitgevoerde onderzoek 2003 hebben betrekking op 50 Nederlandse institutionele beleggers. Daarbij is gebruik gemaakt van de in oktober 2002 door Vastgoedmarkt gepubliceerde 'Ranglijst vastgoedbeleggers'. De vastgoedportefeuille van de onderzochte beleggers varieert van 58 miljoen euro tot 26 miljard euro. Het totaal belegd vermogen van deze groep institutionele beleggers bedraagt 711,4 miljard euro per ultimo 2002. Dit komt overeen met 92,9 procent van het totale belegd vermogen van alle, ruim tweeduizend, institutionele beleggers uit CBS-statistieken. De omvang van de vastgoedbeleggingen van de institutionele beleggers in het Troostwijk-onderzoek komt met 108,9 miljard euro overeen met 121,1 procent van de omvang bij de CBS-populatie.

6. (Vastgoed)beleggingen, BBP en aandelenkoersen

1) 3e kwartaal.

Het is opmerkelijk dat de Troostwijk-uitkomsten voor de vastgoedbeleggingen hoger en voor de totale beleggingen lager uitkomen dan het CBS. Een belangrijke rol hierin spelen populatieverschillen. Zo bevat de Troostwijkpopulatie enkele eenheden die geen deel uitmaken van de CBS-populatie van de institutionele beleggers, omdat deze volgens de statistische richtlijnen deel uitmaken van de niet-financiële sector. De CBS-statistieken bevatten drie groepen die niet in de Troostwijkpopulatie zitten. De eerste groep bevat pensioenfondsen en verzekeraars met een vastgoedportefeuille van minder dan 58 miljoen euro, daarbij dus ook pensioenfondsen en verzekeraars zonder vastgoed. De tweede betreft

beleggingsinstellingen die in aandelen, obligaties, liquiditeiten of een combinatie daarvan beleggen. De derde betreft de niet onder toezicht staande instellingen. Deze groep bestaat uit beroepspensioenfondsen, herverzekeraars, VUT-fondsen, enkele risicofondsen en ziektekostenregelingen voor ambtenaren.

Voor meer informatie over dit onderwerp kunt u contact opnemen met de CBS Infoservice, tel. (045) 570 70 70; e-mail: infoservice@cbs.nl

Tabel 8
Vergelijking Troostwijk met CBS-statistieken

	Aantal beleggers		Beleggingen in vastgoed		Totale beleggingen	
	CBS	Troostwijk ¹⁾	CBS	Troostwijk ¹⁾	CBS	Troostwijk ¹⁾
	<i>aantal</i>		<i>mld euro</i>			
Pensioenfondsen	929	25	46,0	40,4	434,9	286,0
Verzekeraars	619	9	17,1	37,8	242,4	394,6
Niet onder toezicht staande instellingen	146		0,1		6,1	
Beleggingsinstellingen	316	16	26,8	30,8	82,6	30,8
Totaal	2 010	50	89,9	108,9	766,1	711,4

¹⁾ Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Grootste deel lastenverlichting via Zalmsnip

G.W. den Outer-Zoetekouw en M.L. Vermaesen

In 2001 hebben de Nederlandse gemeenten 5,4 miljard euro ontvangen van hun burgers. Deze eigen inkomsten worden met name verkregen uit de opbrengsten OZB. Via de OZB is ook het grootste deel aan lastenverlichting teruggegeven aan de burger. De meeste kwijtschelding werd verleend over de inkomsten uit de reinigingsrechten/afvalstoffenheffing. Opvallend voor het jaar 2001 was de stabilisering van de opbrengsten van de secretarieleges door invoering van de Nieuwe Generatie Reisdocumenten en de hieraan verbonden maximum tarifierings. Daarnaast zijn de opbrengsten uit marktelden in dat jaar sterk beïnvloed door de MKZ-crisis.

OZB grootste melkkoe

In 2001 hebben de Nederlandse gemeenten in totaal 5,4 miljard euro eigen inkomsten ontvangen uit gemeentelijke belastingen en retributies. Dat is 6 procent meer dan in het jaar 2000. De eigen inkomsten van gemeenten bestaan voor 46 procent uit opbrengsten verkregen door het heffen van de onroerende-zaakbelastingen (OZB). De opbrengst uit de reinigingsrechten/afvalstoffenheffing kwam met 21 procent van de eigen inkomsten op de tweede plaats, gevolgd door de inkomsten uit de rioolrechten met 13 procent.

De gemeenten in Nederland zijn voor de uitvoering van hun gemeentelijk beleid voor een groot deel afhankelijk van de uitkeringen van het Rijk. Jaarlijks ontvangen zij van de Rijksoverheid de algemene uitkering uit het Gemeentefonds en specifieke uitkeringen voor vastgestelde doelen. Daarnaast zijn de gemeentelijke heffingen een belangrijke inkomstenbron.

Deze opbrengsten van de gemeentelijke heffingen zijn berekend door op de oorspronkelijke aanslagen die de burgers in 2001 hebben ontvangen kwijtschelding en lastenverlichting door middel van de Zalmsnip in mindering te brengen. Verder zijn bij de opbrengst uit secretarieleges de rijksafdrachten al in mindering gebracht op bedragen die gemeenten in rekening hebben gebracht.

Gemeenten keren 398 miljoen aan lastenverlichting uit

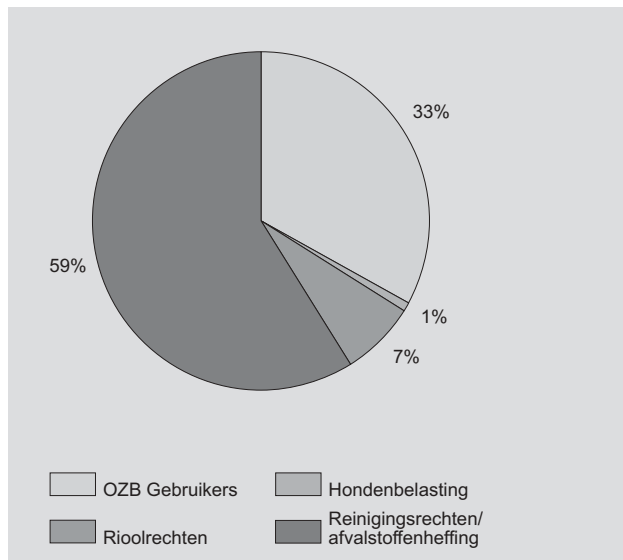
In 2001 hebben de Nederlandse gemeenten 398 miljoen euro aan lastenverlichting uitgekeerd aan de burger.

Hiervan is 95 miljoen euro besteed voor kwijtschelding aan belastingen en retributies. Gemeenten kunnen zelf bepalen welke gemeentelijke belastingen en retributies onder het kwijtscheldingsbeleid vallen. De bedragen werden vooral in mindering gebracht op de afvalstoffenheffing.

Voor 2001 blijkt dat 59 procent van de totale kwijtschelding is verleend op de afvalstoffenheffing en 33 procent op de OZB. Het resterende percentage kwam voor rekening van de rioolrechten en de hondenbelasting.

Het Rijk verbindt strakke voorwaarden aan de regels waarbinnen de gemeenten kwijtschelding mogen verlenen. In vrijwel alle gemeenten is het mogelijk om kwijtschelding aan te vragen voor één of meer gemeentelijke belastingen en retributies. Door middel van een inkomens- en vermogenstoets wordt nagegaan of iemand voor kwijtschelding in aanmerking komt. Kwijtschelding wordt alleen verleend indien er geen vermogen aanwezig is. Wanneer er geen vermogen aanwezig is, dan moet de betalingscapaciteit worden vastgesteld. Dit gebeurt door het netto besteedbaar inkomen te verminderen met de kosten van bestaan (kwijtscheldingsnorm).

1. Kwijtschelding op reinigingsrechten/afvalstoffenheffing het grootst, 2001

Netto besteedbaar inkomen: netto inkomen na aftrek van een aantal vaste lasten

Bij een negatieve betalingscapaciteit kan de gehele belastingsschuld worden kwijtgescholden. Is de betalingscapaciteit positief dan kunnen gemeenten maximaal 80 procent hiervan voor belastingbetaling gebruiken.

Als de aanvrager aan alle voorwaarden voldoet, kan ervoor gekozen worden om maar een gedeelte van de aanslag voor kwijtschelding in aanmerking te laten komen. Een aantal gemeenten brengt ten hoogste 50 procent op de aanslag in mindering of stelt een plafond aan het kwijt te schelden bedrag. Sommige gemeenten kennen geen kwijtschelding, maar wel een soortgelijke regeling, die zij onder het armoede- of minimabeleid laten vallen. De aanvrager kan dan onder bepaalde voorwaarden in aanmerking komen voor een tegemoetkoming.

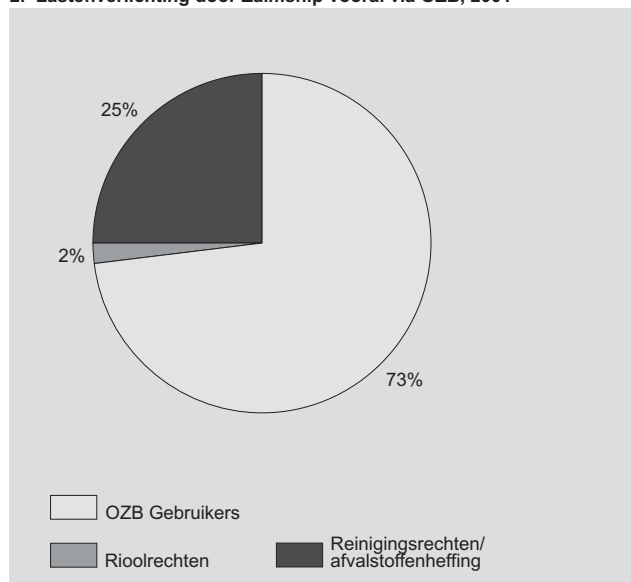
Naast huishoudens met een inkomensniveau beneden de armoedegrens die voor kwijtschelding in aanmerking kunnen komen, komt ieder huishouden dat in een zelfstandige woonruimte woont in aanmerking voor een lastenverlichting door middel van de Zalmsnip.

Zalmsnip: Korting van 45 euro op de gemeentelijke heffingen, bekostigd door het Rijk

De kosten van de Zalmsnip worden gedekt door een bijdrage van het rijk aan het gemeentefonds die voor 2001 uitkomt op 376 miljoen euro. Deze bijdrage is gebaseerd op een oorspronkelijk budget van 309 miljoen euro in 1998 verhoogd met de accrespercentages tot en met 2001.

Gemeenten hebben in de afgelopen periode geprofiteerd van de opwaartse bijstelling van het budget. Uit onderzoek vanuit de gemeenterekeningen van 2001 blijkt dat de Nederlandse gemeenten huishoudens met 303 miljoen euro via de Zalmsnip hebben gecompenseerd.

2. Lastenverlichting door Zalmsnip vooral via OZB, 2001

Een groot aantal gemeenten heeft wel gebruik gemaakt van de vrijheid die zij vanaf 1 januari 2000 hebben gekregen om minder uit te keren bij de uitvoering van de Zalmsnip. Vanaf dat moment kunnen zij bijvoorbeeld de lastenverlichting verdisconteren in de belastingtarieven in plaats van direct uitkeren. Via het Leidse model kan een lager bedrag dan 45 euro aan huishoudens worden teruggegeven. De teruggave mag echter niet minder dan 34 euro bedragen. Het verschil moet gebruikt worden voor armoede- of minimabeleid. In 2001 gaven de meeste gemeenten de Zalmsnip nog steeds terug aan de huishoudens via een korting van 45 euro op één van de gemeentelijke aanslagen. De lastenverlichting op basis van de berekening van het aantal Nederlandse huishoudens en een volledig uitgekeerde Zalmsnip kwam voor 2001 uit op 312 miljoen euro. Er van uitgaande dat gemeenten de wetgeving hebben uitgevoerd, is er 9 miljoen euro uitgekeerd via het armoede- of minimabeleid.

De gemeenten kunnen zelf kiezen of zij de Zalmsnip verrekenen met de OZB voor gebruikers, de reinigingsrechten/afvalstoffenheffing of de rioolrechten. Voor 2001 geldt dat 221 miljoen euro is teruggegeven via de aanslag OZB. Dat is 73 procent van de totale 303 miljoen euro. Op de reinigingsrechten/afvalstoffenheffing is 25 procent van de Zalmsnip terugbetaald. Het restant is teruggegeven via de rioolrechten.

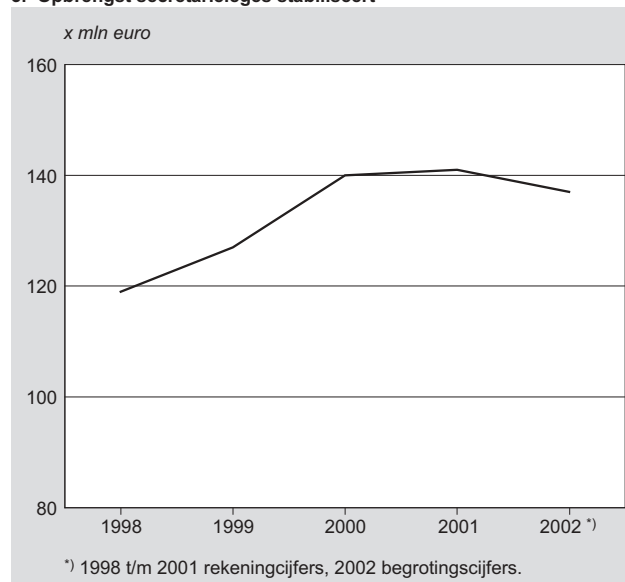
Tabel 1
Lastenverlichting vooral via Zalmsnip, 2001

	Bruto-opbrengsten	Lastenverlichting via kwijtschelding	Zalmsnip	Netto-opbrengsten
<i>mln euro</i>				
OZB Gebruikers	1 203	31	221	951
Hondenbelasting	42	1		41
Rioolrechten	701	7	5	688
Reinigingsrechten/ afvalstoffenheffing	1 283	56	77	1 149
Totaal	3 229	95	303	2 829

Secretarieleges stabiliseren door NGR

Onder meer de landelijke invoering van de Nieuwe Generatie Reisdocumenten (NGR) per 1 oktober 2001 heeft gezorgd voor

3. Opbrengst secretarieleges stabiliseert

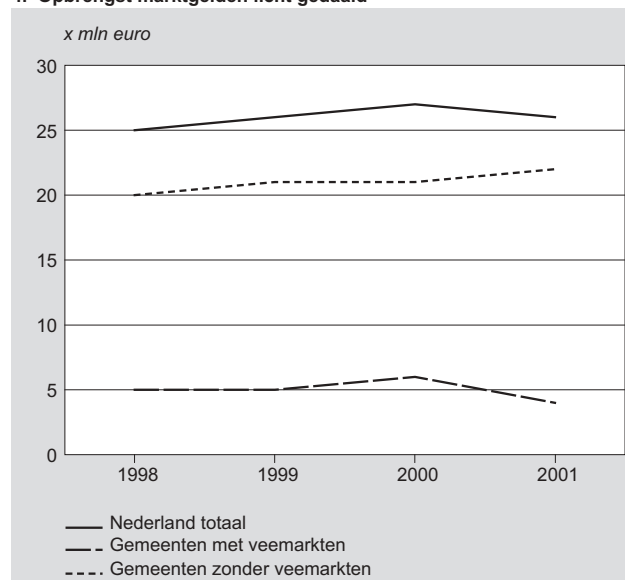
*) 1998 t/m 2001 rekeningcijfers, 2002 begrotingscijfers.

een duidelijke verandering bij de secretarieleges. Als gevolg van de NGR is het systeem van afgifte van reisdocumenten gecentraliseerd. Hierdoor fungeren gemeenten meer als tussenpersoon. Dit heeft gevolgen voor de opbrengst secretarieleges bij de gemeenten. Per 1 april 2001 zijn de afdrachten van de Rijksleges van een paspoort aanmerkelijk verlaagd. Vervolgens werd het gemeentelijke deel van de leges per 1 oktober 2001 gebonden aan maximumtarieven. Deze maximumtarieven zijn over het algemeen lager dan de tarieven die gemeenten in het verleden hanteerden voor het verstrekken van reisdocumenten. In voorgaande jaren zijn de legesinkomsten van jaar op jaar gestegen, maar in 2001 bleven de inkomsten met 141 miljoen op het niveau van de opbrengst secretarieleges van het jaar 2000.

De invoering van de maximumtarieven zal over het rekeningjaar 2002 nog duidelijker zichtbaar worden in de opbrengst secretarieleges. De gevolgen van de regeling heeft dan over een volledig rekeningjaar plaatsgevonden.

Bij de begrotingscijfers van de gemeenten over het jaar 2002 zijn deze gevolgen al duidelijk waar te nemen.

4. Opbrengst marktelden licht gedaald

MKZ beïnvloedt marktgelden

In het jaar 2001 werd Nederland evenals een groot deel van Europa geconfronteerd met de veeziekte MKZ. De MKZ-crisis had grote gevolgen voor de veemarkten in Nederland. In de eerste plaats werd er veel vee geruimd. Ten tweede gold in dat jaar een vervoersverbod in een groot deel van Nederland. Ten slotte mocht er ook geen vee verhandeld en geëxporteerd worden. Vanaf eind februari was er een verbod op het organiseren van veemarkten in Nederland. Gemeenten waar veemarkten werden gehouden, misten als gevolg hiervan behoorlijk wat inkomsten uit marktgelden. Dit betekende voor de betrokken gemeenten met veemarkten dat de inkomstenderving op marktgelden kon oplopen tot 70 procent. In het jaar 2001 bedroegen de opbrengsten uit marktgelden van alle gemeenten in Nederland 26 miljoen euro. Ten opzichte van het jaar 2000 is dit een vermindering met ruim 5 procent. In voorgaande rekeningjaren bleven de inkomsten uit de marktgelden ongeveer stabiel. Uit verklaringen in de jaarrekeningen van verschillende gemeenten is gebleken dat het niet alleen om een incidentele inkomstenderving gaat. Een aantal gemeenten met veemarkten, waaronder Utrecht en Purmerend, hebben het voornemen om de veemarkten in een afgeslankte of gewijzigde vorm te laten voortbestaan. Er zijn zelfs gemeenten, waaronder Groningen en Doetinchem, die hun veemarkten definitief willen sluiten. De toekomstige financiële onzekerheden als gevolg van de MKZ-crisis spelen bij deze voornemens een belangrijke rol.

Tabel 2
Opbrengsten gemeentelijke heffingen neemt toe

	Rekening 2001	Rekening 2000	Mutatie
	<i>mln euro</i>		%
Belastingen			
OZB van gebruikers	951	888	7
OZB eigenaren	1 517	1 429	6
Hondenbelasting	41	40	3
Precariobelasting	56	57	-2
Parkeerbelasting	330	302	9
Toeristenbelasting	95	83	14
Overige belasting	17	16	6
Totaal	3 007	2 816	7
Retributies			
Rioolrechten	688	646	6
Reinigingsrechten/ afvalstoffenheffing	1 149	1 100	4
Begravenisrechten	71	69	3
Bouwleges	337	332	2
Secretarieleges	141	140	1
Marktgelden	26	27	-5
Totaal	2 413	2 313	4
Totaal-generaal	5 421	5 130	6

Gemeentelijke uitgaven aan kunst, cultuur, sport en recreatie in 2001 sterk gestegen

K. Eddraoussi en L.A. Siebeling

De kosten op het gebied van kunst, cultuurbeheer en -verspreiding, sport en recreatie kwamen in 2001 voor de totale overheid op 4,5 miljard euro. Bijna tweederde hiervan is besteed door de Nederlandse gemeenten. De Rijksoverheid nam 31 procent voor haar rekening. De kosten van het Rijk zijn voor het grootste deel besteed aan media. De kosten van de gemeenten vooral aan openbaar groen en sportaccommodaties. Beide activiteiten omvatten bijna de helft van de totale kosten van gemeenten op deze uitgavencategorieën.

De gemeentelijke kosten zijn in 2001 verhoudingsgewijs meer toegenomen dan in het voorgaande jaar. De Cultuurnota 2001-2004 heeft onder meer bijgedragen aan de grotere toename. Ook zijn er extra middelen vrijgekomen vanuit het UNA-fonds, waarmee extra uitgaven zijn gerealiseerd.

Kosten openbaar groen, sportaccommodaties en media domineren

De Nederlandse bevolking sport, leest en houdt zich bezig met uitingen van kunst. Ook is er behoefte aan groen en recreatieve voorzieningen. Om deze activiteiten te kunnen realiseren, zijn financiële middelen van de overheid noodzakelijk. De totale overheid heeft in 2001 ruim 5,6 miljard euro aan kunst, cultuurbeheer en -verspreiding, sport en recreatie uitgegeven. Daartegenover werd 1,1 miljard euro aan inkomsten gegenereerd. Per saldo heeft het geheel aan activiteiten de overheid ruim 4,5 miljard euro gekost. De gemeenten namen daarvan 64 procent voor hun rekening, terwijl het Rijk 31 procent heeft bijgedragen.

De kosten van het Rijk zijn voor het grootste deel besteed aan media, beroepsuitvoerende kunst, musea, monumenten en bibliotheken.

De gemeentelijke middelen zijn vooral besteed aan activiteiten als openbaar groen, sportaccommodaties en bibliotheken. Zo is ruim driekwart van de gemeentelijke kosten van kunst, cultuurbeheer en -verspreiding, sport en recreatie besteed aan de vijf grootste

categorieën op dit gebied. Met 785 miljoen euro heeft openbaar groen de gemeenten het meest gekost. De kosten van sportaccommodaties kwamen met 624 miljoen euro op de tweede plaats. De bibliotheken, openluchtrecreatieve voorzieningen en kunstaccommodaties namen respectievelijk de derde, vierde en vijfde plaats in.

De afgelopen drie jaar blijft de rangorde van de kosten van de genoemde activiteiten ongewijzigd. De kosten van afschrijving en rente voor eenmaal gemaakte grote investeringen in accommodaties en het onderhoud voor openbaar groen komen jaarlijks terug. Verder valt op dat de kosten in 2001 meer zijn toegenomen dan in het jaar ervoor. Beschikbare UNA-middelen, waarmee extra uitgaven zijn gerealiseerd, spelen hier een belangrijke rol.

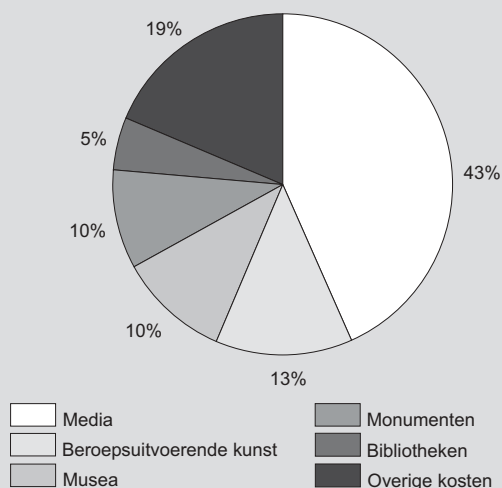
UNA-middelen voor groen en kunstaccommodaties

In 1999 heeft de verkoop van het elektriciteitsbedrijf UNA aan het Amerikaanse bedrijf Reliant Energy plaatsgevonden. De opbrengst van de verkoop van de aandelen UNA voor een bedrag van ruim twee miljard euro, kwam ten goede aan de provincies Noord-Holland en Utrecht en aan de gemeenten Amsterdam en Utrecht. De UNA-middelen zijn destijds gestort in een fonds; het zogeheten UNA-fonds. Elke gemeente in de desbetreffende provincie kan een beroep doen op dit fonds. Een groot deel van de UNA-middelen van Amsterdam is besteed aan de Noord/Zuidlijn. Op het gebied van de kunst heeft de gemeente Amsterdam in 2001 uit dit fonds een bedrag van 12 miljoen euro uitgegeven aan kunstaccommodaties. Ook de gemeente Utrecht heeft in datzelfde jaar een behoorlijk bedrag onttrokken uit het fonds voor groenvoorziening. Daarnaast zijn er middelen besteed aan verschillende andere beleidsterreinen.

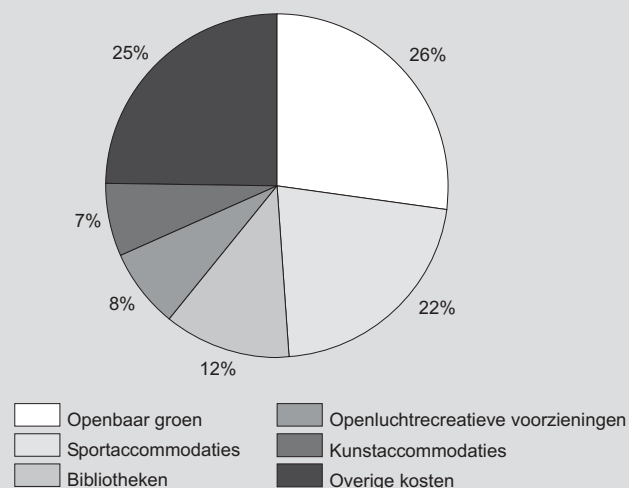
In 2001 hebben de gemeenten gemiddeld 20 euro per inwoner uitgegeven aan kunstaccommodaties. Hier stond een bedrag van 7 euro per inwoner aan inkomsten tegenover. In 2000 waren de inkomsten slechts 5 euro per inwoner. De Nederlander interesseert zich meer en meer voor voorstellingen op het gebied van

1. Kosten van het Rijk/gemeente voor openbare voorzieningen, 2001

1a. Kosten van het Rijk vooral voor media, beroepsuitvoerende kunst, musea, monumenten en bibliotheken

1b. Gemeentelijke kosten met name voor openbaar groen, sportaccommodaties, bibliotheken, openluchtrecreatieve voorzieningen en kunstaccommodaties

kunst. De toename van de inkomsten uit entreegelden wijst erop dat de stap richting de theaters, stadsschouwburgen en multifunctionele accommodaties kleiner is geworden. Het aanbod van voorstellingen in kunstaccommodaties is groter in de grote steden. De grote vier gemeenten Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag hebben gemiddeld 40 euro per inwoner uitgegeven. Dat is drie keer het landelijke gemiddelde. De kosten van gemeenten met minder dan 50 duizend inwoners bedroegen slechts een derde deel van het landelijke gemiddelde.

Afschaffing omroepbijdrage verstoort trendmatige stijging cultuuruitgaven

De kosten van het Rijk aan cultuurbeheer en -verspreiding lieten in 2000 een sterke stijging zien voor het onderdeel media. Ze zijn in dat jaar van 2 naar 37 euro per inwoner gestegen. Oorzaak van de sterke toename is de afschaffing van de omroepbijdrage. De toegenomen kosten vloeiden voort uit de fiscalisering van de omroepbijdragen in 2000. Vóór 2000 werden de omroepbijdragen en de daarmee samenhangende afdrachten aan de omroepinstellingen niet als inkomsten en uitgaven van het Rijk geregistreerd. De omroepbijdragen werden beschouwd als directe inkomsten van de publieke omroepen. In 2000 zijn de omroepbijdragen afgeschaft en de vergoeding van het Rijk aan de omroepinstellingen wordt voortaan als verstrekte bijdrage geboekt.

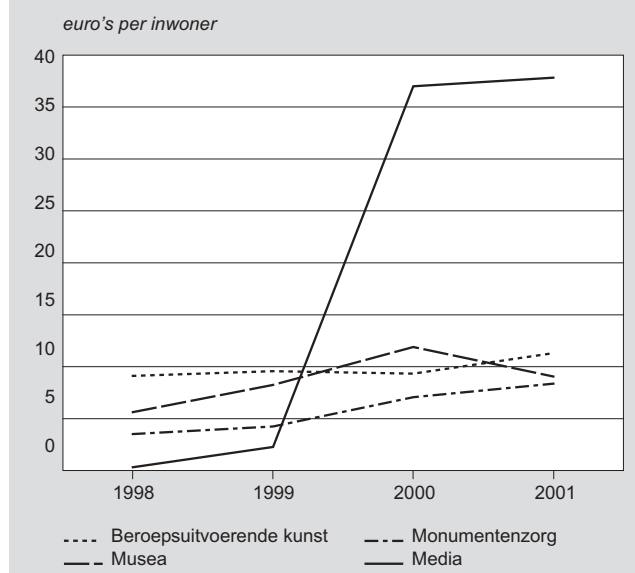
De kosten voor beroepsuitvoerende kunst, musea en monumentenzorg zijn in de loop der jaren eveneens toegenomen. Hier verloopt de ontwikkeling echter veel geleidelijker.

Meer leesgenot in grote steden

In 2001 zijn de Rijksuitgaven voor kunsten en bibliotheken sterk toegenomen door de cultuurnota 2001–2004. Onder kunst vallen beroepsuitvoerende kunst, amateurkunst, kunstaccommodaties, muzische en culturele vorming, scheppende kunst en overige kunsten. Er is een Actieplan Cultuurbereik opgezet om in nauwe samenwerking met gemeenten en provincies zoveel mogelijk mensen bij cultuur te betrekken. Het plan voorziet in maatregelen die de vraagkant van het culturele leven stimuleren. Belangrijke elementen uit het Actieplan Cultuurbereik zijn: versterking van de programmering, meer doorstroming, meer ruimte voor culturele diversiteit en investeren in de jeugd en culturele planologie. De uitgaven aan bibliotheken vertonen een stijgende trend. In 1999 kwamen de kosten voor bibliotheken voor alle Nederlandse gemeenten nog uit op 298 miljoen euro. Twee jaar later was de uitkomst voor totaal Nederland met 14 procent toegenomen naar 340 miljoen euro.

Opmerkelijk is dat de grote gemeenten gemiddeld meer inkomsten hadden in de vorm van leenvergoeding en huren dan de overige gemeenten van Nederland. De steden met meer dan 250 duizend inwoners hadden in 2001 een gemiddelde van 6 euro per inwoner aan inkomsten. Dat is het drievoud van de inkomsten van

2. Reeks mediakosten verstoord

gemeenten tussen de 50 en 250 duizend inwoners. Gemeenten met minder dan 50 duizend inwoners kwamen uit op slechts 1 euro per inwoner. De uitgaven voor bibliotheken zijn hoger naarmate de gemeente groter is, maar verschillen minder sterk dan de inkomsten.

Vanaf 1999 zijn bijna 60 gemeenten betrokken geweest bij herindelingen. Dit proces is ook gepaard gegaan met fusies van de bibliotheken.

Kosten sportaccommodaties voor grote en kleine gemeenten

Van de ruim 1 miljard euro die de overheid heeft uitgegeven aan sport was 880 miljoen euro bestemd voor de sportaccommodaties. Vrijwel het gehele bedrag kwam voor rekening van de gemeenten.

Blijkbaar vinden gemeenten het belangrijk om sport te stimuleren bij haar burgers. Maar liefst 88 procent van de totale gemeentelijke kosten van sport ging in 2001 naar sportaccommodaties. Het onderhoud van sporthallen, zwembaden en sportvelden is een kostbare aangelegenheid.

In 2001 hebben de gemeenten 876 miljoen euro aan sport besteed. In datzelfde jaar bedroegen de inkomsten 252 miljoen euro. Zowel de inkomsten als de uitgaven in 2001 zijn toegenomen ten opzichte van het jaar daarvoor. De inkomsten zijn met 4 procent toegenomen en de uitgaven met 8 procent. Landelijk gezien hebben sportaccommodaties de gemeente gemiddeld 39 euro per inwoner gekost. Zowel voor de grote als de kleine gemeenten lagen de kosten op het niveau van het landelijke gemiddelde.

Tabel 1
Gemeentelijke kosten naar bestedingscategorie en -grootte

	Uitgaven			Inkomsten			Saldo		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
<i>mln euro</i>									
R Openbaar groen	658	731	820	29	48	35	628	683	785
S Sportaccommodaties	775	809	876	221	244	252	554	565	624
C Bibliotheken	333	347	377	34	40	37	298	307	340
R Openluchtrecreatieve voorzieningen	216	229	268	49	50	52	167	179	216
K Kunstaccommodaties	230	253	315	73	87	108	157	167	207
K Muzische en culturele vorming	159	170	192	19	18	22	141	152	169
C Musea	133	142	163	28	30	34	105	112	130
K Overige kunsten ¹⁾	43	76	107	5	11	17	38	65	89
C Monumenten	88	91	93	19	21	23	69	71	69
S Sportclubs-en raden	44	71	67	8	8	10	36	63	57
C Archieven	48	63	59	5	8	8	42	56	51
K Beroepsuitvoerende kunst	65	82	55	5	11	6	60	71	49
S Overige sport	36	44	46	11	12	14	25	32	31
K Amateurkunst	20	27	31	1	2	1	19	24	30
K Scheppende kunst	42	44	40	17	15	15	25	29	25
C Media	6	8	9	2	3	2	4	5	7
Totaal	2 896	3 187	3 518	528	606	638	2 368	2 581	2 880

R = Recreatie, S = Sport, C = Cultuurbeheer en -verspreiding en K = Kunst.

¹⁾ Inclusief onverdeelde uitgaven gemeenten via Cultuurnota.

Tabel 2
Meeste kosten kunstaccommodaties bij grote gemeenten, 2001

	Totaal Nederland	Landelijk gemiddelde	Aantal inwoners x 1 000		
			meer dan 250	50 tot 250	minder dan 50
Aantal inwoners		15 987 075	2 028 625	5 496 215	8 462 235
<i>mln euro</i>					
Kunst		<i>euro per inwoner</i>			
Kunstaccommodaties	207	13	40	16	4
Uitgaven	315	20	62	22	8
Inkomsten	108	7	21	6	4

Tabel 3
Inkomsten bibliotheken grote gemeenten drievoud van landelijk gemiddelde, 2001

	Totaal Nederland	Landelijk gemiddelde	Aantal inwoners x 1000		
			meer dan 250	50 tot 250	minder dan 50
Aantal inwoners		15 987 075	2 028 625	5 496 215	8 462 235
<i>mln euro</i>					
Cultuurbeheer- en verspreiding		<i>euro per inwoner</i>			
Bibliotheken	340	21	30	25	17
Uitgaven	377	24	36	27	18
Inkomsten	37	2	6	2	1

Tabel 4
Kosten sportaccommodaties op niveau landelijk gemiddelde, 2001

	Totaal Nederland	Landelijk gemiddelde	Aantal inwoners x 1 000		
			meer dan 250	50 tot 250	minder dan 50
Aantal inwoners		15 987 075	2 028 625	5 496 215	8 462 235
<i>mln euro</i>					
Sport		<i>euro per inwoner</i>			
Sportaccommodaties	624	39	42	39	38
Uitgaven	876	55	67	56	51
Inkomsten	252	16	25	17	13

Tabel 5
Uitgaven voor kunst, cultuurbeheer en -spreiding, sport en recreatie, 2001

	Uitgaven					Inkomsten					Saldo				
	Rijk	Pro- vin- cies	Ge- meen- ten	Ge- meen- schap- pelijke rege- lingen	Totaal	Rijk	Pro- vin- cies	Ge- meen- ten	Ge- meen- schap- pelijke rege- lingen	Totaal	Rijk	Pro- vin- cies	Ge- meen- ten	Ge- meen- schap- pelijke rege- lingen	Totaal
<i>mln euro</i>															
Kunst	346	78	740	29	1 193	11	19	171	29	230	335	59	569	0	963
Beroepsuitvoerende kunst	181	8	55	0	243	0	0	6	0	7	181	7	49	0	237
Amateurkunst	12	2	31	0	45	0	0	1	0	1	12	2	30	0	43
Kunstaccommodaties	0	1	315	0	315	0	0	108	0	108	0	1	207	0	207
Scheppende kunst	60	13	40	0	114	0	7	15	0	22	60	6	25	0	92
Muzische en culturele vorming	36	10	192	29	267	0	1	22	29	52	36	10	169	0	215
Overige kunsten ¹⁾	57	45	107	0	208	11	11	17	0	39	46	34	89	0	169
Cultuurbeheer en-verspreiding	1 215	209	702	25	2 151	257	66	104	25	451	958	143	598	0	1 699
Musea	145	25	163	0	334	0	3	34	0	37	145	22	130	0	297
Monumenten	134	28	93	0	255	0	4	23	0	27	134	24	69	0	228
Bibliotheken	67	34	377	8	487	0	1	37	8	47	67	33	340	0	440
Media	836	121	9	0	966	231	57	2	0	291	605	63	7	0	675
Archieven	32	1	59	17	109	25	0	8	16	50	7	1	51	0	59
Sport	64	5	989	-3	1 054	1	0	276	-3	275	62	5	712	0	780
Sportaccommodaties	7	0	876	-3	880	0	0	252	-3	249	7	0	624	0	631
Sportclubs-en raden	56	5	67	0	127	0	0	10	0	10	56	5	57	0	118
Overige sport	1	0	46	0	47	1	0	14	0	16	0	0	31	0	31
Recreatie	39	44	1 088	57	1 228	1	12	87	57	157	38	32	1 001	0	1 071
Openbaar groen	4	0	820	0	824	0	0	35	0	35	4	0	785	0	789
Openluchtrecreatieve voorzieningen	34	44	268	57	404	1	12	52	57	122	33	32	216	0	282
Totaal	1 663	336	3 518	109	5 627	270	97	638	108	1 113	1 393	240	2 880	1	4 514

¹⁾ Inclusief onverdeelde uitgaven via Cultuurnota.

Overheidsuitgaven voor wegen en vaarwegen fors hoger

Drs. H. M. Mosa

De overheid heeft in 2001 ruim 6,4 miljard euro uitgegeven aan wegen en vaarwegen; een stijging van ruim 10 procent ten opzichte van 2000. Van deze uitgaven was verreweg het grootste deel, ruim 5,8 miljard euro bestemd voor landwegen. Slechts 9 procent van de bestedingen ging naar scheepvaartwegen. De stijging van de uitgaven in 2001 deed zich het sterkst voor bij de investeringen in landwegen. Vooral bij het Rijk en de provincies zijn deze fors toegenomen, respectievelijk met 30 procent en 29 procent. Daarnaast zijn de kosten van onderhoud van landwegen met bijna 10 procent gegroeid. De uitgaven voor vaarwegen kwamen in 2001 uit op 0,6 miljard euro, ruim 3 procent meer dan in het voorgaande jaar.

Wegbeheer vooral overheidstaak

In Nederland vormen zowel de droge als de natte verkeersinfrastructuur belangrijke steunpilaren van de economie. Als poort van Europa speelt Nederland immers traditioneel, een belangrijke rol in het internationale verkeer van personen en goederen als distributieland. Veel goederen worden via Nederland verder getransporteerd naar het Europese achterland. Vooral de bereikbaarheid van de havens en vliegvelden en de achterlandverbindingen zijn dan ook belangrijke voorwaarden voor economische vooruitgang. Ook binnen Nederland zorgen de hoge bevolkingsdichtheid en de toename van congestieproblematiek op de weg voor een nog altijd groeiende vraag naar transportmogelijkheden.

De onophoudelijke uitbreiding en vernieuwing van het stelsel van land- en vaarwegen maakt grote investeringen noodzakelijk. Ook met onderhoud en exploitatie zijn flinke bedragen gemoeid. Af-schrijvingen en rente over het geïnvesteerde vermogen brengen hoge lasten met zich mee. Traditioneel is het de overheid die zich in de eerste plaats met deze aspecten van het wegbeheer bezig-houdt. Toch gaat de laatste jaren de aandacht ook uit naar meer betrokkenheid van de private sector. Dat blijkt onder meer uit het toenemende aantal projecten waarbij publiek-private samenwer-king aan de orde is of als serieuze mogelijkheid wordt beschouwd, zoals het project 'Mainport'-ontwikkeling Rotterdam, de Dordtse Kiltunnel en de Wijkertunnel. Ook kleine projecten zoals enkele wegenprojecten uit het Bereikbaarheidsoffensief Randstad (BOR) zijn hiervan voorbeelden. Toch worden de investeringsuitgaven, de kosten van onderhoud en exploitatie en de kapitaallasten voor wegen en vaarwegen nog altijd grotendeels door de overheid ge-dragen. Van deelname op grote schaal door het bedrijfsleven is er (nog) geen sprake.

Meer uitgaven voor wegen en vaarwegen

Overheden hebben in 2001 ruim 6,4 miljard euro besteed aan land- en vaarwegen. Het merendeel van deze uitgaven ofwel ruim 5,8 miljard euro ging naar de aanleg en het onderhoud van land-wegen. Aan scheepvaartwegen is 0,6 miljard euro besteed. De groei van de totale uitgaven in 2001 ten opzichte van 2000 kwam uit op ruim 10 procent. In de periode 1995–2001 bedroeg de groei van de uitgaven gemiddeld bijna 7 procent per jaar. De

Tabel 1
Specificatie van de uitgaven voor landwegen per wegbeheerder

	Wegbeheerder					Totaal
	Rijk	Provincies	Gemeenten	Water- schappen	Overige wegbeheerders	
mln euro						
Investeringen						
1995	533	104	942	9	9	1 597
1996	633	94	927	12	19	1 685
1997	673	123	1 094	10	32	1 932
1998	1 110	154	1 204	9	2	2 479
1999	1 019	167	1 338	11	1	2 536
2000	840	166	1 470	14	0	2 490
2001	1 092	214	1 539	12	1	2 858
Onderhoud						
1995	416	179	1 031	33	29	1 688
1996	443	177	1 078	33	25	1 757
1997	495	173	1 163	33	28	1 892
1998	501	186	1 184	39	29	1 939
1999	529	218	1 216	38	28	2 028
2000	542	221	1 268	40	37	2 108
2001	646	223	1 346	41	49	2 305
Kapitaallasten						
1995	1)	200	404	16	15	634
1996	1)	207	410	16	10	643
1997	1)	188	430	16	6	639
1998	1)	201	448	19	22	691
1999	1)	178	457	18	21	674
2000	1)	177	453	20	20	669
2001	1)	155	483	19	28	685
Totaal						
1995	949	483	2 377	58	52	3 918
1996	1 076	479	2 415	61	54	4 085
1997	1 168	484	2 686	59	66	4 463
1998	1 610	541	2 837	68	54	5 110
1999	1 548	562	3 010	67	51	5 238
2000	1 382	564	3 191	74	57	5 267
2001	1 738	592	3 368	72	78	5 848

1) Bij het Rijk worden over de investeringen geen kapitaallasten berekend.

totale uitgaven zijn in 2001 bijna de helft hoger dan in 1995. Toen werd aan land- en vaarwegen nog maar 4,3 miljard euro besteed. Niet voor alle overheden zijn de kosten in dezelfde mate opgelopen. De grootste beheerders van land- en vaarwegen, de rijksoverheid en de gemeenten, zagen de uitgaven ten opzichte van 1995 met respectievelijk 72 procent en 42 procent stijgen. Bij provincies zijn de uitgaven in deze periode maar met 26 procent gestegen.

Forse toename investeringen in landwegen

De uitgaven voor land- en scheepvaartwegen worden verdeeld in investeringsuitgaven, kosten voor onderhoud en kapitaallasten. In 2001 zijn vooral de uitgaven voor investeringen in landwegen fors gegroeid (+15%) door een spectaculaire toename van de investeringen in rijkswegen (+30%). Deze groei hing samen met het rijksaandeel in de verlegging en verbreding van Rijksweg A16 als gevolg van het aanleggen van de aanpalende Hogesnelheids-

lijn-Zuid (HSL-Zuid) en met de (versnelling) van de bouw van Westerscheldetunnel. In de periode 1995–2001 zijn de investeringen van de rijksoverheid in wegen meer dan verdubbeld; van 0,5 miljard euro naar bijna 1,1 miljard. Bij gemeenten zijn in 2001 in vergelijking met 2000 de investeringsuitgaven in landwegen toegenomen met 5 procent. Gemeenten investeerden in 2001 voor wegen ruim 1,5 miljard euro, tegen ruim 0,9 miljard in 1995. Opvallend is de forse groei van de investeringen in wegen bij de provincies (+29%). Provincies hebben in 2001 gezamenlijk ruim 0,2 miljard euro in provinciale wegen geïnvesteerd ter verbetering en uitbreiding van het wegennet.

Gegevens over de omvang van het wegennet eind 2001 tonen aan dat in de periode van 1995 tot en met 2001 de groei van de totale lengte van verharde wegen bescheiden is. De investeringen zijn namelijk vooral gericht op uitbreidingen in de vorm van wegverbredingen en extra rijbanen, nieuwe in- en uitvoegstroken, de aanleg van rotondes en signaleringssystemen en dergelijke. Ook bij de rijkswegen zijn investeringen merendeel gericht op dit soort verbeteringen en is er nauwelijks sprake van een toename van de weglengte.

Tabel 2
Specificatie van de uitgaven voor (binnen-)scheepvaartwegen per wegbeheerder

	Wegbeheerder					Totaal
	Rijk	Provincies	Gemeenten	Water-schappen	Overige wegbeheerders	
mln euro						
Investeringen						
1995	106	22	9	1	—	137
1996	92	14	10	0	—	117
1997	110	10	11	0	—	132
1998	133	15	14	0	—	163
1999	128	27	10	0	—	165
2000	102	28	10	1	—	142
2001	99	31	11	3	—	144
Onderhoud						
1995	208	40	20	2	—	271
1996	212	54	22	2	—	290
1997	255	54	24	2	—	334
1998	276	59	24	3	—	361
1999	290	68	25	3	—	386
2000	314	72	28	4	—	418
2001	331	73	30	5	—	439
Kapitaallasten						
1995	1)	9	5	0	—	15
1996	1)	9	6	0	—	16
1997	1)	9	7	0	—	16
1998	1)	9	7	1	—	17
1999	1)	8	7	1	—	16
2000	1)	9	8	1	—	18
2001	1)	4	9	1	—	14
Totaal						
1995	314	71	34	4	—	423
1996	304	77	38	3	—	422
1997	365	73	42	3	—	482
1998	409	83	44	5	—	541
1999	418	103	42	4	—	567
2000	417	109	46	6	—	577
2001	430	108	50	9	—	597

1) Bij het Rijk worden over de investeringen geen kapitaallasten berekend.

Provincies geven ruim 4 miljard euro uit in 2001

Drs. F.G.J. Arkesteijn

De lopende uitgaven van provincies bedroegen in 2001 4,2 miljard euro; dit betekent een stijging van ruim 14 procent ten opzichte van het voorgaande jaar. Bijna 30 procent van de uitgaven was bestemd voor het regionale verkeers- en vervoersbeleid, ruim een vijfde werd besteed aan welzijnszorg. Bijdragen van het Rijk waren de belangrijkste inkomstenbron (1,9 miljard euro). Tussen de provincies waren grote verschillen in de uitgaven en inkomsten per inwoner. Het overschot op de lopende en kapitaalrekening van provincies bedroeg in 2001 42 miljoen euro.

Provincies geven ruim 4 miljard euro uit

In 2001 hebben de provincies 4,2 miljard euro uitgegeven voor de uitvoering van de provinciale taken. Het gaat hierbij om de lasten die de provincies op de exploitatierekening hebben verantwoord. Bijna 30 procent van het budget was bestemd voor de ontwikkeling en uitvoering van het regionale verkeers- en vervoersbeleid. Aan welzijnszorg besteedden de provincies bijna een kwart van de totale exploitatie-uitgaven. De provinciale lasten waren in 2001 ruim 14 procent hoger dan in het voorgaande jaar, terwijl de baten 16 procent toenamen. De grootste lasten- en batenstijgingen deden zich voor bij de ruimtelijke ordening en volkshuisvesting, verkeer en vervoer, economische en agrarische zaken en welzijn. De laatste hing vooral samen met de intensivering van de jeugdhulpverlening. De lasten en baten van economische en agrarische zaken zijn hoofdzakelijk gestegen door de (investerings)subsidies die de provincies Overijssel en Noord-Brabant uit de structuurfondsen van de Europese Unie ontvingen. Hierdoor konden deze provincies in 2001 extra middelen besteden aan stimuleringsmaatregelen voor de regionale economie. De stijging bij verkeer en vervoer hield verband met toegenomen uitgaven voor verkeersveiligheid en regionaal vervoer. De lasten en baten van ruimtelijke ordening en volkshuisvesting namen vooral toe bij de provincies Noord-Holland, Gelderland, Zeeland en Groningen. Het ging hierbij om budgetten voor stedelijke vernieuwing, voor een belangrijk deel gefinancierd door rijksbijdragen voor woningbouw en stads- en dorpsvernieuwing.

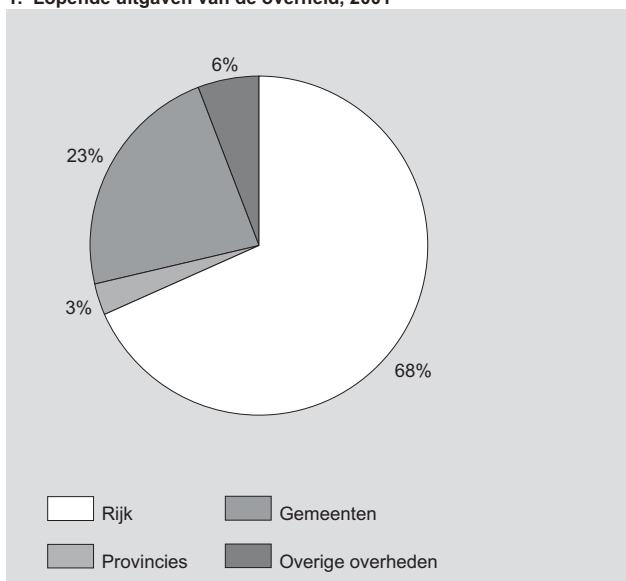
Provincies minder prominente overheidslaag

De provincies nemen binnen de overheid een minder prominente rol in dan het Rijk en de gemeenten. In 2001 was slechts 3 procent van de totale uitgaven van de overheid afkomstig van de provincies. Het Rijk nam in dat jaar tweederde van de overheidsuitgaven voor haar rekening, de gemeenten een kwart. Geografisch en bestuurlijk nemen de provincies een positie in tussen het Rijk en de gemeenten. Zij zijn in het algemeen belast met taken die voor afzonderlijke gemeenten te omvangrijk zijn en door het Rijk minder efficiënt kunnen worden uitgevoerd. Voorbeelden van taken die, vanwege het regionale aspect de schaal van een gemeente te boven gaan zijn het verkeers- en vervoersbeleid, de zorg voor de waterhuishouding en de bevordering van economische activiteiten in een regionaal gebied. Taken die het Rijk in de afgelopen jaren aan de provincies heeft overgedragen zijn ondermeer de zorg voor de jeugdhulpverlening, het stads- en dorpsvernieuwingbeleid en het kwalitatief beheer van de bodem. Voor veel overheidstaken zijn de provincies intermediair tussen het Rijk en de andere overheidslagen zoals waterschappen en (samenwerkingsverbanden tussen) gemeenten.

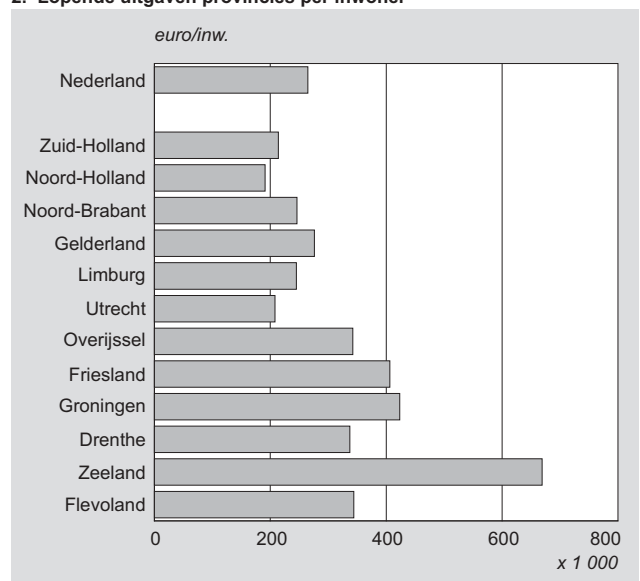
Grote regionale verschillen

De lasten van de provincies liepen in 2001 sterk uiteen. Zo gaf provincie Zeeland met 669 euro per inwoner meer dan driemaal zoveel uit als provincie Noord-Holland (191 euro per inwoner). Ook bij de baten waren er grote verschillen tussen de provincies. Interpretatie van de resultaten van een vergelijking tussen provincies van de lasten en baten per inwoner dient met de nodige voorzichtigheid plaats te vinden. Zo verschillen de provincies qua grootte. De kleinste provincie Flevoland heeft 329 duizend inwoners, de grootste Zuid-Holland met 3,4 miljoen inwoners meer dan tien keer zoveel. In beginsel heeft iedere provincie dezelfde basistaken in portefeuille. De overheadkosten voor de uitvoering van deze taken kunnen voor kleinere provincies relatief hoger uitvallen dan bij grotere doordat zij minder profiteren van schaalvoordelen. Daarnaast hebben provincies de mogelijkheid om taken over te dragen aan andere overheidslagen, uit te besteden aan derden of

1. Lopende uitgaven van de overheid, 2001

2. Lopende uitgaven provincies per inwoner

onder te brengen in de vorm van een privaatrechtelijke instelling. In Zeeland vindt van oudsher veel vervoer over het water plaats. Doordat provincie Zeeland dit vervoer (met name veerponten) tot nu toe in eigen beheer organiseerde, had zij in 2001 met 315 euro per inwoner de hoogste exploitatie-uitgaven voor verkeer en vervoer. Tenslotte kunnen er tussen afzonderlijke provincies grote verschillen bestaan in de gepresenteerde informatie op de exploitatierekening en de balans. Uitgaven en inkomsten met een kapitaalkarakter worden in het algemeen op de balans verantwoord. Provincie Utrecht daarentegen heeft de investeringen voor wegen rechtstreeks op de exploitatierekening geboekt.

Vorderingenoverschot 42 miljoen euro

De comptabiliteitsvoorschriften voor provincies laten verschillen toe in de wijze van bepaling van de totale lasten en baten. Een gestandaardiseerde registratie kan wel worden verkregen wanneer de uitgaven en inkomsten worden gerubriceerd volgens de geharmoniseerde internationale richtlijnen voor de samenstelling van Nationale Rekeningen, het Europese Systeem voor Rekeningen (ESR). Bij deze invalshoek wordt namelijk geen rekening gehouden met de beleidsmatige keuzen van provincies voor de wijze en de plaats van verantwoording van uitgaven en inkomsten. Binnen

Tabel 1
Lasten en baten volgens de exploitatierekening van provincies naar taken

	Lasten		Baten	
	2000	2001	2000	2001
<i>mln euro</i>				
Algemeen bestuur	191	235	31	28
Provinciale Staten	22	23	0	0
Gedeputeerde Staten	51	45	15	6
Overig algemeen bestuur	118	166	16	22
Openbare orde en veiligheid	6	9	0	1
Verkeer en vervoer	1 141	1 234	533	609
Algemeen	102	171	59	100
Landwegen	561	523	64	52
Boot- en veerdiensten	43	57	42	55
Waterwegen	109	105	64	51
Vervoer	326	378	305	351
Waterhuishouding	143	184	28	49
Algemeen	12	18	2	6
Waterschapsaangelegenheden	6	5	1	0
Waterkeringen	95	128	9	26
Kwantitatief beheer oppervlaktewater	10	10	1	1
Kwantitatief beheer grondwater	20	23	15	15
Milieubeheer	417	483	219	252
Algemeen	83	96	27	32
Kwalitatief beheer oppervlaktewater	25	44	19	33
Kwalitatief beheer grondwater en bodem	204	231	157	176
Bestrijding luchtverontreiniging	7	6	1	0
Bestrijding geluidhinder	6	5	3	2
Vergunningverlening en handhaving	83	91	8	6
Ontgroningen	9	9	4	2
Recreatie en natuur	134	156	25	40
Algemeen	4	5	0	0
Recreatie	46	45	12	12
Natuur	84	107	13	28
Economische en agrarische zaken	207	285	264	317
Algemene economische aangelegenheden	20	21	5	8
Bevordering economische activiteiten	121	183	41	86
Nutsvoorzieningen	15	22	203	208
Agrarische aangelegenheden	51	59	16	14
Welzijn	902	980	547	597
Algemeen	131	129	38	34
Kunst- en oudheidkunde	131	131	27	23
Sociaal-cultureel werk en ontwikkeling	68	85	4	11
Volksgezondheid	38	46	1	3
Ouderenzorg	39	23	29	8
Jeugdhulpverlening	463	531	447	514
Overig welzijn	32	34	1	3
Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting	143	300	66	195
Algemeen	15	15	5	5
Ruimtelijke ordening	56	80	5	6
Volkshuisvesting	24	109	13	92
Stads- en dorpsvernieuwing	48	96	44	92
Financiering en algemene dekkingsmiddelen	422	376	2 106	2 328
Totaal	3 706	4 240	3 821	4 415

dit model wordt de overheidsorganisatie 'provincie' ingedeeld naar twee sectoren, namelijk de sector overheid en de bedrijfssector. Tot de laatste sector behoren de onderdelen van de provincies die goederen en diensten aanbieden tegen een prijs die in de regel moet zorgen voor een sluitende exploitatie. In 2001 ging het hierbij uitsluitend om de provinciale stoombootdiensten van de provincie Zeeland. De overige provinciale diensten, die hun inkomsten voornamelijk verkrijgen uit bijdragen van andere overheden en belastingen, worden gerekend tot de sector overheid. Volgens de ESR-invalshoek bedroegen de lopende uitgaven van de sector overheid van provincies in 2001 2,7 miljard euro en de

lopende inkomsten 3,1 miljard. Het overschot op de lopende rekening kwam hierdoor uit op 342 miljoen euro. In 2000 bedroeg het overschot 184 miljoen euro. Het overschot is vooral toegenomen door een forse stijging van de ontvangen overdrachten van andere overheden en de dividend- en winstuitkeringen. Op de kapitaalrekening liep het tekort van 80 miljoen euro in 2000 op naar 300 miljoen in 2001. Dit hing samen met een sterk gedaalde verkoopopbrengst van investeringsgoederen (grote incidentele verkoop in 2000) en een forse stijging van de verstrekte investeringsbijdragen. Hierdoor resulteerde een EMU-overschot van provincies (saldo van lopende en kapitaalrekening volgens de

Tabel 2
Uitgaven en inkomsten van de sector overheid van provincies naar economische categorieën

Uitgaven	2000	2001	Inkomsten	2000	2001
	mln euro			mln euro	
Lopende rekening					
Beloning van werknemers	542	583	Verkoop van goederen en diensten	67	53
Onderhoud g.w.w.-werken ¹⁾	161	183	Investeren in eigen beheer	10	11
Verbruik overige goederen en diensten	332	391	Ontvangen rente	125	134
Betaalde indirecte belastingen	4	4	Dividenden, pachten, concessies	113	180
Afschrijvingen	212	163	Winstafdracht eigen bedrijven	0	4
Betaalde rente	95	70	Opcenten motorrijtuigenbelasting		
Subsidies	353	378	privé-gebruik	571	608
Inkomensoverdrachten aan			zakelijk gebruik	143	152
Overheidsinstellingen	859	964	Grondwaterbelasting	13	14
Gezinnen	16	8	Heffing nazorg stortplaatsen	21	26
Overige	4	2	Inkomensoverdrachten van		
			Overheidsinstellingen	1 691	1 897
			Gezinnen	0	0
			Overige	8	9
Subtotaal	2 578	2 746	Subtotaal	2 762	3 088
Saldo lopende rekening (overschot)	184	342			
Totaal lopende rekening	2 762	3 088	Totaal lopende rekening	2 762	3 088
Kapitaalrekening					
Investeren in					
Immateriële vaste activa	4	5	Verkoop van investeringsgoederen	110	1
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	393	410	Afschrijvingen	212	163
Bedrijfsruimten	21	9	Verkoop grond	4	7
Vervoermiddelen	2	2			
Woningen	0	0			
Overige machines, apparaten en installaties	26	28			
Aankoop grond	15	43			
Investeringsbijdragen aan			Investeringsbijdragen van		
Overheidsinstellingen	273	388	Overheidsinstellingen	45	75
Overige	28	96	Overige	35	61
Overige kapitaaloverdrachten aan			Overige kapitaaloverdrachten van		
Overheidsinstellingen	20	20	Overheidsinstellingen	332	529
Overige	36	135	Overige	0	0
Subtotaal	818	1 136	Subtotaal	738	836
saldo kapitaalrekening(overschot)	-80	-300			
Totaal kapitaalrekening	738	836	Totaal kapitaalrekening	738	836
Saldo lopende en kapitaalrekening	104	42			
Financiële rekening					
Aankoop langlopende effecten, m.u.v. aandelen	3	0	Verkoop langlopende effecten, m.u.v. aandelen	-	-
Verstrekte langlopende leningen	300	60	Aflossing verstrekte langlopende leningen	92	284
Deelnemingen	6	14	Deelnemingen	614	28
Aflossing opgenomen langlopende leningen	141	198	Opgenomen langlopende leningen	18	4
Contant geld en girale depositos	-41	-11	Kortlopende effecten		
Kasgeldleningen en termijndepositos	389	-125	Kortlopende leningen	-142	-221
Beleggingen kortlopende effecten	-12	-13	Transitorische passiva, w.o. crediteuren	-5	22
Transitorische activa, w.o. debiteuren	-107	36	Subtotaal	576	117
Subtotaal	680	159	Subtotaal	576	117
Saldo financiële rekening	-104	-42			
Totaal financiële rekening	576	117	Totaal financiële rekening	576	117

¹⁾ Grond-, weg- en waterbouwkundige werken.

ESR-richtlijnen) in dat jaar van 42 miljoen euro. In 2000 was nog sprake van een overschot van 104 miljoen euro.

Overheidsbijdragen drievijfde van lopende inkomsten

In 2001 bedroegen de bijdragen van andere overheden drievijfde van de lopende inkomsten van provincies, terwijl de eigen inkomsten op bijna tweevijfde deel uitkwamen. Tot de eigen inkomsten van provincies behoren de middelen die de provincies zelf genereren om uitgaven in de lopende sfeer te dekken, zoals opbrengsten uit heffingen, vermogensbezit, verkoop en verhuur. De door pro-

vincies ontvangen bijdragen waren vrijwel volledig afkomstig van het Rijk; deze namen toe van 1,7 miljard euro tot 1,9 miljard. In 2001 bedroeg de toename van de eigen inkomsten ten opzichte van 2000 116 miljoen euro. Bijna 60 procent hiervan was het resultaat van hogere dividend- en winstuitkeringen. Dit kwam niet alleen door de goede bedrijfsresultaten van de nutsbedrijven waarin de provincies deelnemen. In het kader van de liberalisering van de energiemarkt trekken de nutsbedrijven de dividenduitkering steeds meer op naar een meer marktconform nivo. De opbrengst van de motorrijtuigenbelasting is in 2001 met 46 miljoen euro gestegen. Dit was vooral toe te schrijven aan de volumegroei van het motorrijtuigenpark en aan een verschuiving van lichtere naar zwaardere voertuigen.

Tabel 3
Lopende inkomsten van provincies

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
<i>mln euro</i>						
Bijdragen andere overheden	2 558	1 417	1 411	1 666	1 691	1 897
Inkomensoverdrachten van het Rijk	2 533	1 400	1 387	1 650	1 673	1 862
Bijdragen van andere overheden	25	17	24	16	18	35
Eigen inkomsten	727	773	811	932	1 032	1 148
Heffingen	585	628	672	735	752	804
Verontreinigingsheffing gezinnen	63	20	21	22	—	—
Verontreinigingsheffing bedrijven	27	9	9	9	—	—
Opcenten motorrijtuigenbelasting privé-gebruik	363	453	502	539	571	608
Opcenten motorrijtuigenbelasting zakelijk gebruik	105	113	126	135	143	152
Heffing nazorg stortplaatsen	0	0	0	15	21	26
Grondwaterbelasting	6	8	9	10	13	14
Rechten en vergunningen	20	24	5	6	4	4
Tarieven	72	68	44	48	62	49
Inkomsten uit vermogensbezit	63	71	90	143	210	286
Rente-inkomsten beleggingen	24	19	34	74	97	102
Dividend- en winstuitkeringen	28	44	48	62	108	176
Winstafdracht eigen bedrijven	0	0	0	2	0	4
Concessierechten	8	5	5	3	3	2
Pacht, jacht- en precariorechten	3	3	3	2	2	2
Overige verkoopopbrengsten	0	0	0	106		
Overige eigen inkomsten	7	6	5	6	8	9
Overige inkomsten	49	83	51	26	38	43
Investerings in eigen beheer	12	11	26	8	10	11
Rente verstrekte langlopende leningen	37	71	25	18	28	32
Totaal lopende inkomsten	3 334	2 272	2 274	2 624	2 762	3 088

Financiële kerncijfers

Financiële kerncijfers

	Eenheid c.q. basis	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2002		
								okt.	nov.	dec.
Bankwezen (ultimo)										
Europese liquiditeitenmassa (M3)	mld euro	.	.	4 778,6	5 079,9	5 424,6	5 782,7	5 625,5	5 695,3	5 784,9
Europese geldhoeveelheid (M1)	mld euro	.	.	1 955,1	2 074,3	2 203,5	2 424,3	2 282,3	2 342,3	2 424,5
Balanstotaal Europese MFI's	mld euro	.	.	15 546,1	16 711,4	18 249,7	18 862,5	18 698,6	18 968,1	18 859,3
Balanstotaal Nederlandse MFI's	mld euro	.	.	940,2	1 148,2	1 262,7	1 356,4	1 332,8	1 377,3	1 356,4
Sparen en lenen										
Besparingen bij spaarinstellingen	mld euro	.	6,4	8,4	3,9	18,6	12,6	0,9	-0,2	1,9
Spaartegoed (ultimo)	mld euro	81,0	104,8	130,3	134,2	152,9	167,8	166,1	165,9	167,8
Verstrekt consumptief krediet	mld euro	4,9	6,4	10,0	10,6	10,2	10,3	1,0	0,8	0,8
Uitstaand consumptief krediet (ultimo)	mld euro	5,5	10,1	13,9	15,2	16,0	16,4	16,4	16,4	16,4
Nieuw ingeschreven hypotheeken op: woonhuizen en combinaties woonhuis/bedrijfspand w.o. woonhuizen bedrijfspanden en overige onroerende goederen	mld euro	16,0	31,0	90,6	82,2	86,7	96,0	7,8	7,9	11,7
		.	27,6	84,2	76,1	79,7	87,7	7,3	7,2	10,0
	mld euro	12,0	16,2	27,7	24,5	35,1	28,3	1,8	1,7	4,5
Geldmarkt										
Reporente ECB (ultimo)	%	.	.	2,7	4,8	3,3	2,8	3,3	3,3	2,8
Daggeldrente	%	9,2	4,2	2,7	4,1	4,4	3,3	3,3	3,3	3,1
Eenmaands Euribor-tarief	%	8,5	4,3	2,9	4,2	4,3	3,3	3,3	3,2	3,0
Goudprijs (gemiddeld)	euro/gram	10,32	9,12	8,59	9,94	9,91	10,75	10,59	10,45	10,65
Wisselkoersen (gemiddeld)										
Amerikaanse Dollar	per 1 euro	1,3	1,3	1,1	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0
Engelse Pond	per 1 euro	0,7	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Japanse Yen	per 1 euro	183,8	122,9	121,3	99,5	108,7	118,1	121,5	121,7	124,2
Kapitaalmarkt										
Gemiddeld effectief rendement op staatsleningen										
kort (3-5 jaar)	%	9,0	6,0	3,9	5,1	4,4	4,2	3,7	3,7	3,4
middellang (5-8 jaar)	%	9,0	6,5	4,3	5,3	4,7	4,6	4,2	4,2	4,0
lang (9-10 jaar)	%	8,9	7,2	4,6	5,4	4,9	4,9	4,6	4,6	4,4
Amsterdamse Effectenbeurs										
CBS-koersindex (ultimo)										
aandelen	1983=100	168,3	321,5	933,1	897,0	708,0	462,1	486,4	510,8	462,1
obligaties (5-8 jaar)	1983=100	98,4	118,9	121,0	123,1	124,2	130,9	127,6	127,9	130,9
CBS-herbeleggingsindex (ultimo)										
aandelen	1983=100	229,6	530,9	1 724,7	1 688,0	1 363,6	916,0	964,3	1 012,6	916,0
obligaties (algemeen)	1983=100	161,1	267,3	334,2	356,2	377,6	410,3	400,6	403,2	410,3
Verzekeraars										
Binnenlandse productie van individuele levensverzekeringen (premies)	mld euro	.	3,7	6,1	7,1	6,9	5,4	0,5	0,5	0,5
Prijsindexcijfers										
Producentenprijzen	1995=100	.	100,0	102,2	114,1	115,7	114,5	116,9	114,9	116,5
Herbouwkosten van woningen	1995=100	.	100,0	108,0	111,8			126,0	126,0	126,0
Consumentenprijzen										
alle huishoudens	2000=100	.	.	.	100,0	104,2	107,6	108,5	108,2	107,9
Internationale handel										
Invoer	mld euro	104,2	129,4	178,7	216,1	218,3	205,6	18,7	17,5	16,7
Uitvoer	mld euro	108,5	143,5	188,6	231,9	241,3	232,7	20,8	20,1	19,1
Handelsoverschot	mld euro	4,3	14,1	9,9	15,8	23,0	27,1	2,1	2,6	2,4
Invoerprizen	1990=100	100,0	92,0	93,4	107,2	111,6	106,0	107,3	108,2	106,5
Uitvoerprizen	1990=100	100,0	94,9	93,6	106,4	109,1	103,5	98,7	103,5	105,7
Ruilvoet	1990=100	100,0	103,2	100,2	99,3	97,8	97,7	91,9	95,7	99,2
Overige gegevens										
Consumentenvertrouwen		.	4,4	13,9	24,0	-0,9	-20,3	-33,1	-32,0	-30,4
Economisch klimaat		.	6,3	5,1	24,1	-24,8	-39,1	-55,9	-54,1	-50,8
Koopbereidheid		.	3,1	19,8	23,9	15,0	-7,7	-17,8	-17,2	-16,9
Producentenvertrouwen in de industrie ¹⁾		.	.	.	6,8	-1,1	-1,6	-2,4	-0,7	-1,7

¹⁾ Na verwijdering seizoeninvloeden.

2003

jan. febr. maart april mei juni juli aug. sept. okt.

										Banking
5 779,7	5 823,4	5 859,5	5 948,7	5 993,4	5 990,0	5 997,9	5 996,1			Eurozone liquidity (M3)
2 340,8	2 351,8	2 397,8	2 425,7	2 458,0	2 501,1	2 483,8	2 468,3			Eurozone money (M1)
18 977,9	19 179,2	19 186,2	19 319,4	19 490,1	19 525,4	19 500,7	19 512,6			Eurozone MFI's, balance sheet total
1 358,6	1 396,7	1 407,0	1 409,5	1 434,2	1 450,4	1 441,0	1 452,6	1 463,5		Dutch MFI's, balance sheet total
										Saving and borrowing
2,4	1,7	1,0	1,4	2,5	1,3	2,0	0,8	0,6		Savings at saving institutions
170,1	171,9	172,8	174,2	176,7	178,1	180,1	181,8	182,5		Savings deposits
0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	1,0	0,9	0,9		Consumer credit granted
16,4	16,4	16,5	16,5	16,6	16,5	16,6	16,7	16,8		Consumer credits, outstanding amounts
6,0	7,2	8,8	8,5	9,5	8,4	10,2	9,5	9,9		Newly registered mortgages on:
5,5	6,6	7,1	7,8	8,7	7,9	9,4	8,0	9,1		residential and residential/commercial property
2,1	3,5	3,0	2,1	2,0	2,1	3,3	5,0	4,9		o.w. residential
										other real estate
										Money market
2,8	2,8	2,5	2,5	2,5	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	Repo rate ECB
2,8	2,8	2,8	2,6	2,6	2,2	2,1	2,1	2,0	2,0	Call money
2,9	2,8	2,6	2,6	2,5	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	One-month Euribor
11,02	10,94	10,36	9,93	10,07	10,02	10,12	10,57	11,06	10,61	Gold price
1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2	Exchange rates
0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	US dollar
126,1	128,6	128,2	130,1	135,8	138,1	135,0	132,4	128,9	128,1	English pound
										Japanese Yen
										Capital market
3,2	3,0	3,1	3,2	2,8	2,6	3,0	3,3	3,3	3,4	Average yield to maturity
3,8	3,5	3,5	3,7	3,3	3,1	3,5	3,8	3,8	3,9	short-term
4,2	4,0	4,0	4,1	3,8	3,6	4,0	4,2	4,2	4,3	medium-term
										long-term
										Amsterdam Stock Exchange
424,3	387,8	372,1	409,7	410,5	426,8	453,4	470,7	440,0	467,9	CBS stock price index
131,9	133,6	132,6	132,2	135,4	134,7	130,7	130,2	132,4	129,7	shares
										bonds
841,3	769,0	739,3	825,0	834,7	867,8	926,5	967,8	904,9	963,5	CBS total return index
414,4	418,0	417,1	418,1	426,9	427,1	422,7	422,4	427,9	423,7	shares
										bonds
										Insurance
1,0	0,7	0,6	0,5	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5		New personal life insurance policies
										Price index numbers
118,3	120,0	119,0	116,3	114,5	114,6	114,9	115,9			Producer prices, industry
127,0	127,0	127,0	127,0	128,0	127,0	127,0	128,0			Costs of rebuilding of dwellings
108,4	109,0	109,9	110,0	110,0	109,5	109,7	110,0	111,0		Consumer prices
										all households
										International trade
17,3	17,1	18,3	16,6	16,7	16,3	16,2	15,2			import
19,7	19,3	20,9	18,5	18,9	19,1	18,6	17,0			export
2,4	2,3	2,6	1,9	2,3	2,7	2,4	1,8			trade surplus
105,4	106,1	104,7								import prices
101,4	98,9	100,9								export prices
96,2	93,3	96,4								terms of trade
										Other data
-33,8	-36,5	-37,6	-38,2	-34,6	-36,1	-38,8	-32,4	-33,9	-35,8	Consumer confidence
-58,3	-62,4	-64,8	-64,9	-56,0	-57,8	-62,6	-48,5	-49,4	-54,4	Economic environment
-17,5	-19,2	-19,5	-20,3	-20,3	-21,7	-22,9	-21,7	-23,6	-23,5	Propensity to consume
-3,8	-6,8	-6,6	-5,3	-7,2	-10,1	-7,4	-7,0	-4,8	-3,0	Producers' confidence

Banken

Tabel 1.1
Balans van de in Nederland gevestigde monetair financiële instellingen, exclusief De Nederlandsche Bank(ultimo)

	Nederland					Eurozone				
	2003					2003				
	mei	juni	juli	aug.	sept.	april	mei	juni	juli	aug.
	<i>mld euro</i>									
Activa										
1. Leningen aan ingezetenen van het eurogebied	945,8	939,5	943,7	960,2	965,1	11 798,5	11 891,9	11 881,8	11 863,5	11 904,9
a. Monetair financiële instellingen	252,3	240,9	237,3	250,4	255,0	4 109,0	4 190,8	4 143,4	4 099,1	4 132,5
b. Overheid	35,5	37,4	36,7	36,0	38,8	799,2	794,8	795,8	801,8	796,0
c. Overige	658,0	661,2	669,8	673,7	671,3	6 890,3	6 906,3	6 942,6	6 962,5	6 976,4
2. Aangehouden effecten m.u.v. aandelen, uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	139,0	141,4	141,4	140,7	146,5	2 852,5	2 896,5	2 887,3	2 913,3	2 906,4
a. Monetair financiële instellingen	21,6	21,6	21,6	21,7	21,6	1 223,0	1 233,8	1 243,1	1 260,6	1 259,2
b. Overheid	89,3	90,7	91,2	90,7	89,9	1 226,2	1 256,6	1 238,6	1 250,4	1 242,3
c. Overige	28,2	29,1	28,6	28,3	35,0	403,4	406,1	405,6	402,3	404,9
3. Aangehouden aandelen en deelnemingen uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	37,7	37,5	38,7	38,4	38,0	837,2	854,1	849,3	883,3	886,8
a. Monetair financiële instellingen	14,8	13,7	15,6	15,1	14,6	260,9	265,6	267,0	.	.
b. Overige	22,9	23,9	23,1	23,4	23,4	576,3	588,5	582,5	.	.
4. Geldmarktpapier	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	69,6	70,7	68,9	68,9	70,0
5. Externe activa	255,3	267,6	258,5	249,0	244,1	2 564,8	2 544,4	2 625,2	2 605,5	2 576,2
6. Vaste activa	6,1	6,1	6,1	6,1	5,9	158,8	159,4	158,3	158,7	158,7
7. Overige activa	50,3	58,1	52,6	58,3	63,9	1 038,0	1 073,1	1 054,6	1 007,5	1 009,6
8. Totaal activa = totaal passiva	1 434,2	1 450,4	1 441,0	1 452,6	1 463,5	19 319,4	19 490,1	19 525,4	19 500,7	19 512,6
Passiva										
9. Chartale geldomloop						0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Deposito's van ingezetenen van het eurogebied	762,3	768,8	761,7	768,7	783,3	10 350,2	10 517,3	10 545,9	10 501,3	10 515,0
a. Monetair financiële instellingen	266,2	276,2	268,7	271,7	288,6	4 200,8	4 310,1	4 303,4	4 257,4	4 273,9
b. Centrale overheid	1,3	1,8	2,0	2,6	1,9	117,8	124,2	147,3	121,2	113,4
c. Overige overheid en overige ingezetenen van het eurogebied	494,7	490,7	491,0	494,4	492,8	6 031,6	6 082,9	6 095,1	6 122,7	6 127,8
(1) giraal	160,7	159,7	155,8	156,9	158,1	1 989,4	2 014,1	2 063,0	.	.
(2) met vaste looptijd	157,3	152,4	154,0	154,7	150,1	2 283,3	2 304,8	2 271,5	.	.
(3) met opzegtermijn	176,5	178,6	181,1	182,4	184,6	1 528,4	1 532,7	1 545,6	.	.
(4) repo's	0,2	0,1	0,1	0,4	0,1	230,5	231,4	214,8	.	.
11. Aandelen/participaties in geldmarktfondsen en geldmarktpapier						632,6	641,9	640,0	653,9	657,1
12. Geldmarktpapier en schuldbewijzen	223,0	232,1	238,4	240,3	239,3	3 064,4	3 062,5	3 082,8	3 115,8	3 127,8
13. Kapitaal en reserves	64,3	64,6	64,9	65,2	65,4	1 116,9	1 120,5	1 128,8	1 137,4	1 140,0
14. Externe passiva	304,3	303,2	294,9	295,7	278,8	2 687,9	2 625,4	2 640,4	2 648,7	2 645,7
15. Overige passiva	80,3	81,6	81,1	82,7	96,6	1 467,5	1 522,6	1 487,4	1 443,6	1 427,0

Bron: De Nederlandsche Bank N.V. en ECB.

Tabel 1.2
Monetaire balans van De Nederlandsche Bank en het Eurosystem (ultimo)

	De Nederlandsche Bank					Eurosystem				
	2003					2003				
	mei	juni	juli	aug.	sept.	april	mei	juni	juli	aug.
<i>mld euro</i>										
Activa										
1. Leningen aan ingezetenen van het eurogebied	22,0	15,5	8,7	15,2	17,0	369,6	444,7	469,3	437,3	437,4
a. Monetair financiële instellingen	22,0	15,5	8,7	15,2	17,0	344,9	420,0	445,0	412,9	413,0
b. Overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	24,1	24,0	23,7	23,7	23,7
c. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,7	0,6	0,7	0,7
2. Aangehouden effecten m.u.v. aandelen, uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	9,3	9,1	9,0	9,0	9,1	107,7	113,1	114,2	115,3	117,4
a. Monetair financiële instellingen	1,6	1,4	1,4	1,4	1,4	9,6	10,4	10,0	9,6	10,0
b. Overheid	7,4	7,4	7,3	7,4	7,5	97,3	101,6	103,1	104,6	106,4
c. Overige ingezetenen	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,8	1,0	1,1	1,1	1,0
3. Aangehouden aandelen en deelnemingen uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	13,0	12,2	12,4	12,5	12,5
a. Monetair financiële instellingen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	5,1	4,4	4,4	0,0	0,0
b. Overige ingezetenen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	7,9	7,7	8,0	0,0	0,0
4. Externe activa	18,5	18,8	19,7	21,6	20,9	341,5	334,0	335,2	337,9	354,1
5. Vaste activa	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	12,0	11,9	12,0	12,2	12,2
6. Overige activa	2,8	2,8	2,7	2,5	2,4	128,3	131,0	131,5	133,4	130,1
7. Totaal activa = totaal passiva	53,0	46,7	40,6	48,8	49,9	972,1	1 046,9	1 074,6	1 048,5	1 063,7
Passiva										
8. Chartale geldomloop	18,7	19,1	19,7	19,7	19,8	378,7	384,1	391,4	403,5	404,1
9. Deposito's	20,5	13,9	6,6	13,4	15,1	292,1	361,9	379,4	334,4	335,8
a. Monetair financiële instellingen	20,5	13,9	6,6	13,4	15,1	233,2	297,6	307,9	266,1	270,3
b. Overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	42,0	45,9	52,6	52,3	49,7
c. Overige ingezetenen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	16,9	18,4	18,9	16,0	15,8
10. Geldmarktpapier en schuldbewijzen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,7	2,7	2,6	2,6	2,6
11. Kapitaal en reserves	11,4	11,5	11,7	12,7	12,2	144,9	142,1	143,1	145,2	157,9
12. Externe passiva	1,8	1,6	2,0	2,4	2,2	27,7	28,1	29,8	31,7	32,7
13. Overige passiva	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	126,1	127,9	128,3	131,1	130,6

Bron: De Nederlandsche Bank N.V. en ECB.

Tabel 1.3
Monetaire aggregaten

	Nederland					Eurozone				
	2003					2003				
	mei	juni	juli	aug.	sept.	april	mei	juni	juli	aug.
<i>mld euro</i>										
Chartale geldomloop	16,9	17,3	17,6	17,9	17,8	336,3	343,8	351,0	361,5	362,7
Girale deposito's	160,7	159,7	155,8	156,9	158,1	2 089,4	2 114,2	2 150,1	2 122,3	2 105,6
Geldhoeveelheid (M1)	177,6	177,0	173,4	174,8	175,9	2 425,7	2 458,0	2 501,1	2 483,8	2 468,3
Deposito's met vaste looptijd t/m 2 jaar	94,6	89,0	91,6	91,6	86,3	1 081,9	1 096,9	1 060,5	1 063,6	1 069,6
Deposito's met opzegtermijn t/m 3 maanden	176,5	178,5	181,1	182,4	184,5	1 523,7	1 531,0	1 546,0	1 555,7	1 563,3
Secundaire liquiditeiten (M2)	448,7	444,5	446,0	448,7	446,7	5 031,2	5 085,9	5 107,6	5 103,2	5 101,2
Repo's	0,2	0,1	0,1	0,4	0,1	230,5	231,4	215,0	219,9	218,7
Aandelen/participaties in geldmarktfondsen en geldmarktpapier	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	563,0	571,1	571,2	584,9	587,0
Schuldbewijzen met looptijd t/m 2 jaar	23,6	24,8	24,0	22,2	23,3	124,0	105,0	96,3	89,8	89,2
Liquiditeitenmassa (M3)	472,6	469,4	470,1	471,3	470,1	5 948,7	5 993,4	5 990,0	5 997,9	5 996,1

Bron: De Nederlandsche Bank N.V. en ECB.

Sparen en lenen

Tabel 2.1
Spaargelden

	2002		2003								
	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.
<i>mln euro</i>											
Stortingen	6 444	7 862	14 024	8 450	8 515	10 644	9 413	9 235	10 684	8 411	9 357
w.v. op deposito's	4 529	5 464	8 563	6 853	6 842	8 755	7 932	7 891	9 077	7 047	7 947
met opzegtermijn	1 915	2 398	5 461	1 597	1 673	1 889	1 481	1 344	1 607	1 364	1 410
met vaste looptijd											
Terugbetalingen	6 837	7 791	12 295	6 735	7 570	9 542	7 330	7 916	8 926	7 587	8 739
w.v. op deposito's	4 826	5 042	5 401	5 027	5 226	7 753	5 589	6 146	7 314	6 065	7 126
met opzegtermijn	2 011	2 749	6 894	1 708	2 344	1 789	1 741	1 770	1 612	1 522	1 613
met vaste looptijd	-393	71	1 729	1 715	945	1 102	2 083	1 319	1 758	824	618
Spaarverschil	192	1 788	623	21	37	306	398	25	284	19	29
Bijgeschreven rente	-201	1 859	2 352	1 736	982	1 408	2 481	1 344	2 042	843	647
Besparingen	1	0	4	-3	2	-1	-1	0	0	857	1
Correcties en statistische verschillen											
<i>mld euro</i>											
Tegoe op deposito's (ultimo)	165,9	167,8	170,1	171,9	172,8	174,2	176,7	178,1	180,1	181,8	182,5
w.v.	141,0	143,2	146,9	148,8	150,4	151,7	154,4	156,2	158,3	160,1	161,0
deposito's met opzegtermijn	24,9	24,6	23,2	23,1	22,4	22,5	22,3	21,9	21,9	21,7	21,5
deposito's met vaste looptijd											

Bron: De Nederlandsche Bank.

Tabel 2.2
Verstrekt consumptief krediet

	2002	2003									Trend ¹⁾
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	
<i>mln euro</i>											%
Gemeentelijke kredietbanken											
Aflopend krediet	6	5	7	5	5	5	4	7	4	7	-7
Doorlopend krediet	7	5	6	5	7	5	5	6	6	5	35
Totaal	12	10	13	10	12	9	10	13	10	12	11
Banken en creditcardorganisaties											
Aflopend krediet	20	22	20	22	22	21	21	24	22	23	-11
Doorlopend krediet	277	267	258	261	241	282	228	277	280	316	3
Spaar-/leenkrediet	3	2	3	7	4	5	5	7	6	4	33
Creditcard krediet	213	188	183	200	188	218	214	282	230	224	4
Totaal	512	478	464	490	455	526	467	590	538	567	3
Financieringsmaatschappijen											
Aflopend krediet	45	67	50	55	55	55	56	77	55	56	1
Doorlopend krediet	215	199	192	219	244	220	205	243	202	238	2
Spaar-/leenkrediet	15	17	18	18	18	16	15	18	14	17	-4
Totaal	275	283	261	292	317	292	275	338	270	311	2
Postorderbedrijven											
Doorlopend krediet	37	50	41	44	50	37	42	52	41	44	6
Alle maatschappijen											
Aflopend krediet	71	94	77	82	83	81	81	108	81	86	-3
Doorlopend krediet	535	521	498	529	541	544	479	578	528	602	3
Spaar-/leenkrediet	17	18	21	25	22	21	19	25	20	21	2
Creditcard krediet	213	188	183	200	188	218	214	282	230	224	4
Totaal	836	821	779	835	834	864	794	992	859	933	3

¹⁾ De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

Tabel 2.3
Uitstaand debiteurensaldo per ultimo

	Aantal uitstaande contracten					Uitstaand debiteurensaldo					Trend ¹⁾
	2003					2003					
	mei	juni	juli	aug.	sept.	mei	juni	juli	aug.	sept.	
	x 1 000					mln euro					%
Gemeentelijke kredietbanken											
Aflopend krediet	93	90	90	89	88	167	163	160	163	161	-9
Doorlopend krediet	14	13	15	15	13	80	79	80	81	81	1
Totaal	107	104	104	104	102	247	242	240	244	242	-6
Banken en creditcardorganisaties											
Aflopend krediet	113	112	110	108	107	610	601	596	588	581	-18
Doorlopend krediet	977	973	974	972	973	6 072	6 074	6 117	6 164	6 222	6
Spaar-/leenkrediet	27	27	27	28	28	425	430	436	443	449	17
Creditcard krediet	584	574	577	597	617	867	853	858	888	924	15
Totaal	1 702	1 686	1 688	1 704	1 725	7 974	7 958	8 008	8 082	8 176	6
Financieringsmaatschappijen											
Aflopend krediet	345	345	346	344	343	1 657	1 660	1 671	1 666	1 656	-5
Doorlopend krediet	1 719	1 726	1 736	1 743	1 757	5 105	5 113	5 132	5 152	5 177	4
Spaar-/leenkrediet	64	64	64	63	63	1 013	1 006	1 002	997	991	-5
Totaal	2 128	2 135	2 145	2 150	2 163	7 775	7 779	7 805	7 815	7 824	1
Postorderbedrijven											
Doorlopend krediet	2 422	2 391	2 449	2 402	2 406	564	562	571	570	576	12
Alle maatschappijen											
Aflopend krediet	551	547	546	542	538	2 434	2 424	2 427	2 417	2 398	-9
Doorlopend krediet	5 132	5 103	5 173	5 131	5 150	11 820	11 828	11 900	11 966	12 056	5
Spaar-/leenkrediet	91	91	91	91	91	1 438	1 436	1 439	1 440	1 440	1
Creditcard krediet	584	574	577	597	617	867	853	858	888	924	15
Totaal	6 358	6 315	6 386	6 361	6 396	16 560	16 541	16 624	16 710	16 818	3
Overtrekkingen op betaalrekeningen	2 562	2 694	2 789	2 843	3 075	5 646	5 793	5 939	5 945	6 132	3

¹⁾ De procentuele groei van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

Tabel 2.4
Stroomgegevens consumptief krediet

	2002	2003									Trend ¹⁾
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni.	juli.	aug.	sept.	
	mln euro										%
Debiteurensaldo bij aanvang periode											
Aflop krediet	2 562	2 530	2 515	2 491	2 470	2 445	2 434	2 424	2 427	2 417	-9
Doorlopend krediet	11 635	11 661	11 622	11 664	11 721	11 779	11 820	11 828	11 900	11 966	6
Spaar-/leenkrediet	1 425	1 426	1 427	1 432	1 438	1 442	1 438	1 436	1 439	1 440	1
Creditcard krediet	807	820	852	837	870	853	867	853	858	888	17
Totaal	16 429	16 437	16 416	16 424	16 499	16 519	16 560	16 541	16 624	16 710	4
Verstrekt krediet											
Aflop krediet	71	94	77	82	83	81	81	108	81	86	-3
Doorlopend krediet	535	521	498	529	541	544	479	578	528	602	3
Spaar-/leenkrediet	17	18	21	25	22	21	19	25	20	21	2
Creditcard krediet	213	188	183	200	188	218	214	282	230	224	4
Totaal	836	821	779	835	834	864	794	992	859	933	3
Kredietvergoeding											
Aflop krediet	14	16	14	15	15	14	14	16	15	16	-14
Doorlopend krediet	89	89	89	88	87	92	88	89	91	91	4
Spaar-/leenkrediet	10	10	10	9	10	10	10	9	10	10	-9
Creditcard krediet	9	9	9	9	9	9	9	9	10	10	22
Totaal	122	125	122	120	121	125	120	123	125	127	1
Aflossingen											
Aflop krediet	117	125	115	117	123	106	105	121	106	120	-12
Doorlopend krediet	598	649	546	560	569	595	559	595	553	604	6
Spaar-/leenkrediet	27	27	25	29	28	34	31	31	28	32	-29
Creditcard krediet	208	166	206	175	213	214	237	286	211	197	6
Totaal	950	967	892	881	935	948	933	1 032	897	952	2
Debiteurensaldo per ultimo periode											
Aflop krediet	2 530	2 515	2 491	2 470	2 445	2 434	2 424	2 427	2 417	2 398	-9
Doorlopend krediet	11 661	11 622	11 664	11 721	11 779	11 820	11 828	11 900	11 966	12 056	5
Spaar-/leenkrediet	1 426	1 427	1 432	1 438	1 442	1 438	1 436	1 439	1 440	1 440	1
Creditcard krediet	820	852	837	870	853	867	853	858	888	924	15
Totaal	16 437	16 416	16 424	16 499	16 519	16 560	16 541	16 624	16 710	16 818	3

¹⁾ Stroomgrootheden: De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.
Standen: De procentuele groei van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand een jaar eerder.

Tabel 2.5
Nieuw ingeschreven hypotheek op onroerende goederen

	2003									Trend ¹⁾
	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	
										%
Aantal hypotheek na onderpand										
Woonhuizen	32 347	36 075	39 813	43 904	49 158	44 059	49 134	43 432	48 899	3
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	9 966	11 352	12 067	13 249	14 428	12 424	14 657	13 262	14 877	1
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	3 406	3 455	3 648	4 247	4 590	4 014	4 490	3 670	4 369	-20
banken	14 131	15 509	17 508	18 964	21 802	19 766	21 480	18 940	21 451	-1
andere rechtspersonen	3 299	3 961	4 453	5 075	5 632	5 200	5 686	5 232	5 563	68
particulieren	473	482	559	596	673	572	704	605	693	3
buitenland	1 072	1 316	1 578	1 773	2 033	2 083	2 117	1 723	1 946	28
Combinaties woonhuis/bedrijfspand	920	1 036	1 010	1 133	1 257	1 120	1 177	979	1 212	4
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	425	424	392	468	475	427	479	357	480	-6
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	35	48	52	56	63	67	53	47	56	-11
banken	364	438	452	483	576	512	504	451	538	13
andere rechtspersonen	55	77	68	76	92	69	99	85	92	49
particulieren	31	42	37	43	41	36	34	32	37	0
buitenland	10	7	9	7	10	9	8	7	9	11
Bedrijfspanden	987	965	912	1 009	1 039	973	1 117	846	1 003	-3
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	357	341	333	350	370	313	381	313	368	-10
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	40	42	37	37	37	41	44	42	33	-6
banken	424	434	399	484	473	466	533	397	458	-1
andere rechtspersonen	96	94	91	90	93	86	96	58	96	21
particulieren	54	37	32	38	53	48	45	26	31	0
buitenland	16	17	20	10	13	19	18	10	17	-9
Bougrond en landelijke eigendommen	739	760	789	840	812	784	801	637	607	-20
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	360	332	364	379	384	325	331	321	280	-23
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	49	43	50	44	41	39	58	36	33	-36
banken	240	269	258	325	292	298	309	204	217	-20
andere rechtspersonen	62	67	76	66	60	73	60	53	53	32
particulieren	14	39	32	19	28	37	31	16	16	-17
buitenland	14	10	9	7	7	12	12	7	8	-21
	<i>mln euro</i>									%
Ingeschreven hypotheekbedragen naar onderpand										
Woonhuizen	5 546	6 601	7 112	7 832	8 731	7 855	9 351	8 021	9 097	9
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	1 811	2 338	2 262	2 466	2 682	2 418	3 159	2 571	2 941	7
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	555	590	606	696	753	631	745	627	750	-15
banken	2 432	2 697	3 136	3 396	3 802	3 405	3 932	3 420	3 922	3
andere rechtspersonen	491	665	719	872	1 019	894	1 010	977	1 021	102
particulieren	63	79	88	92	120	85	117	92	111	11
buitenland	193	232	303	309	356	424	386	336	351	22
Combinaties woonhuis/bedrijfspand	475	612	1 731	671	738	557	809	1 429	765	44
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	210	217	195	323	288	227	363	203	260	3
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	12	42	25	67	31	40	16	29	18	-8
banken	176	208	296	220	336	252	266	280	277	6
andere rechtspersonen	52	51	86	46	42	28	71	32	68	64
particulieren	17	47	19	14	10	7	8	17	10	23
buitenland	7	47	1 111	2	31	3	85	868	132	1 044
Bedrijfspanden	1 740	2 748	2 428	1 507	1 427	1 596	2 854	4 534	4 571	18
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	416	293	323	388	392	350	430	346	604	-14
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	31	116	65	40	38	42	21	117	21	-53
banken	485	680	673	614	698	679	941	2 215	805	-20
andere rechtspersonen	634	1 005	166	299	169	192	189	173	78	92
particulieren	36	18	18	20	41	78	490	49	21	58
buitenland	138	636	1 182	148	90	257	783	1 635	3 041	178
Bougrond en landelijke eigendommen	402	745	568	590	528	467	489	424	341	-14
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	215	202	265	207	182	164	190	179	171	-12
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	19	11	12	14	13	14	17	11	9	-36
banken	129	120	191	291	261	148	231	175	122	-9
andere rechtspersonen	28	61	73	59	45	79	37	44	20	-13
particulieren	6	23	26	17	26	47	11	7	7	-31
buitenland	6	327	2	2	2	15	2	9	11	-24

¹⁾ De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

Bron: Kadaster.

Tabel 2.6

Regionale spreiding van de nieuw ingeschreven woninghypotheken ¹⁾

	Aantal ingeschreven hypotheeken			Ingeschreven hypotheekbedragen							Trend ²⁾
	2003			2003							
	juli	aug.	sept.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	
	mln euro										%
Groningen											
Oost-Groningen	542	464	512	58	57	72	60	67	56	65	22
Delfzijl e.o.	139	151	184	13	16	15	13	16	17	21	11
overig Groningen	1 017	952	1 032	110	134	157	132	143	130	147	8
totaal	1 698	1 567	1 728	180	207	245	205	226	203	233	12
Friesland											
Noord-Friesland	1 096	987	1 111	113	129	133	131	156	136	150	16
Zuidwest-Friesland	318	292	328	40	43	49	43	51	44	49	9
Zuidoost-Friesland	612	639	671	62	89	88	86	97	102	104	8
totaal	2 026	1 918	2 110	215	261	270	260	304	281	303	12
Drenthe											
Noord-Drenthe	551	496	599	59	65	91	73	83	74	95	7
Zuidoost-Drenthe	602	536	587	61	76	82	79	84	79	81	14
Zuidwest-Drenthe	376	296	370	45	55	54	50	56	44	53	8
totaal	1 529	1 328	1 556	165	197	227	203	223	197	229	10
Overijssel											
Noord-Overijssel	937	772	899	122	145	176	140	148	122	140	21
Zuidwest-Overijssel	455	409	425	64	65	86	68	79	76	74	21
Twente	1 744	1 534	1 732	217	250	281	236	268	236	260	14
totaal	3 136	2 715	3 056	403	461	543	444	495	435	474	17
Gelderland											
Veluwe	1 853	1 496	1 853	271	294	323	293	344	274	341	17
Achterhoek	1 135	985	1 070	130	153	157	151	188	163	181	14
Arnhem/Nijmegen	2 130	1 719	1 912	262	316	344	299	391	316	359	16
Zuidwest-Gelderland	669	533	571	79	77	105	107	134	104	107	21
totaal	5 787	4 733	5 406	742	841	929	850	1 057	858	988	17
Utrecht	3 186	3 000	3 337	529	552	610	569	641	623	695	5
Noord-Holland											
Kop van Noord-Holland	1 161	1 238	1 250	154	171	181	158	192	185	193	15
Alkmaar e.o.	664	638	725	115	121	128	118	119	113	129	13
IJmond	518	496	514	72	74	92	80	92	86	97	18
Agglomeratie Haarlem	587	584	694	87	108	126	104	122	121	151	3
Zaanstreek	379	400	428	66	63	66	60	59	64	72	2
Groot-Amsterdam	2 390	2 247	2 566	421	435	469	440	503	466	559	2
Het Gooi en Vechtstreek	655	641	594	116	132	160	142	141	150	145	-2
totaal	6 354	6 244	6 771	1 030	1 104	1 222	1 103	1 228	1 184	1 345	5
Zuid-Holland											
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	1 058	927	1 078	171	168	214	204	209	192	230	17
Agglomeratie 's-Gravenhage	2 241	1 991	2 278	308	373	402	406	428	361	443	7
Delft en Westland	497	488	521	93	98	84	80	89	102	107	14
Oost-Zuid-Holland	802	717	811	137	118	143	128	143	126	145	6
Groot-Rijnmond	3 625	3 272	3 787	466	509	566	539	608	564	650	9
Zuidoost-Zuid-Holland	1 211	1 100	1 246	143	160	199	157	206	181	209	17
totaal	9 434	8 495	9 721	1 318	1 427	1 608	1 513	1 683	1 525	1 784	10
Zeeland											
Zeeuwsch-Vlaanderen	332	283	339	36	37	47	35	43	40	47	22
Overig Zeeland	802	807	773	95	110	121	96	123	124	121	26
totaal	1 134	1 090	1 112	131	147	168	131	166	164	168	25
Noord-Brabant											
West-Noord-Brabant	1 971	1 669	1 960	237	276	322	285	340	295	333	19
Midden-Noord-Brabant	1 511	1 184	1 354	170	196	235	210	265	218	242	19
Noordoost-Noord-Brabant	1 778	1 398	1 764	247	276	312	280	328	272	337	12
Zuidoost-Noord-Brabant	2 187	1 797	2 148	265	338	413	343	416	341	409	18
totaal	7 447	6 048	7 226	919	1 086	1 282	1 118	1 349	1 126	1 320	17
Limburg											
Noord-Limburg	855	689	768	88	111	124	113	138	119	128	12
Midden-Limburg	679	607	701	66	95	106	86	115	101	118	23
Zuid-Limburg	1 961	1 659	1 825	191	225	265	224	293	260	285	13
totaal	3 495	2 955	3 294	345	431	496	423	546	480	531	15
Flevoland	1 548	1 365	1 425	191	226	236	228	262	222	238	7
Gespreide ligging van de onderpanden	1 299	1 188	1 240	389	447	448	394	436	387	424	6
Totaal	48 073	42 646	47 982	6 557	7 386	8 283	7 439	8 615	7 686	8 730	11

¹⁾ Hypotheken op woonhuizen ten laste van particulieren.²⁾ De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

Bron: Kadaster.

Geldmarkt

Tabel 3.1
Rentetarieven op de geldmarkt ¹⁾

	2003								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
	%								
Officiële rentetarieven per ultimo									
Reporente ECB	2,75	2,50	2,50	2,50	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
Marginale beleningsrente ECB	3,75	3,50	3,50	3,50	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
Depositorente ECB	1,75	1,50	1,50	1,50	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Wettelijke rente ²⁾	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	5,00	5,00	5,00
Heffings- en invorderingsrente bij belasting ³⁾	3,25	3,25	3,10	3,10	3,10	2,50	2,50	2,50	2,00
Rente op studieleningen ⁴⁾	3,73	3,73	3,73	3,73	3,73	3,73	3,73	3,73	3,73
Geldmarktrente									
Daggeld	2,76	2,75	2,56	2,56	2,21	2,08	2,10	2,02	2,01
Termijngelden zonder onderpand									
<i>Euribor</i>									
eenmaands	2,77	2,60	2,58	2,52	2,18	2,13	2,12	2,13	2,10
driemaands	2,69	2,53	2,53	2,40	2,15	2,13	2,14	2,15	2,14
zesmaands	2,58	2,45	2,47	2,31	2,08	2,09	2,17	2,18	2,17
twaaifmaands	2,50	2,41	2,45	2,25	2,01	2,08	2,28	2,26	2,30
<i>Kasgeldleningen overheid ⁵⁾</i>									
eenweeks	2,80	2,65	2,57	2,60	2,21	2,12	2,10	2,10	2,08
eenmaands	2,76	2,59	2,57	2,53	2,18	2,13	2,12	2,12	2,10
tweemaands	2,70	2,54	2,54	2,44	2,16	2,13	2,13	2,14	2,12
driemaands	2,67	2,51	2,51	2,41	2,15	2,13	2,14	2,15	2,14
zesmaands	2,56	2,43	2,45	2,31	2,08	2,09	2,17	2,18	2,17
negenmaands	2,51	2,41	2,43	2,26	2,01	2,07	2,25	2,23	2,28
twaaifmaands	2,49	2,40	2,43	2,25	2,01	2,07	2,27	2,25	2,30
<i>Kasgeldleningen overigen ⁵⁾</i>									
eenweeks	2,95	2,79	2,71	2,75	2,36	2,26	2,25	2,25	2,22
eenmaands	2,86	2,69	2,67	2,63	2,28	2,23	2,22	2,22	2,20
tweemaands	2,80	2,64	2,64	2,54	2,26	2,23	2,23	2,24	2,22
driemaands	2,77	2,61	2,61	2,51	2,25	2,23	2,24	2,25	2,24
zesmaands	2,66	2,53	2,55	2,41	2,18	2,19	2,27	2,28	2,27
negenmaands	2,61	2,51	2,53	2,36	2,11	2,17	2,35	2,33	2,38
twaaifmaands	2,59	2,50	2,53	2,35	2,11	2,17	2,37	2,35	2,40
<i>Driemaands Euro-dollardeposito's</i>	1,25	1,19	1,21	1,20	1,02	1,04	1,05	1,06	1,08

¹⁾ Maandgemiddelden, tenzij anders aangegeven.

²⁾ Vastgesteld door het Ministerie van Justitie.

³⁾ Vastgesteld door het Ministerie van Financiën.

⁴⁾ Geldig voor studieleningen verstrekt na 1 januari 1992. Vastgesteld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

⁵⁾ Ontleend aan de adviesprijzen van de Vereniging van bemiddelaars in onderhandse leningen, gepubliceerd door Prebon Yamane (Nederland).

Bron: De Nederlandsche Bank N.V.

Tabel 3.2
Korte rente op de buitenlandse markten

	2003								
	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.
	%								
Australië	4,80	4,75	4,76	4,79	4,78	4,67	4,72	4,82	.
Canada	2,86	2,91	3,20	3,29	3,32	3,21	2,99	.	.
Denemarken	2,95	2,79	2,63	2,63	2,49	2,14	2,11	2,14	.
Japan	0,04	0,04	0,05	0,04	0,03	0,04	0,04	0,04	.
Noorwegen	5,99	5,69	5,49	5,26	4,92	4,04	3,45	3,14	2,81
Polen	6,07	.	5,71	5,70	.	5,11	5,02	.	.
Tsjechie	2,70	2,50	2,40	2,50	2,50	2,30	2,30	2,10	2,10
Verenigde Staten	1,29	1,27	1,23	1,24	1,22	1,04	1,05	1,08	.
Verenigd Koninkrijk	3,91	3,69	3,58	3,58	3,57	3,57	3,42	3,45	3,63
Zuid Korea	4,70	4,50	4,80	4,60	4,40	4,30	4,20	3,90	.
Zweden	3,65	3,61	3,41	3,42	3,18	2,81	2,68	2,71	2,71
Zwitserland	0,53	0,48	0,21	0,21	0,18	0,20	0,19	0,17	.
Euro-zone	2,83	2,69	2,53	2,54	2,41	2,15	2,13	2,14	2,15

Bron: OECD.

Tabel 3.3
Wisselkoersen en goudprijs

Land	Valuta	2003								Trend ¹⁾
		maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
		per 1 euro								%
Courante valuta ²⁾										
Australië	Dollar	1,79	1,78	1,79	1,76	1,72	1,71	1,70	1,69	–5
Canada	Dollar	1,59	1,59	1,60	1,58	1,57	1,56	1,53	1,55	0
Denemarken	Kroon	7,43	7,43	7,42	7,42	7,43	7,43	7,43	7,43	0
Engeland	Pond	0,68	0,69	0,71	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	11
Estland	Kroon	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	0
Hongarije	Florint	245,59	245,59	245,79	261,21	263,73	259,56	255,46	255,64	5
Hongkong	Dollar	8,43	8,46	9,03	9,10	8,87	8,69	8,74	9,05	18
Japan	Yen	128,15	130,12	135,83	138,05	134,99	132,38	128,94	128,12	5
Nieuw-Zeeland	Dollar	1,95	1,97	2,01	2,01	1,94	1,91	1,92	1,94	–5
Noorwegen	Kroon	7,84	7,83	7,87	8,16	8,29	8,26	8,20	8,22	12
Polen	Zloty	4,34	4,30	4,33	4,43	4,44	4,37	4,46	4,60	14
Slovenië	Tolar	231,77	232,31	232,99	233,64	234,42	235,00	224,73	235,67	3
Tsjechië	Kroon	31,75	31,62	31,39	31,43	31,84	32,29	32,35	31,99	4
Verenigde Staten	Dollar	1,08	1,08	1,16	1,17	1,14	1,11	1,12	1,17	19
Zuid-Afrika	Rand	8,70	8,32	8,91	9,24	8,58	8,24	8,21	8,15	–19
Zweden	Kroon	9,23	9,15	9,16	9,13	9,18	9,24	9,07	9,10	0
Zwitserland	Frank	1,47	1,50	1,52	1,54	1,55	1,54	1,55	1,55	6
Incourante valuta ³⁾										
Bahrayn	Dinar	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0
Cyprus	Pond	0,59	0,59	0,59	0,59	0,59	0,59	0,59	0,59	3
Egypte	Pond	6,64	6,64	7,28	7,28	7,28	7,05	7,28	7,52	59
Filipijnen	Peso	59,17	60,61	64,10	62,31	64,10	62,31	64,10	66,01	11
IJsland	Kroon	86,70	84,34	87,02	89,89	89,02	89,36	90,24	90,24	2
India	Rupee	50,56	51,86	54,80	52,34	51,97	50,76	53,42	54,20	22
Indonesië ⁴⁾	Rupiah	84,75	84,75	84,75	84,75	101,01	94,34	98,04	101,52	15
Israël	Shekel	5,43	5,43	5,43	5,43	5,43	5,19	5,43	5,70	24
Kenia	Shilling	86,58	86,58	89,69	89,69	89,69	86,58	93,46	97,56	–12
Kuwayt	Dinar	0,33	0,33	0,36	0,35	0,35	0,33	0,34	0,35	16
Malawi	Kwacha	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	0
Malaysia	Ringgit	3,86	3,90	4,12	4,12	4,12	4,12	4,12	4,12	13
Malta	Lira	0,43	0,43	0,43	0,43	0,43	0,43	0,43	0,43	4
Marokko	Dirham	10,89	10,89	11,06	10,89	10,69	10,69	10,79	10,79	8
Mexico	Peso	11,73	11,73	13,11	13,11	12,38	12,38	13,11	13,93	34
Ned. Antillen	Gulden	1,92	1,97	2,11	2,04	2,05	1,94	2,04	2,09	18
Oman	Rial	0,42	0,43	0,46	0,45	0,45	0,42	0,45	0,46	19
Pakistan	Rupee	44,05	44,05	44,05	44,05	44,05	44,05	44,05	44,05	0
Qatar	Riyal	3,99	3,99	4,47	4,47	4,30	4,06	4,22	4,38	20
Saudi-Arabië	Riyal	4,11	4,23	4,52	4,43	4,40	4,17	4,38	4,49	21
Singapore	Dollar	1,91	1,97	2,05	2,03	2,03	1,92	1,99	2,05	16
Sri Lanka	Rupee	90,50	90,50	90,50	90,50	90,50	98,52	98,52	98,52	–11
Thailand	Baht	47,62	47,62	49,98	49,98	48,54	45,43	46,47	47,47	8
Tunesië	Dinar	1,46	1,46	1,51	1,51	1,49	1,46	1,48	1,50	7
Ver. Arabische Emiraten	Dirham	4,07	4,14	4,47	4,30	4,30	4,07	4,30	4,38	20
Zimbabwe	Dollar	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	0
		euro								
Goud ⁵⁾		10,36	9,93	10,07	10,02	10,12	10,57	11,06	10,61	0

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

²⁾ Maandgemiddelden, gebaseerd op informatieve wisselkoersen zoals die door De Nederlandsche Bank dagelijks om 14.15 uur worden vastgesteld (middenkoersen).

³⁾ Informatie(midden)koersen geldend ultimo van de maand, gebaseerd op gegevens van het GWK.

⁴⁾ Notering per 1 eurocent.

⁵⁾ 1 gram fijn. Laattprijs, dagelijks vastgesteld om ca. 14.00 uur; biedprijs is 0,32 euro lager; bron: Engeldhard Clal Drijfhout Edelmetaalbedrijven N.V.

Kapitaalmarkt

Tabel 4.1
Rente op de kapitaalmarkt ¹⁾

	2003								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
Openbare kapitaalmarkt									
<i>Effectief rendement obligatieleningen ²⁾</i>	%								
Aflosbare staatsleningen w.v.	3,67	3,72	3,83	3,51	3,31	3,64	3,87	3,87	3,93
naar gemiddeld resterende looptijd:									
2 tot 3 jaar	2,65	2,69	2,78	2,45	2,25	2,51	2,89	2,79	2,86
3 tot 4 jaar	2,96	2,98	3,07	2,72	2,52	2,82	3,18	3,13	3,20
4 tot 5 jaar	3,11	3,20	3,31	2,97	2,72	3,07	3,43	3,41	3,50
5 tot 6 jaar	3,28	3,33	3,43	3,08	2,85	3,27	3,64	3,62	3,67
6 tot 7 jaar	3,50	3,54	3,67	3,37	3,15	3,53	3,82	3,81	3,86
7 tot 8 jaar	3,68	3,73	3,84	3,49	3,27	3,68	3,98	3,99	4,05
8 tot 9 jaar	3,86	3,89	4,01	3,67	3,45	3,84	4,09	4,11	4,17
9 tot 10 jaar	3,97	4,01	4,13	3,79	3,60	3,97	4,18	4,20	4,26
10 tot 11 jaar	4,05	4,11	4,22	3,90	3,71	3,95	.	.	.
19 tot 20 jaar	4,61	4,67	4,77	4,50	4,37	4,65	4,69	4,75	4,79
24 tot 25 jaar	4,70	4,77	4,87	4,63	4,52	4,81	4,84	4,89	4,94
3 tot 5 jaar	3,04	3,09	3,19	2,84	2,62	2,95	3,30	3,27	3,35
5 tot 8 jaar	3,49	3,54	3,65	3,31	3,09	3,49	3,81	3,81	3,86
3 tot 8 jaar	3,31	3,36	3,47	3,12	2,90	3,28	3,61	3,59	3,66
Vijf langste staatsleningen ³⁾	4,21	4,25	4,36	4,05	3,87	4,17	4,30	4,33	4,38
Nieuwste 10-jarige staatslening	4,05	4,11	4,22	3,90	3,71	4,03	4,18	4,20	4,26
Eeuwigdurende staatsleningen	4,88	4,89	5,02	4,87	4,67	4,77	4,85	4,93	4,91
Gewone obligaties t.l.v. banken	3,96	3,96	3,97	3,63	3,41	3,70	3,98	3,95	4,05
Pand- en bankbrieven	3,94	3,97	4,08	3,65	3,40	3,63	3,98	3,93	4,02
Kapitaalobligaties	4,24	4,44	4,44	3,97	3,71	3,99	4,22	4,16	4,17
Onderhandse kapitaalmarkt									
<i>Hypothecaire leningen</i>									
Nieuw ingeschreven gewone hypotheek op onroerende goederen	4,68	4,52	4,48	4,51	4,39	4,26	4,28	4,35	.
Eerste hypotheek op woonhuizen (ultimo ⁴⁾)									
laagste	4,40	4,40	4,40	4,10	3,90	4,10	4,10	4,10	4,40
hoogste	5,80	5,80	5,80	4,60	4,40	5,15	5,15	5,15	5,15
<i>Onderhandse leningen ⁵⁾</i>									
Lagere overheid									
5 jaar fixe	3,41	3,44	3,58	3,29	2,99	3,31	3,65	3,63	3,70
7 jaar fixe	3,81	3,83	3,96	3,66	3,41	3,72	3,99	4,00	4,07
10 jaar fixe	4,22	4,24	4,36	4,09	3,86	4,15	4,34	4,37	4,43
12 jaar fixe	4,40	4,42	4,54	4,26	4,07	4,35	4,50	4,54	4,60
15 jaar fixe	4,57	4,62	4,73	4,48	4,32	4,59	4,69	4,74	4,80
Semi-overheid									
5 jaar fixe	3,89	3,92	4,06	3,95	3,68	3,96	4,26	4,31	4,38
7 jaar fixe	4,34	4,36	4,49	4,32	4,10	4,40	4,62	4,67	4,73
10 jaar fixe	4,84	4,87	4,99	4,87	4,67	4,92	5,07	5,14	5,20
12 jaar fixe	5,32	.	.	.	.	.	.	.	.
15 jaar fixe	5,49	.	.	.	.	.	.	.	.

¹⁾ Maand- c.q. jaargemiddelden.

²⁾ Met ingang van 14 januari 2002 gebaseerd op de slotkoersen i.p.v. de koersen tot 13.30 uur.

³⁾ Het rekenkundig gemiddelde van het effectief rendement van de vijf staatsleningen met de langste gemiddeld resterende looptijd, gewogen met het uitstaande bedrag van de lening; gemiddeld resterende looptijd in september 2003: 13,0 jaar.

⁴⁾ Laagste en hoogste rentepercentage van gewone hypothecaire leningen, zonder overheidsгарantie van ten hoogste 75% van de executiewaarde, bij eerste afsluiting, op een nieuwbouw eengezinshuis in eigen gebruik, verstrekt door een aantal hypothecaire leningverstrekende instellingen, w.o. hypotheekbanken, algemene en coöperatief georganiseerde banken, bij een rentevaste periode van vijf jaar.

⁵⁾ Bron: Prebon Yamane (Nederland).

Tabel 4.2
Lange rente op buitenlandse markten

	2003								
	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.
	%								
Lange rente ¹⁾									
Australië	5,18	5,07	5,33	5,28	4,87	5,01	5,43	5,49	.
België	4,17	4,00	4,07	4,27	3,95	3,74	4,04	4,22	.
Canada	5,02	4,93	5,13	4,90	4,50	4,37	4,78	4,96	4,64
Duitsland	4,20	4,00	4,00	4,20	3,80	3,60	4,00	4,10	.
Frankrijk	4,41	4,33	4,55	4,49	3,88	3,93	4,10	4,32	.
Italië	4,38	4,16	4,18	4,31	4,04	4,13	4,29	4,31	.
Japan	0,84	0,83	0,72	0,66	0,58	0,53	0,98	.	.
Nederland	4,19	3,97	4,01	4,23	3,91	3,72	4,04	4,19	4,21
Spanje	3,71	3,45	3,46	3,68	3,34	2,99	3,36	3,52	3,56
Verenigde Staten	4,81	4,57	4,71	4,66	4,19	4,35	5,27	5,17	4,73
Verenigd Koninkrijk	4,40	4,25	4,33	4,47	4,22	4,11	4,40	4,58	4,68
Euro-rendement ²⁾									
1 jaar	2,52	2,28	2,27	2,26	2,04	1,94	.	.	.
2 jaar	2,64	2,40	2,48	2,49	2,18	2,16	.	.	.
3 jaar	2,88	2,64	2,77	2,79	2,43	2,47	.	.	.
4 jaar	3,13	2,89	3,05	3,07	2,68	2,75	.	.	.
5 jaar	3,36	3,13	3,30	3,32	2,91	3,01	.	.	.
6 jaar	3,57	3,36	3,52	3,54	3,13	3,24	.	.	.
7 jaar	3,75	3,56	3,71	3,74	3,33	3,44	.	.	.
8 jaar	3,91	3,74	3,88	3,90	3,50	3,61	.	.	.
9 jaar	4,04	3,89	4,02	4,04	3,65	3,76	.	.	.
10 jaar	4,16	4,02	4,15	4,17	3,78	3,89	.	.	.
11 jaar	4,25	4,13	4,25	4,27	3,89	4,00	.	.	.
12 jaar	4,33	4,23	4,34	4,36	3,99	4,10	.	.	.
13 jaar	4,39	4,31	4,42	4,44	4,08	4,19	.	.	.
14 jaar	4,45	4,38	4,49	4,51	4,15	4,26	.	.	.
15 jaar	4,50	4,44	4,53	4,57	4,22	4,33	.	.	.

¹⁾ Bron: OECD.

²⁾ Bron: Eurostat.

Tabel 4.3
Emissies op de Nederlandse kapitaalmarkt via EURONEXT Amsterdam

	2002		2003					
	jaar	jan.–okt.	juni	juli	aug.	sept.	okt.	jan.–okt.
	mln euro							
Aandelenmarkt								
Openbare emissies	7 219	6 647	1 092	894	412	65	910	7 407
w.v. door:								
financiële instellingen ¹⁾	—	—	—	—	—	—	—	—
beleggingsfondsen	6 041	5 718	1 089	872	410	65	903	7 074
vastgoedfondsen	379	379	2	22	1	—	3	329
overige private sector	798	550	—	—	—	—	4	4
Onderhandse plaatsing	3 100	3 058	500	13	8	219	6	794
w.v. door:								
financiële instellingen ¹⁾	223	223	485	0	0	—	0	485
beleggingsfondsen	114	114	—	—	—	—	—	—
vastgoedfondsen	642	642	—	—	—	—	—	—
overige private sector	2 121	2 079	15	13	8	219	6	309
Totaal aandelen	10 319	9 705	1 591	907	420	284	916	8 201
Obligatiemarkt								
Uitgifte van obligaties	76 379	54 278	12 678	12 004	326	11 171	8 974	83 498
w.v. door:								
overheid	22 950	20 405	3 520	7 536	—	2 875	1 914	31 981
financiële instellingen	46 953	28 162	7 333	3 782	326	8 246	7 060	48 000
w.o. converteerbare obligaties	102	102	—	—	—	—	—	—
overige private sector	6 476	5 711	1 826	685	—	50	—	3 517
w.o. converteerbare obligaties	373	373	—	345	—	—	—	345
buitenland	—	—	—	—	—	—	—	—
Uitgifte van pand-, bank- en spaarbrieven	930	916	—	4	45	—	133	336
Totaal obligaties	77 309	55 195	12 678	12 008	370	11 171	9 107	83 835

¹⁾ Excl. beleggingsfondsen en vastgoedfondsen.

Tabel 4.4
Nominatieve opgave van openbare emissies op de Nederlandse kapitaalmarkt ¹⁾

Datum van inschrijving	Debiteur	Gemiddelde looptijd	Rentetype	Koers van uitgifte	Emissie-rendement	Totaal gevraagd	Datum van storting
2003							
		<i>jaren</i>	<i>%</i>	<i>mln euro</i>			
Gewone obligaties							
9 sept.	Staat der Nederlanden	2,90	3,00	100,00	2,99	2 875	12 sept.
14 okt.	Staat der Nederlanden	5,25	2,75	95,68	3,66	1 914	17 okt.
Euro-obligaties							
19 sept.	Essent	0,50	2,22	100,00	2,23	50	19 sept.
7 okt.	Rabobank Nederland	4,00	2,26	100,00	.	500	9 okt.
27 okt.	ABN AMRO Bouwfonds Ned. Gem.	10,00	4,63	99,88	4,64	749	28 okt.
Asset Backed Securities							
25 sept.	St. European Mortgage Securities V	37,10	3,44	100,00	.	82	29 sept.
25 sept.	St. European Mortgage Securities V	37,10	2,84	100,00	.	168	29 sept.
25 sept.	St. European Mortgage Securities V	37,10	2,39	100,00	.	5 233	29 sept.
29 sept.	Delphinus 2003-II	88,00	4,23	100,00	.	15	30 sept.
29 sept.	Delphinus 2003-II	88,00	3,38	100,00	.	32	30 sept.
29 sept.	Delphinus 2003-II	88,00	2,78	100,00	.	84	30 sept.
29 sept.	Delphinus 2003-II	88,00	2,37	100,00	.	1 385	30 sept.
6 okt.	Monatery 2003-I	37,00	5,62	100,00	.	9	6 okt.
6 okt.	Monatery 2003-I	37,00	3,32	100,00	.	10	6 okt.
6 okt.	Monatery 2003-I	37,00	2,62	100,00	.	15	6 okt.
6 okt.	Monatery 2003-I	37,00	2,82	100,00	.	22	6 okt.
6 okt.	Monatery 2003-I	37,00	2,39	100,00	.	742	6 okt.
7 okt.	Holland Mort. Backed Series VII	34,10	4,64	100,00	.	13	9 okt.
7 okt.	Holland Mort. Backed Series VII	34,10	3,34	100,00	.	29	9 okt.
7 okt.	Holland Mort. Backed Series VII	34,10	2,79	100,00	.	54	9 okt.
7 okt.	Holland Mort. Backed Series VII	34,10	2,38	100,00	.	782	9 okt.
10 okt.	Amstel Amortising Corp. Exp. 2003-I	8,30	2,26	100,00	.	537	10 okt.
22 okt.	E-MAC NL 2003-II	32,00	5,65	100,00	.	5	24 okt.
22 okt.	E-MAC NL 2003-II	32,00	3,35	100,00	.	8	24 okt.
22 okt.	E-MAC NL 2003-II	32,00	2,80	100,00	.	13	24 okt.
22 okt.	E-MAC NL 2003-II	32,00	2,40	100,00	.	474	24 okt.
24 okt.	Amstel Sec. of Cont. Obl. 2003-I	9,10	5,41	100,00	.	11	28 okt.
24 okt.	Amstel Sec. of Cont. Obl. 2003-I	9,10	4,25	100,00	.	20	28 okt.
24 okt.	Amstel Sec. of Cont. Obl. 2003-I	9,10	9,91	100,00	.	33	28 okt.
24 okt.	Amstel Sec. of Cont. Obl. 2003-I	9,10	3,81	100,00	.	35	28 okt.
24 okt.	Amstel Sec. of Cont. Obl. 2003-I	9,10	3,11	100,00	.	57	28 okt.
24 okt.	Amstel Sec. of Cont. Obl. 2003-I	9,10	2,71	100,00	.	120	28 okt.
24 okt.	Amstel Sec. of Cont. Obl. 2003-I	9,10	2,36	100,00	.	500	28 okt.
28 okt.	Stichting Eleven Cities No. 2	68,00	5,70	100,00	.	7	28 okt.
28 okt.	Stichting Eleven Cities No. 2	68,00	5,20	99,96	.	21	28 okt.
28 okt.	Stichting Eleven Cities No. 2	68,00	2,40	100,00	.	422	28 okt.
Reverse convertible bonds							
8 sept.	ING Bank	2,00	9,25	102,00	.	51	29 sept.
12 sept.	ABN AMRO Bank	2,00	10,13	102,00	.	51	30 sept.
22 sept.	ING Bank	2,00	11,50	102,00	.	41	13 okt.
21 okt.	NIB Capital Bank	2,00	12,25	100,00	.	10	21 okt.
Commercial Paper							
9 sept.	Rabobank Nederland	0,75	0,00	.	.	50	9 sept.
27 okt.	Rabobank Nederland	0,08	0,00	.	.	5	27 okt.
Overige obligaties							
8 sept.	ING Bank	3,00	0,00	101,50	.	66	1 okt.
29 sept.	Rabo Securities	8,00	5,50	100,50	.	653	24 okt.
Aandelen							
				<i>euro</i>			
1 sept.	ABN AMRO High Inc. Eq. Fund			50,00		390	2 okt.

¹⁾ Inclusief het deel dat eventueel in het buitenland werd geplaatst.

Effectenbeurs

Tabel 5.1
Koerswaarde en omzet van aandelen op de Euronext Amsterdam

	2003								Trend ¹⁾
	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
	<i>mld euro</i>								%
Koerswaarde Officiële Markt (ultimo)									
Delfstoffenwinning	78,3	76,9	80,7	84,9	81,9	84,7	78,6	79,5	-13,3
Industrie									
consumentengoederen	48,7	50,0	45,6	44,5	47,3	49,4	47,7	47,8	-19,5
kapitaalgoederen	25,1	29,7	30,1	30,1	34,8	41,2	35,9	42,6	31,8
basisgoederen	10,2	11,0	11,4	11,8	13,2	14,3	13,4	13,5	-6,6
Bouwnijverheid en installatie	2,1	2,2	2,2	2,3	2,5	2,5	1,8	1,8	-20,6
Transport, opslag en communicatie	23,7	24,1	24,8	25,8	26,5	27,5	27,7	29,6	2,6
Niet-financiële dienstverlening	21,4	24,1	23,8	25,1	26,9	28,0	26,3	28,2	-3,9
Handel	6,8	8,4	11,0	11,9	11,7	13,6	13,2	12,4	-26,4
Banken/financiële dienstverlening	22,3	25,1	27,2	27,7	28,3	27,0	26,7	30,6	21,6
Verzekeraars	46,4	61,5	56,8	62,2	74,7	73,4	66,3	73,7	-4,6
Beleggingsfondsen	56,8	58,7	59,3	61,6	63,1	64,7	62,4	65,2	4,4
Vastgoedfondsen	11,4	11,6	12,2	12,2	12,1	12,1	12,2	12,2	-1,7
Overige fondsen	15,3	15,2	13,8	14,1	14,8	15,6	13,1	13,2	-19,4
Totaal	368,5	398,7	399,0	414,1	437,9	453,9	425,1	450,0	-4,0
Koerswaarde NMAX (ultimo)	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	13,6
Alle genoteerde ondernemingen	368,6	398,8	399,2	414,2	438,0	454,0	425,3	450,2	-4,0
Omzet van aandelen ²⁾	42,6	41,8	43,5	46,5	45,7	39,5	50,3	51,9	-1,7

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

²⁾ Omzet van aandelen op Euronext Amsterdam via het nieuwe handelsstelsel.
Dit handelssysteem is eind oktober 2001 in werking getreden.

Tabel 5.2
Tien grootste stijgers en dalers op de aandelenmarkt, oktober 2003 ¹⁾

	Stijging ¹⁾		Daling ¹⁾
	%		%
Getronics	75,2	Hagemeyer	75,2
HITT	47,1	Prolion	17,3
Randstad Holding	33,4	IHC Caland	17,0
ASML Holding	32,7	Van der Moolen Holding	16,9
Kuhne + Heitz	30,4	Sligro Food Holding	12,5
Fox Kids Europe	27,9	Magnus	12,5
C/TAC	25,4	Ahold	11,1
Brunel International	25,3	Laurus	10,0
United Services Group	25,2	DNC De Nederlanden Compagnie	9,1
ICT Automatisering	24,3	Gouda Vuurvast Holding	8,3

¹⁾ De procentuele verandering van de individuele herbeleggingsindex.

Tabel 5.3
CBS-indexcijfers voor aandelen, naar bedrijfstak

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend ¹⁾
	2003				2003				
	juli	aug.	sept.	okt.	juli	aug.	sept.	okt.	
	ultimo 1983=100								%
CBS-koersindex									
Consumentengoederenindustrie	674,8	708,9	725,8	704,3	691,8	722,8	698,1	699,8	-19
Kapitaalgoederenindustrie	316,1	350,3	383,2	385,4	334,2	395,0	343,6	407,4	31
Basisgoederenindustrie	288,3	312,0	326,5	306,0	302,5	328,5	306,1	308,2	-6
Bouwnijverheid en installatie	359,7	368,0	369,5	363,6	367,9	373,9	358,7	372,2	8
Transport-, opslag- en communicatie	188,3	201,1	207,0	210,0	194,5	201,9	203,9	217,3	17
Niet-financiële dienstverlening	682,1	713,1	730,0	724,4	707,6	735,2	688,2	734,1	-3
Handel	351,2	364,2	404,3	388,1	345,0	399,1	386,8	363,3	-27
Banken/financiële dienstverlening	446,1	435,0	431,5	445,4	449,6	422,0	417,3	472,0	18
Verzekeraars	564,9	607,5	605,8	582,5	615,4	599,3	541,6	600,7	-6
Algemeen	440,6	460,8	470,7	461,2	453,4	470,7	440,0	467,9	-4
CBS-herbeleggingsindex									
Consumentengoederenindustrie	1 207,2	1 268,5	1 300,0	1 262,8	1 237,7	1 293,5	1 250,8	1 262,8	-17
Kapitaalgoederenindustrie	496,2	549,8	601,4	605,0	524,6	620,0	539,3	639,7	34
Basisgoederenindustrie	595,5	646,7	676,8	636,1	627,0	681,0	634,5	643,0	-1
Bouwnijverheid en installatie	815,5	834,3	837,8	824,4	834,1	847,8	813,2	843,7	16
Transport-, opslag- en communicatie	325,7	348,7	359,1	364,3	336,4	350,3	353,7	376,9	18
Niet-financiële dienstverlening	1 095,4	1 147,8	1 176,2	1 167,2	1 136,4	1 184,7	1 108,9	1 182,9	0
Handel	601,6	624,1	693,2	665,6	590,9	684,0	663,5	623,2	-26
Banken/financiële dienstverlening	1 174,3	1 167,9	1 166,0	1 203,6	1 183,4	1 140,2	1 127,9	1 275,5	25
Verzekeraars	1 198,8	1 301,0	1 307,7	1 257,4	1 305,8	1 293,6	1 169,1	1 296,6	-1
Algemeen	897,0	945,4	967,9	948,7	926,5	967,8	904,9	963,5	0

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

Tabel 5.4
Totaal rendement op aandelen ¹⁾, naar bedrijfstak

	2003									
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
	%									
Consumentengoederenindustrie	-27,4	-25,1	-27,4	-30,8	-26,8	-14,9	-13,2	-11,5	-16,9	
Kapitaalgoederenindustrie	-52,6	-61,4	-52,7	-48,7	-39,3	-14,1	16,0	41,2	34,2	
Basisgoederenindustrie	-47,7	-52,3	-43,7	-42,0	-37,0	-16,1	-10,9	-6,1	-1,4	
Bouwnijverheid en installatie	-45,8	-39,5	-38,1	-32,9	-31,8	-13,6	-2,7	11,6	16,3	
Transport-, opslag- en communicatie	-12,2	-15,8	-7,6	1,5	1,2	16,7	9,5	22,3	18,4	
Niet-financiële dienstverlening	-47,1	-50,1	-39,6	-36,5	-28,9	-5,7	-3,5	1,7	-0,2	
Handel	-77,8	-81,4	-75,4	-62,9	-58,6	-45,6	-37,7	-17,5	-25,7	
Banken/financiële dienstverlening	-24,5	-36,4	-28,4	-16,8	-6,5	22,0	0,5	46,8	25,2	
Verzekeraars	-53,3	-64,5	-49,6	-50,1	-45,2	-9,9	-14,7	14,8	-1,4	
Alle aandelen, excl. beleggingsfondsen	-42,6	-48,5	-40,4	-37,8	-32,2	-9,5	-7,4	6,6	-0,1	

¹⁾ Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

Tabel 5.5
CBS-indexcijfers voor aandelen van beleggings- en vastgoedfondsen

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend ¹⁾
	2003				2003				
	juli	aug.	sept.	okt.	juli	aug.	sept.	okt.	
	ultimo 1993=100								%
CBS/MoneyView-koersindex voor beleggingsfondsen									
Algemeen	119,6	121,3	123,4	122,6	120,6	123,8	120,1	123,7	2
Aandelenfondsen	133,8	137,8	141,9	140,0	136,2	142,5	134,6	142,3	2
beleggingen in Nederland	174,7	184,7	188,9	185,1	181,0	189,6	177,8	188,1	0
beleggingen in Europa	174,5	180,7	186,9	187,3	178,4	186,2	179,3	192,3	8
beleggingen in het Verre Oosten	62,8	66,8	71,3	72,7	63,6	71,4	69,0	73,9	14
beleggingen in Noord-Amerika	198,4	201,7	204,4	198,7	200,6	208,5	194,0	200,6	-3
beleggingen wereldwijd	133,2	136,1	140,0	137,6	135,1	140,8	132,2	139,6	1
Obligatiefondsen	134,2	133,4	134,0	134,0	133,7	134,1	134,9	133,9	2
gewone obligatiefondsen	101,6	100,8	101,3	101,5	101,2	101,3	102,2	101,4	1
fictief-rendement obligatiefondsen	171,4	171,1	171,5	170,8	171,0	172,1	172,0	171,0	3
Geldmarktfondsen	115,4	115,1	115,2	115,3	115,5	115,2	115,7	115,2	-3
Gemengde fondsen	122,6	123,4	124,0	123,3	122,8	123,9	122,7	123,9	2
CBS/SBV-koersindex voor vastgoedfondsen									
Algemeen	91,3	91,6	92,0	92,4	91,7	91,7	92,3	92,3	-3
Direct	89,4	89,3	89,8	89,9	89,4	89,4	90,3	89,9	-4
Nederland	116,6	117,3	116,4	117,0	116,8	116,1	116,3	117,4	-2
wereldwijd	84,6	84,4	85,0	85,1	84,6	84,7	85,6	85,0	-5
Indirect	134,8	138,6	137,8	140,3	137,9	137,5	136,5	140,3	7
CBS/MoneyView-herbeleggingsindex voor beleggingsfondsen									
Algemeen	137,0	139,0	141,6	140,6	138,1	142,0	137,8	141,9	4
Aandelenfondsen	152,1	156,7	161,5	159,4	154,9	162,2	153,2	162,0	4
beleggingen in Nederland	197,3	208,8	215,1	210,8	204,4	215,9	202,4	214,2	2
beleggingen in Europa	190,8	197,6	204,4	204,8	195,0	203,5	196,0	210,3	10
beleggingen in het Verre Oosten	68,6	73,0	78,0	79,5	69,5	78,1	75,5	80,9	15
beleggingen in Noord-Amerika	208,8	212,3	215,1	209,1	211,1	219,4	204,2	211,2	-3
beleggingen wereldwijd	153,1	156,5	160,9	158,2	155,3	161,9	151,9	160,5	2
Obligatiefondsen	154,5	153,6	154,2	154,3	153,9	154,4	155,3	154,2	5
gewone obligatiefondsen	155,1	153,9	154,6	155,0	154,4	154,6	156,0	154,8	6
fictief-rendement obligatiefondsen	171,4	171,2	171,5	170,9	171,0	172,2	172,0	171,1	3
Geldmarktfondsen	129,6	129,3	129,3	129,5	129,7	129,4	129,9	129,3	1
Gemengde fondsen	160,2	161,3	163,4	162,5	160,4	163,2	161,6	163,2	5
CBS/SBV-herbeleggingsindex voor vastgoedfondsen									
Algemeen	192,8	193,7	195,7	197,6	193,5	195,0	196,3	198,0	13
Direct	200,3	200,1	201,4	203,1	200,2	200,7	202,6	203,6	13
Nederland	227,2	230,0	230,0	231,1	227,5	229,4	229,8	231,9	6
wereldwijd	194,9	194,4	195,8	197,5	194,7	195,1	197,2	198,0	14
Indirect	175,3	181,0	186,1	189,5	179,4	185,6	184,3	189,5	12

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

Tabel 5.6
Totaal rendement ¹⁾ van beleggings- en vastgoedfondsen

2003									
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
	%								
Beleggingsfondsen									
Algemeen	-24,7	-27,0	-20,4	-17,8	-8,8	-0,8	1,0	6,2	4,4
Aandelenfondsen	-39,2	-42,3	-33,6	-30,9	-18,7	-5,8	-1,8	7,6	4,1
beleggingen in Nederland	-43,7	-48,4	-40,3	-37,7	-28,2	-10,0	-6,9	8,5	2,4
beleggingen in Europa	-40,2	-43,8	-33,5	-29,3	-18,4	-5,9	-0,2	11,6	9,9
beleggingen in het Verre Oosten	-30,2	-37,3	-36,6	-35,1	-21,7	-11,0	1,8	7,9	15,4
beleggingen in Noord-Amerika	-38,2	-39,2	-30,1	-29,0	-15,1	-3,2	-3,2	1,2	-2,5
beleggingen wereldwijd	-39,8	-42,2	-33,1	-30,6	-17,4	-5,1	-1,8	6,4	2,2
Obligatiefondsen	4,0	4,7	4,9	6,9	7,9	6,8	5,2	4,5	4,9
gewone obligatiefondsen	5,0	5,4	5,7	7,6	8,5	7,4	5,9	5,5	5,6
fictief-rendement obligatiefondsen	2,3	3,4	3,4	5,2	6,6	5,6	4,0	2,4	3,4
Geldmarktfondsen	3,3	3,2	2,9	2,7	2,4	2,4	1,7	2,0	1,3
Gemengde fondsen	-13,8	-14,8	-10,3	-8,5	-1,5	2,3	2,6	5,4	4,7
Vastgoedfondsen									
Algemeen	5,7	1,0	4,3	4,5	11,9	13,4	14,2	21,4	13,2
Direct	8,3	3,9	8,0	8,2	15,1	15,5	15,5	23,3	13,2
Nederland	3,7	-0,4	3,4	7,5	13,9	8,9	8,1	10,2	5,7
wereldwijd	8,3	3,7	7,8	6,9	14,2	15,9	16,5	26,0	14,4
Indirect	-10,3	-15,3	-15,6	-14,6	-6,3	0,8	5,2	9,6	12,3

¹⁾ Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

Tabel 5.7
Indexcijfers voor aandelen, bijzondere selecties

Basis		2003								Trend ¹⁾
		maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
										%
Koersindex										
AEX-index ²⁾	2-1-1983=45,38	252,6	282,6	280,6	291,6	317,5	329,4	306,8	330,2	-4
CBS-index voor niet-AEX-fondsen	ultimo 1993=100	178,3	197,5	208,3	218,9	232,2	249,7	246,9	268,3	36
Amsterdam Midkap-index ²⁾	2-1-1983=45,38	249,4	266,2	279,9	289,4	303,9	324,3	317,9	340,2	7
CBS MIT-index	ultimo 1993=100	175,4	196,9	199,5	203,2	223,9	254,4	232,7	267,3	29
CBS MITS-index	ultimo 1993=100	133,7	169,7	186,1	192,8	236,8	275,9	240,9	298,7	86
FTSE Eurotop-100 index ²⁾	29-12-1989=1006,01	1 679,1	1 833,0	1 840,9	1 897,7	1 962,5	1 982,3	1 903,7	2 029,3	1
Herbeleggingsindex										
CBS-index voor niet-AEX-fondsen	ultimo 1993=100	219,1	244,5	262,6	276,6	293,4	315,8	312,4	339,7	41
CBS MIT-index	ultimo 1993=100	205,6	230,7	233,8	238,2	262,4	298,1	272,7	313,3	30
CBS MITS-index	ultimo 1993=100	146,7	186,2	204,4	211,7	260,0	303,0	264,6	328,3	87

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

²⁾ Bron: Euronext Amsterdam.

Tabel 5.8
Indexcijfers van aandelen op buitenlandse markten

	2003							
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.
<i>1995=100</i>								
Australië	137	141	147	147	148	153	156	.
België	132	124	138	143	148	149	155	.
Canada	148	143	149	155	158	164	170	167
Duitsland	97	93	103	107	115	121	125	.
Frankrijk	153	146	155	161	169	171	177	183
Italië	170	165	175	181	189	187	189	193
Japan	61	58	57	59	64	69	70	.
Nederland	138	129	140	140	148	151	158	162
Spanje	210	210	226	226	241	246	252	253
Verenigde Staten	154	154	163	171	181	181	181	186
Verenigd Koninkrijk	96	96	102	106	109	108	112	.
Euro-zone	145	140	152	155	164	165	170	.

Bron: OECD.

Tabel 5.9
Open interest in contracten op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets, ultimo

	2003								
	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.
	x 1 000								
Opties									
Aandelenopties	13 958	14 877	15 612	14 279	15 062	16 025	15 289	15 712	16 285
Indexopties	908	1 029	1 189	1 068	1 143	1 269	1 194	1 256	1 333
Warrants	179	176	176	176	176	127	126	125	168
Valutaopties	13	14	15	15	17	17	17	19	17
Totaal opties	15 058	16 095	16 992	15 538	16 398	17 437	16 626	17 112	17 803
Futures									
Indexfutures	39	36	43	43	45	48	47	46	47
Stockfutures	0	0	0	0	0	0	2	2	5
Valutafutures	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal futures	39	36	44	43	46	48	49	48	52

Bron: EURONEXT Amsterdam.

Tabel 5.10
Omzet in opties op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets

	2003								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	jan. t/m sept.
<i>x 1 000</i>									
Aandelenopties	4 976	5 733	5 084	4 802	5 249	5 044	4 709	4 779	46 158
Indexopties	1 084	1 651	1 142	1 096	1 260	1 196	981	1 309	10 842
Warrants	3	4	1	0	49	1	1	2	61
Valutaopties	4	13	4	13	9	6	7	11	73
Totaal	6 067	7 401	6 230	5 912	6 567	6 247	5 698	6 100	57 134
<i>mln euro</i>									
Aandelenopties	1 155	1 401	955	842	845	810	808	794	8 787
Indexopties	1 560	2 047	1 468	1 274	1 175	1 229	1 068	1 304	13 111
Warrants	1	1	0	0	13	0	1	1	16
Valutaopties	1	4	1	4	3	1	1	3	20
Totaal	2 716	3 452	2 424	2 120	2 035	2 041	1 878	2 101	21 934

Bron: EURONEXT Amsterdam.

Tabel 5.11
Omzet van futurecontracten op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets

	2003								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	jan. t/m sept.
<i>x 1 000</i>									
Indexfutures	410	410	437	405	457	445	362	477	3 809
Stockfutures	1	1	1	4	0	6	0	4	18
Valutafutures	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Totaal	411	412	437	408	457	451	363	482	3 829

Bron: EURONEXT Amsterdam.

Tabel 5.12
Uitgeoefende optierechten op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets

	2003								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	jan. t/m sept.
<i>x 1 000</i>									
Aandelenopties	314	393	1 003	364	285	711	555	285	4 631
Indexopties	46	43	74	34	32	65	33	35	447
Warrants	2	0	0	0	5	1	0	0	8
Valutaopties	0	3	0	0	1	0	0	0	6
Totaal	361	439	1 078	399	323	777	589	321	5 093
<i>mln euro</i>									
Aandelenopties	641	785	1 781	1 031	563	1 545	1 121	563	9 580
Indexopties	1 085	1 076	2 215	825	844	1 941	974	1 006	12 963
Warrants	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Valutaopties	1	35	2	2	11	3	1	5	62
Totaal	1 727	1 896	3 998	1 858	1 418	3 489	2 096	1 573	22 605

Bron: EURONEXT Amsterdam.

Tabel 5.13
Nominale waarde en omzet obligaties op EURONEXT Amsterdam

	2003							Trend ¹⁾
	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
	<i>mld euro</i>							%
Nominale waarde (ultimo)								
Overheid	160,1	162,7	172,1	174,5	174,5	177,4	179,4	7
Financiële instellingen	180,9	184,5	189,2	190,1	189,4	195,9	201,1	28
Overige private sektor	34,4	34,3	35,1	34,5	34,3	32,6	32,4	-5
Totaal	375,4	381,5	396,4	399,1	398,2	404,9	413,0	15
Totaal omzet obligaties ²⁾	18,6	21,8	17,8	18,5	11,9	17,8	21,2	52

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

²⁾ Omzet van obligaties op EURONEXT Amsterdam via het nieuwe handelsstelsel.
Dit handelssysteem is eind oktober 2001 in werking getreden.

Tabel 5.14
CBS-indexcijfers voor obligaties

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend ¹⁾
	2003				2003				
	juli	aug.	sept.	okt.	juli	aug.	sept.	okt.	
	<i>ultimo 1983=100</i>								%
CBS-koersindex									
Kort (3 tot 5 jaar)	122,0	120,4	120,5	120,2	121,0	120,3	121,7	119,9	1
Middellang (5 tot 8 jaar)	132,9	130,5	130,6	130,2	130,7	130,2	132,4	129,7	2
Lang (8 tot 10 jaar)	138,4	136,0	135,8	135,2	135,9	135,7	137,9	134,7	2
CBS-herbeleggingsindex									
<i>Staatsleningen</i>									
algemeen	424,9	422,1	423,2	423,5	421,9	422,0	428,0	422,9	5
vaste looptijd	422,3	419,5	420,6	420,8	419,3	419,4	425,3	420,3	5
looptijd 0 tot 3 jaar	356,3	355,2	356,4	356,9	355,6	355,3	358,1	356,8	4
looptijd 3 tot 5 jaar	402,3	398,7	400,4	400,8	399,8	398,6	405,0	400,1	5
looptijd 5 tot 8 jaar	452,9	447,9	449,4	449,4	448,5	447,4	456,2	448,6	6
looptijd 8 jaar en langer	477,1	474,8	474,5	474,2	471,4	474,4	483,0	473,3	8
<i>Financiële instellingen</i>									
gewone obligaties	407,9	405,1	406,2	407,2	406,0	405,0	409,2	406,5	6
achtergestelde obligaties	512,0	508,1	511,5	512,7	508,7	508,6	517,8	511,8	9
<i>Algemeen</i>	425,2	422,4	423,7	424,3	422,7	422,4	427,9	423,7	6
	<i>ultimo 1993=100</i>								
Converteerbare obligaties									
CBS-koersindex converteerbare obligaties	279,5	278,0	279,7	280,4	278,9	278,6	280,6	280,7	7

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

Tabel 5.15
Totaal rendement op obligaties ¹⁾

	2003								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
	%								
Staatsleningen									
algemeen	10,26	10,99	9,93	12,11	10,39	7,66	6,38	6,05	5,28
vaste looptijd	10,24	11,00	9,94	12,13	10,37	7,65	6,39	6,03	5,29
looptijd 0 tot 3 jaar	5,87	6,15	5,63	6,31	5,85	4,83	4,19	4,19	3,57
looptijd 3 tot 5 jaar	10,42	11,10	10,00	11,60	10,22	7,70	6,29	6,13	4,88
looptijd 5 tot 8 jaar	13,50	14,47	13,08	15,70	13,52	9,71	7,89	7,19	6,15
looptijd 8 jaar en langer	14,76	16,09	14,37	18,37	14,89	10,63	8,76	8,01	7,64
Financiële instellingen									
gewone obligaties	9,67	10,03	9,40	11,17	10,32	8,35	6,94	6,51	5,94
achtergestelde obligaties	10,92	11,74	11,18	13,90	12,54	10,59	9,00	9,15	8,85
Alle obligaties	10,03	10,64	9,77	11,84	10,48	8,14	6,75	6,44	5,77

¹⁾ Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

Tabel 5.16
Beurswaarde van obligaties in de CBS-herbeleggingsindex

	2003								Trend ¹⁾
	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
	mld euro								%
Staatsleningen									
algemeen	186	177	184	188	189	189	195	194	6
vaste looptijd	186	177	184	188	189	189	195	194	6
looptijd 0 tot 3 jaar	73	61	61	62	71	71	75	74	9
looptijd 3 tot 5 jaar	21	24	24	27	29	29	29	29	-10
looptijd 5 tot 8 jaar	38	38	39	39	44	44	45	46	27
looptijd 8 jaar en langer	55	55	59	60	45	45	46	45	-3
Financiële instellingen									
gewone obligaties	78	80	82	84	84	83	83	84	12
achtergestelde obligaties	13	13	13	13	12	12	13	12	1
Alle obligaties	300	293	303	309	309	308	315	314	7

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

Verzekeraars en pensioenfondsen

Tabel 6.1
Nieuwe individuele levensverzekeringen ¹⁾

	Aantal polissen				Verzekerd kapitaal			
	2003				2003			
	juli	aug.	sept.	jan.–sept.	juli	aug.	sept.	jan.–sept.
Periodieke premiebetaling	<i>x 1 000</i>				<i>mln euro</i>			
Verzekeringen in geld								
hypotheek	7,0	5,6	5,9	52,1	652,3	524,2	552,7	4 962,7
pensioen uitgesteld	1,4	1,4	1,5	13,3	307,2	299,2	237,6	2 558,9
lijfrente uitgesteld	1,5	1,2	1,3	14,4	84,4	66,9	77,5	702,2
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	32,9	23,7	24,5	254,9	140,4	109,7	102,2	1 256,4
spaarverzekering	3,3	4,0	2,5	27,1	97,6	94,1	78,3	770,3
risicoverzekering	11,9	13,2	12,2	108,2	734,3	734,1	770,5	6 955,1
overige verzekeringen	0,0	0,0	0,0	1,2	2,0	0,8	0,0	42,4
totaal	58,1	49,1	47,9	471,1	2 018,1	1 829,1	1 818,8	17 248,0
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek	11,7	11,7	11,9	95,0	1 096,9	1 114,6	1 081,2	9 509,9
pensioen uitgesteld	3,6	3,5	3,5	29,8	233,9	207,0	208,6	2 195,4
lijfrente uitgesteld	4,3	3,7	4,1	38,2	121,9	107,9	116,3	1 060,1
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	9,7	8,7	10,0	90,0	347,1	319,4	321,6	2 396,1
risicoverzekering	0,5	0,4	0,5	4,1	19,5	18,8	18,5	190,5
overige verzekeringen	0,2	0,1	0,0	3,8	2,7	3,3	0,9	56,5
totaal	30,2	28,2	30,2	261,9	1 821,9	1 771,1	1 747,1	15 408,5
Premiebetaling ineens								
Verzekeringen in geld								
hypotheek	0,0	0,0	0,7	0,8	0,8	0,9	55,5	62,2
pensioen uitgesteld	0,2	0,2	0,2	1,9	24,6	19,6	11,1	257,0
lijfrente uitgesteld	3,2	2,5	2,0	40,9	151,0	119,2	86,5	1 704,2
direct ingaande rente	4,7	4,2	3,3	47,5	360,1	325,1	241,1	3 689,0
levenslang bij overlijden	0,6	0,4	0,5	5,1	1,6	0,7	1,6	15,5
spaarverzekering	0,3	0,3	0,2	3,1	12,3	11,9	12,9	107,1
risicoverzekering	1,0	1,0	0,8	12,0	59,3	59,0	39,2	733,3
overige verzekeringen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	19,9
totaal	10,0	8,5	7,8	111,3	609,8	536,6	448,0	6 588,3
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek	0,1	0,1	0,1	0,7	9,1	9,9	11,1	76,8
pensioen uitgesteld	0,2	0,2	0,2	1,4	4,1	4,0	3,7	35,4
lijfrente uitgesteld	1,8	1,4	1,2	18,1	22,0	22,8	14,0	228,8
direct ingaande rente	0,1	0,1	0,1	0,7	3,1	4,5	4,2	68,8
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	0,3	0,2	0,3	2,6	13,6	9,7	12,3	110,2
risicoverzekering	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
overige verzekeringen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
totaal	2,4	2,0	1,8	23,5	51,8	50,9	45,3	520,1
Totale individuele productie	100,8	87,8	87,7	867,9	4 501,6	4 187,7	4 059,2	39 765,1

¹⁾ Deze statistiek komt tot stand in samenwerking met het Centrum voor Verzekeringsstatistiek van het Verbond van Verzekeraars.

Tabel 6.2
Nieuwe individuele levensverzekeringen, premie-inkomsten ¹⁾

	Premie periodiek				Premie ineens			
	2003				2003			
	juli	aug.	sept.	jan.–sept.	juli	aug.	sept.	jan.–sept.
Periodieke premiebetaling	<i>mln euro</i>							
Verzekeringen in geld								
hypotheek	11,9	10,1	10,3	84,1	5,9	6,0	6,8	49,4
pensioen uitgesteld	5,0	4,3	4,7	41,4	7,2	7,6	6,7	53,3
lijfrente uitgesteld	2,6	1,7	2,5	20,9	1,5	1,3	1,4	15,7
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	2,6	1,9	2,0	22,2	0,0	0,1	0,1	0,4
spaarverzekering	3,5	3,2	3,1	27,8	0,9	0,9	1,0	8,7
risicoverzekering	4,7	3,9	4,4	42,6	0,1	3,0	2,2	5,7
overige verzekeringen	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,2
totaal	30,3	25,2	26,9	240,1	15,7	18,9	18,1	133,4
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek	27,2	25,7	26,2	217,1	14,7	16,2	16,4	127,9
pensioen uitgesteld	8,5	8,4	9,2	75,9	5,4	5,0	5,7	46,4
lijfrente uitgesteld	5,9	5,0	5,3	54,2	4,1	3,1	3,1	36,8
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	9,7	10,6	10,0	99,5	8,2	15,7	12,6	113,4
risicoverzekering	0,5	0,4	0,5	3,5	0,1	0,1	0,2	1,2
overige verzekeringen	0,4	0,3	0,2	4,5	0,1	0,1	0,2	2,3
totaal	52,3	50,6	51,4	456,1	32,6	40,1	38,3	328,0
Premiebetaling ineens								
Verzekeringen in geld								
hypotheek					0,2	0,1	7,4	8,7
pensioen uitgesteld					16,2	12,6	7,5	159,4
lijfrente uitgesteld					93,6	56,0	56,7	986,2
direct ingaande rente					220,3	181,4	144,9	2 144,4
levenslang bij overlijden					0,9	0,5	0,9	16,6
spaarverzekering					7,9	7,2	6,7	72,8
risicoverzekering					4,5	4,2	3,0	40,8
overige verzekeringen					0,1	0,1	0,0	4,7
totaal					343,6	262,1	227,1	3 433,6
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek					1,9	1,6	1,5	16,5
pensioen uitgesteld					2,0	2,7	2,6	26,6
lijfrente uitgesteld					25,6	19,0	17,6	242,9
direct ingaande rente					2,6	2,9	4,3	38,0
levenslang bij overlijden					0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering					10,9	7,2	8,8	80,0
risicoverzekering					0,0	0,0	0,0	0,0
overige verzekeringen					0,0	0,0	0,0	0,7
totaal					43,0	33,4	34,8	404,6
Totale individuele productie	82,6	75,8	78,4	696,2	435,0	354,5	318,3	4 299,9

¹⁾ Deze statistiek komt tot stand in samenwerking met het Centrum voor Verzekeringsstatistiek van het Verbond van Verzekeraars.

Tabel 6.3
Nieuwe spaarkasinschrijvingen ¹⁾

	Spaarkasovereenkomst				Verzekeringsovereenkomst			
	2003				2003			
	juli	aug.	sept.	jan.–sept.	juli	aug.	sept.	jan.–sept.
Aantal contracten	<i>x 1 000</i>							
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	0,1	0,5	0,4	6,0	0,1	0,5	0,4	6,0
Ongeclausuleerd	2,0	1,3	1,1	18,0	2,0	1,3	1,1	18,0
Totaal	2,1	1,8	1,5	24,0	2,1	1,8	1,5	24,0
Ingeschreven bedrag	<i>mln euro</i>							
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,3				
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0				
Lijfrente uitgesteld	3,8	12,2	8,1	116,8				
Ongeclausuleerd	16,5	13,1	10,7	166,5				
Totaal	20,4	25,4	18,9	283,6				
Storting/premie periodiek								
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	0,1	0,4	0,3	3,5	0,0	0,0	0,0	0,4
Ongeclausuleerd	0,9	0,6	0,5	8,4	0,1	0,0	0,0	0,8
Totaal	1,1	1,0	0,9	11,9	0,2	0,1	0,1	1,2
Storting/premie ineens								
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	0,1	0,1	0,1	1,3	0,0	0,0	0,0	0,1
Ongeclausuleerd	0,1	0,1	0,2	1,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Totaal	0,3	0,2	0,3	2,3	0,0	0,0	0,0	0,3

¹⁾ Deze statistiek komt tot stand in samenwerking met het Centrum voor Verzekeringsstatistiek van het Verbond van Verzekeraars.

Tabel 6.4
Rendementsmaatstaven levensverzekeraars

	2002		2003										
	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.
	%												
Rendement u	4,46	4,36	4,29	4,18	3,98	3,79	3,74	3,72	3,57	3,48	3,57	3,82	3,94
Rendement t	4,52	4,54	4,59	4,55	4,29	4,04	3,90	3,86	3,82	3,77	3,79	3,86	3,84
Rendement s	5,34	5,30	5,30	5,32	5,20	5,08	5,00	5,01	4,99	4,90	4,86	4,91	5,01

Bron: Centrum voor Verzekeringsstatistiek CVS.

In de voorgaande 12 maanden

Banken

Banken van grote betekenis in economie okt. '00

Sparen en lenen

Lage hypotheekrente houdt hypotheekmarkt op peil maart '03
 Spaargeld per huishouden: 24 duizend euro maart '03
 Huishoudens dieper in het rood april '03
 Inleg bedrijfssparen in 2002 nauwelijks veranderd mei '03
 Minder hypotheeken in eerste kwartaal 2003 juni '03
 Meer hypotheeken in tweede kwartaal sept. '03

Geldmarkt

Ruime stijging koopkracht werknemers in 2000 mei '02

Amsterdamse Effectenbeurs

Recordverlies op Damrak okt. '02
 Lagere winst in 2001 voor de financiële beursnv's okt. '02
 2002 slechtste beursjaar na Tweede Wereldoorlog jan. '03
 Rente op kapitaalmarkt naar laagsterecord april '03
 Damrak 15 procent hoger in tweede kwartaal juli '03
 Kleine en middelgrote fondsen doen het goed op het Damrak okt. '03
 In 2002 opnieuw lagere winst voor de financiële beurs-NV's okt. '03
 Reverse convertible obligaties: een groot risico okt. '03

Verzekeraars

Markt voor levensverzekeringen niet gegroeid maart '02
 Verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen sept. '02
 Waarde aandelen en obligaties gelijk bij verzekeraars en pensioenfondsen aug. '03

Pensioenfondsen

Verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen in 2001 sept. '02
 VUT-fondsen stabiel van omvang mei '03
 Waarde aandelen en obligaties gelijk bij verzekeraars en pensioenfondsen aug. '03

Institutionele beleggers

Institutionele beleggingen eerste halfjaar 2002 door koersverliezen nauwelijks gestegen okt. '02
 Institutionele beleggers gematigd positief over vastgoed nov. '02
 Slecht jaar voor beleggingsinstellingen juli '03
 Dalende aandelenkoersen zorgen voor afslanking institutionele beleggers aug. '03

Woningbezit

ING Real Estate nieuwe koploper in Vastgoedmarkt-ranglijst dec. '02
 Vastgoed 1,2 biljoen euro waard jan. '03
 Minder bouwvergunningen voor woningen jan. '03
 Ruim eenderde woningen van corporaties maart '03

Overheidsfinanciën

Verkeer, vervoer en welzijn belangrijkste taken van provincies in 2000 nov. '02
 Nieuwe kwartaalreeks belastingcijfers nov. '02
 Overheidsuitgaven voor land-en vaarwegen in 2000 licht gestegen nov. '02
 Rijk en gemeenten grootste geldschietters op gebied van kunst, cultuurbeheer en -verspreiding, sport en recreatie dec. '02
 Hogere opbrengst gemeentelijke heffingen in 2003 febr. '03
 Vaste activa gemeenten driekwart van totale balans-waarde febr. '03
 Stijging opbrengst waterschapsheffingen 4 procent in 2003 maart '03
 Overheidssaldo Eurozone nadert kritische grens april '03
 Gemeenten zorgen in 2001 voor EMU-tekort lagere overheden van 0,7 miljard euro april '03
 MKZ-crisis beïnvloedt resultaat PBO's in 2001 april '03
 Investerings waterschappen voor waterkwaliteitsvoorzieningen fors gestegen in 2001 mei '03
 Gemeenten minder afhankelijk van vreemd vermogen juli '03
 Overheid heeft in 2001 meer aan cultuur uitgegeven aug. '03
 Invloed van premies en uitkeringen op het EMU-saldo sept. '03
 Gezondheidszorg, openbaar vervoer en sociale werkvoorziening favoriet bij samenwerking tussen gemeenten sept. '03
 Vorderingstekort Rijk verder toegenomen in 2002 okt. '03

Diverse onderwerpen

Waarom voelt de inflatie zo hoog? juli '02
 Prijskaartjes sinds de komst van de euro okt. '02
 Meer geld uit de muur febr. '02
 Netto resultaat beurs-NV's opnieuw sterk gedaald juni '03

Trefwoordenregister

Aandelen, indexcijfers	46	Koersindex aandelen	46
Aandelen, rendementen	46	Koersindex obligaties	50
AEX-index	48	Koerswaarde aandelen	45
Bankbrieven	42	Krediet, consumptief	36, 37
Banken, balans	34	Levensverzekeringen, nieuwe	52, 53
Beleggingsfondsen, indexcijfers	47	Liquiditeitenmassa	35
Beroep op de kapitaalmarkt	44	M3	35
Besparingen	36	Mfi	34
Beursindexcijfers	46, 47, 48, 51	Midkap-index	48
Beursindexcijfers obligaties	51	Monetair financiële instellingen, balans	34
Beurswaarde aandelen	45	Obligatie-emissies	43, 44
Buitenlandse markten	40, 43, 48	Obligaties, indexcijfers	51
Cardmaatschappijen	46, 47	Obligaties, rendementen	42, 51
CBS/MoneyView index	47	Onderhandse leningen, rente	42
CBS/MIT(S)-index	48	Optiebeurs, omzet	49
Consumentenprijsindex	32	Pandbrieven	42, 43
Consumptief krediet	36, 37	Persoonlijke leningen	36
Daggeldrente	40	Polissen levensverzekeringen	52
Deposito's	34, 36	Postorderbedrijven	36, 37
Deposito's, rente op Euro-	40	Prijsindex consumptie	32
Dollarkoers	41	Producentenprijzen	32
Effectenbeurs, omzet	45	Prolongatierente	40
Effectief rendement	42	Promessedisconto	40
Emissies	43, 44	Rendement aandelen	46
Euro-rendement	43	Rendement obligaties	51
Euribor	40	Repo	35
FTSE Eurotop-100 index	48	S-rendement	54
Financieringsmaatschappijen	36, 37	Spaargelden	36
Geldhoeveelheid	35	Spaarkassen, nieuwe inschrijvingen	54
Geldmarktrente	40	Spaarrekeningen	36
Goudprijs	41	Staatsleningen	42, 51
Heffingsrente belastingdienst	40	Studieleningen, rente op	40
Herbeleggingsindex aandelen	46	T-rendement	54
Herbeleggingsindex obligaties	50	U-rendement	54
Herbouwkosten van woningen	32	Vastgoedfondsen	47
Hypotheekrente	42	Voorschotrente	40
Hypotheken	38, 39	Vreemde valuta	41
Invorderingsrente belastingdienst	40	Wettelijke rente	40
Kapitaalmarktberoep	43	Wisselkoersen	41
Kapitaalmarktrente	42		

Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek

Dit boek bevat cijfers over alle aspecten van de Nederlandse samenleving: bevolking, inkomen, economie, prijzen, financiële markten, milieu en vele andere onderwerpen. Het verschijnt jaarlijks in januari.

Jaarlijks, 569 blz., € 25,-, incl. StatLine cd-rom.

ISSN 0924-2686. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS. Het abonnement omvat tevens het maandelijks Conjunctuurbericht. Hierin wordt de actuele stand van zaken in de Nederlandse economie met behulp van korte en krachtige analyses en grafische presentaties getoond.

Wekelijks, ca. 10 blz., € 72,25 per jaar.

ISSN 0166-9680.

De Nederlandse Economie 2002

Met deze publicatie beoogt het CBS op prettig leesbare wijze een breed en samenhangend overzicht te geven van de economie in Nederland. Behalve financieel-economische ontwikkelingen komen ook de arbeidsmarkt, bevolking, welzijn, milieu en regionale onderwerpen aan de orde. Door Nederland te spiegelen aan het buitenland, wordt bovendien de internationale positie van ons land belicht.

Jaarlijks, 236 blz., € 13,90.

ISBN 903573215 4. Kengetal P-19.

Kennis en economie 2002

Met de publicatiereeks *Kennis en economie* presenteert het CBS statistische gegevens over opbouw en benutting van kennis, en brengt deze in verband met economische prestaties. Tal van aspecten op het gebied van onderwijs en onderzoek komen aan bod. De belangrijkste onderwerpen zijn daarbij het menselijk kennispotentieel (inclusief onderwijs), onderzoeksinspanningen (R&D), kennisdiffusie (R&D-uitbesteding, samenwerking) en de resultaten daarvan (innovaties). In de publicatie *Kennis en economie 2002*, de zevende uit de reeks, staan de uitkomsten van de R&D- en innovatie-enquête over 1998–2000 centraal.

Jaarlijks, 285 blz., € 29,20.

ISBN: 903577298 0. Kengetal: K-300.

Nationale Rekeningen 2002

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

Jaarlijks, 314 blz., € 42,55.

ISBN 903572708 8. Kengetal P-2.

De Nederlandse conjunctuur

Met de in 2000 opgestarte publicatie *De Nederlandse conjunctuur* wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven.

Kwartaal, € 34,85 per jaar.

ISSN 1566-3191. Kengetal: P-104.

Assurantie Jaarboek 2003

Het Assurantie Jaarboek geeft alle statistische informatie die voor de verzekeringsbranche onontbeerlijk is. Verzekeraars, distributie, en de zakelijke-/particuliere markten: demografie, ziekteverzuim, brandschade, sterftekansen, betaalde premies, etc. Het verschijnt jaarlijks in november.

Jaarlijks, 162 blz., € 51,05.

Uitg. Kluwer Bedrijfsinformatie, tel. (0570) 67 33 30.

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>.

StatLine op cd-rom

StatLine is tegen geringe kosten ook op cd-rom te bestellen. U kunt StatLine dan op een intranetomgeving plaatsen of gebruiken op een computer zonder internetverbinding.

10 keer per jaar, € 87,65 per jaar, € 10,75 per exemplaar.

Kengetal: A159cd.

De publicaties van het CBS kunnen besteld worden bij de bestelservice van het CBS te Heerlen, fax (045) 570 62 68 of e-mail verkoop@cbs.nl of via de boekhandel.

Alle publicaties zijn ter inzage of kunnen in bruikleen worden verkregen bij de bibliotheek van ons Bureau in beide vestigingen. Tevens is in beide vestigingen een boekwinkel waar alle publicaties tegen contante betaling kunnen worden gekocht.